

საქსურო

ხატაური

მოძრაობა „სრულყოფილი ადამიანი - სრულყოფილი საზოგადოება“

№1/ 2000

ჟურნალის დამფუძნებელი:

მოძრაობა „სრულყოფილი ადამიანი -
სრულყოფილი საზოგადოება“

მთავარი რედაქტორი:

ერეკლე საღლიანი

რედაქტორი:

თამაზ თავაძე

ტექნიკური დირექტორი:

ვახტანგ რატიშვილი

კომპიუტერული უზრუნველყოფა:

მზია ტეტელოშვილი

კორექტურა:

მიხეილ ზანდუკელი

ეკა ბაკურაძე

ხატაური 2000

შინაარსი

3	პოეზია ასმათ კაპანაძე
7	პროზა გიგა თუთბერიძე
9	პოეზია სერგო სირაძე
12	პროზა თენგიზ ჩალაური
13	ხალხური პოეზია და უცნობი ავტორები
14	პოეტის ერთი ლექსი
16	თარგმანები
17	<i>О чем кричат Совы по ночам</i>
	Тамаз Таваძე
31	როდენი და ხელოვნება ემილ ანტუან ბურდელი
37	წერილები რილკე
39	შაგრენის ტყავი ანდრე მორუა
43	ვაჟა თამაზ თავაძე
46	„ქართლის ცხოვრება“ ქართული ერთიანობის საკითხთა შესახებ რისმაგ გორდეზიანი

მვირფასო მკითხველო!

ვიმედოვნებთ, რომ ჩვენი ჟურნალი ქრისტეს სიყვარულის სატის აურით – სატ-აურით შევა ეოველი ადამიანის გულში ერის, სჯულის, რასის მიუხედავად და გაამთლიანებს ადამიანთა მოდგმას. სატაური უმაღლესი ხარისხის აბრეშუმის სახელწოდებაა ქართულ ენაზე და ვით აბრეშუმის გზა აკავშირებს აღმოსავლეთსა და დასავლეთს, ასე ამ განაოცარ სიტყვაში ჩადებული აზრი ქრისტეს სიყვარულისა აერთიანებს ადამიანთა გულებს და ზედისაკენ, დმერთისაკენ მიეშურება. მას ძალუძს გადალახოს ნებისმიერი სიმნევე მხოლოდ იმიტომ, რომ გადადლილ, გადაქანდულ კაცობრიობას უსახვლოდ მოსწუროდა სიკეთე, სიყვარული, გაუცხოების ეინულთა სქელ ფენე-ბქეშე ჩაკარგული ისევე, როგორც მიწაში ჩავარდნილ ედელვანის თესლს, რომელსაც საშინელი სიცივის მარწუხებით აწუებიან, რათა სამუდამოდ დაატევეონ, და რომელიც, მოათბობს თუ არა მზის ზირველი სხივი მთების გაეინულ მწვერვალებს, ამოიჭრება და მიიწევს წინ – მზისაკენ. დამდნარი, წელადქცეული ეინული თვითონვე კეებას სიყვარულს – ედელვანის ფესვები იწოვენ მას. აელვარებული ვევილი საბოლოოდ ამარცხებს სიცივეს, ეგოიზმს ანუ შიშს და აკი ნათქვა-მია, შიში შეიქმნო სიყვარულს.

ადამიანის ვალია ისწავლოს ჭეშმარიტი სიყვარულის ამოცნობა, რადგან თუ ის ეგოისტურ-რია, ვეღარ გაგვამთლიანებს და საკუთარ მოძმეებთანაც კი დავგანზირისზირებს. როგორც აღვნიშნეთ, აბრეშუმის გზაზე მავალ ადამიანებს განსხვავებული ეროვნება, სჯული და რასა აქეთ, ხოლო სატაური არ ემორჩილება საკუთარ თავზე შეევარებულ, ამზარტავნთა შენიღბვის ხელ-ვნებას, ღვთის მადლით შედის მათ გულებში და ქარგავს ნამდვილი სიყვარულის განუყოფელ ნიმუშებს. მისი მიზანია დაიაროს მთელი საქართველო, მსოფლიო და ადამიანთა გულები სამუდამოდ შეაერთოს დმერთისაკენ მიმავალი ვერცხლის ძაფებით. ამისათვის კი საჭიროა ვაკაცობა, რათა თვალი გავესწოროთ სიმართლეს, სილამაზეს და ვადიაროთ კაცობრიობის, ერების გათ-ლიანების ერთადერთი საფუძველი – მეგობრობა.

მართალია ადამიანთა სივრცეში არსებობს სიცივე, გულგრილობა, სისასტიკე, მასში მაინც ცოცხლობს და ღვივის ამაღლებული, არახვეულებრივი და წმინდა გრძნობა მეგობრობისა, რომელიც ჩრდილავს მასზე ნათქვამ ვეელა სადიდებელ სიტყვას; და არიან ზიროვნებები ტარიელისა და ავთანდილის მსგავსად უმვირფასესი, ამაღლებული თვისებებით იმდენად უხვად დაჯილდოებული, რომ მათი შემწევეც კი მაუურებელში მეთიერად დმერთისაკენ მისწრაფებას იწვევს, რაზე შორსაც არ უნდა იყოს იგი იმ წამისათვის თავისი უფლისაგან.

მეგობარი არა თუ სიმდიდრე, არამედ თვით სამეაროს საგანმურია. საკამარისია იგრძნო ვეფსი-სტეაოსნის გმირთა ურთიერთობის დამათრობელი ბედნიერება, რომ ჩნდება მათ ნაკვალევე სიარულის მოთხოვნილება.

აღბათ ადამიანისათვის მთავარია ვეელაზე დიდი მეგობრის – ქრისტეს შემენის სურვილი, რომელიც მეგობრობის ქვადორდიანი ბილიკის ბოლოს ვეელოდება, განსაცდელებითა და მძიმე ჯურის ტარებით განწმენდილებსა და ამაღლებულებს.

შეუძლებელია აღიწეროს სიტყვებით, თუ რაოდენ მდიდარია ის, ვისაც ჰეავს მეგობარი, თუნდაც იმიტომ, რომ ერთი კარგი მეგობარი ეოველგვარ აღიარებაზე მეტია. სიკვდილიც კი ვერ გათიშავს მათ სიყვარულს, რადგან მეგობარი ერთი სულია ორ სხეულში. თვით უფლის სუნთქვამ შეადრულება ორი ერთად და ვერაფერი ვერ დაარღვევს ამ კავშირს, რაზომც არ უნდა დაიტვირთოს მათი მშობა, რამეთუ მეგობარი შენივე მეორე მე-ა. თუ ახლა მეგობრის ვარეშე ხარ დარჩენილი, ვახდი მისი ღირსი და სადღაც დედამიწაზე იგი დაელოდება შენს ძახილს.

მეგობარი ის კი არაა, ვინც შენზე კარეს ლამზარაკობს, არამედ ის ვინც შენზე ცრუდ არავის ათქმევინებს. ეს სწორედ ის ღირებულებაა, რომელიც მოიხიდავს შენსკენ ადამიანს, ისევე, როგორც მზე იხიდავს ნაკადულის წეალს თავისკენ, ზეცაში.

მეგობრობას ვთავაზობთ, მვირფასო მკითხველო.

ამით ჩვენ არა მარტო ვავიზიარებთ ერთმანეთის ტვირთს, არამედ ვავამრავლებთ სიხარულს – თქვენი სიხარული ჩვენია და ზირიქით; თუ დავმეგობრდებით, უფრო ადვილად მივადწევთ საუკეთესო მიხნებს.

სიტყვის ზანა

ა ს მ ა თ   კ ა ზ ა ნ ა მ ე

***

რამდენი ლექსი გაქვსო მეკითხებიან
 – რა ვუთხრა?!.
 რამდენი მუხა მიიხნიეო საკუთრად
 – რა ვუთხრა?!..
 როგორ ვთქვა, რომ დღე ყოველი ჩემთვის ლექსია
 – არ ვიცი,
 რომ სიტყვებმა სიმწარესთან განუყოფელი
 უკეთესია
 – არ ვიცი,
 დღე უდიდამო, ზანტი, მდორე
 ნეტავ რას ითხოვს?
 ტკბობამ უცვლელად გულის კალთა
 როგორ დასითბოს?
 ყოფიერებას საგალობელი როგორ არ ვუთხრა?!
 მუხა მახუჭა, მუხა მომცა ჩემდა საკუთრად.

ქართული ენა

ქართველთა ენა, ქართული ენა,
 როცა შვა ზენამ, უბრძანა ფრენა
 ძლიერი ფრთებით,
 ანთებულ ვნებით,
 სიტურფის ხლებით,
 მშვენიერის გზებით,
 ზეცისეულ, თუ მიწიერ გზებით
 და დაამკვიდრა მიწისპირეთზე
 საბრძოლო ენა,
 საკმირო ენა,
 მეგობართ ენა,
 მიჯნურთა ენა,
 ლექსების, ლექსების, ლექსების ენა
 მარღვიანი და უფაქიზესი,
 მსრებგაშლილი და თვალმონატული,
 ერთგულების და ტრფობის მიხეცი
 სიტყვა ქართული!

***

თქვენ რომ იცოდეთ მე სიცოცხლე
 თუ როგორ მიევაწს
 თავისი ფესვით, თავის ძირით, თავის რტოებით,
 როცა მომავრით, განსვენებულს,
 მშობლიურ მიწას
 მეტყვეთ – მოკვდი და მაინც მოდი
 განმეორებით:
 მოდი ბალახად, მოდი ყვავილად,
 მოდი ღრუბლის ცრემლიან სუნთქვად,
 მზის სხივად, ქარად,
 თუნდ რიეყე დაგდებულ ქვებად.
 როგორც გინდოდეს, ოღონდ მოდი,
 რომ ვეელას უთხრა: –
 არის კვდომა და მაინც არის
 გაუკვდავება!

სიცოცხლის დაფდაფები

უგრავენ გამაღებით, ბუნების დავაღებით,
 სიცოცხლის დაფდაფები.
 შეტოკდენ ბალახები... გრძნობების გაღაღებით
 გაშალა ქარმა ფრთები,
 გაშალა ქარმა ფრთები, ზურმუხტა დაღაღები
 აშალა შარი-შურით,
 მადლა კი, მადლა მთები ზვიადი შემართებით
 ცად ივენენ აზიდულნი,
 ჭრელ-ჭრულა ყვავილები, კეკლუცად დახრილები,
 წყაროსთან ჩურჩულებენ,
 წელის ფსკერზე დაყრილები, კენჭულა ქაყრილები
 ფიქრობენ ურჩხულებზე,
 მზის სხივი არას დარდობს, ცის მკერდზე დანავარდობს
 ჩვეული გაღაღებით,
 ბუნება მარად ვარდობს, ქარი კვლავ დაჰქრის მარტო,
 ტოკავენ ბალახები...

***

დაბადება იყო ქვეყნის და სიცოცხლის აუვირება...
 როგორ მოხდა? – განმეგებელმა უწეის.
 იყო ცდომა, იყო ეჭვი, რწმენა, ცოდნა, გაკვირვება
 და შრიალი ისტორიის ფურცლის.
 ასეა, თუ ისე არის – განხდა კაცი, განხდა ქალი,
 სულდგმული და უსულდგმულო განხდა.
 მუს აღელვებს ვნება ხვადის.
 გაისწორეს ხვაშიადი...
 დედამიწას დაბერება ასცდა.

ღრუბელზე დაეკიდა ფიქრი

მიუვარდი განელვებით,
 მიუვარდი მოწუხრებით,
 ახლა კი უგზო-უკვლოდ მიუქრი...
 დაიმსხვრა, დაილეწა
 ოცნების კომპურები,
 ღრუბელზე დაეკიდა ფიქრი.
 დამრწის და დაწანწალებს
 სევდა თმებჩამომლილი,
 ტერფები დაესერა სრემით,
 სიცოცხლე უღიმღამო,
 სიცოცხლე დაკოჟრილი
 ხარხარით გადიხენა ხვეში.
 ვინება არეული,
 ისე, ვით მთვარეული,
 დავდივარ კელიან გზებით,
 ვიცინი და სიცელი
 ბოღმაში ვარეული,
 ცრემლს მიშრობს დაჭრილი ფრთებით.
 ნეტავი რად მიუვარდი
 ასეთი მოწუხრებით,
 ან ახლა რა მხარისკენ მიუქრი...
 დაიმსხვრა, დაილეწა
 ოცნების კომპურები,
 ღრუბელზე დაეკიდა ფიქრი.

***

გული დამძიდა, თითქოს მკერდში ქვა მდოს რაღაც,
 ან მაჯლაჯუნა სახარელი სულს მიხუთავდეს,
 რა მემართება, მუხლი რატომ ვუღარ სძლევეს აღმართს,
 ან რატომ მიჭირს ამოსუნთქვა ამოსუნთქვამდე.

მე მხოლოდ ხუთი ათეული გადავითვალე,
 ეს – თითქოს წელთა აღრიცხვისთვის არ არის ბევრი,
 შენ კი რა მოგდის, გულო ჩემო, რად დაილაღე,
 ხუთე აღივსო შენი წილი სიცოცხლის ხვედრი.
 მითხარი, ვფიცავ არვის ვეტყვი, არვის გავანდობ,
 შენი წუხილი – ჩემი დიდი წუხილიც არის,
 შემომიერთდი, გულო ჩემო, ნუ ოხრავ მარტო,
 რას გაუყვია, ნეტავ, ჩვენი ფიქრი თუ დარდი.
 ხელი ხელს მივცეთ, შეუერთოთ გონი გონებებს,
 გულო, საერდენად გქონდეს ჩემი სული ძლიერი,
 რაღას დაგვაკლებს წუთისოფლის ამაოება,
 თუ შედუღაბდა სულიერი და მიწიერი.
 შეხედე ზეცას – დღისით იწვის, ცეცხლად ანთია
 და შვენის ლაჟვარდს რძისფერ ღრუბლის ნახი ფთილები
 დამით კი მისანს, ან ჯადოქარს დაუქარგია თითქოს
 ცის მკერდზე ვარსკვლავები, ვით ევავეილები.
 მიწაც შენია, დაკუნთული და დამარღვული,
 ჩადვრილა მასში უხვად სისხლი და ცრემლი ხაღისის,
 ალაგ შავია, ალაგ-ალაგ თვალმოხატული
 მიწა, რომელიც წინაპართა სუნთქვით ვეშახის.
 მას, რაღას ბორგავ, დამიჯერე ვერვინ დაგვიშლის
 აღვიქვათ სრულად ცის და მიწის ზემთავონება,
 ოჰ, გულო ჩემო, გამოვისხათ ფრთები ქარიშხლის,
 რომ დავამარცხოთ წუთისოფლის ამაოება.

გზები

მიდიან გზები, მეც მივბიჯებ,
 ხან აღმართია, ხან კი დაღმართი,
 გზები მიდიან, მე ვთვლი ნაბიჯებს,
 ვთვლი და მაფხინსლებს გზათა კამათი.
 აღმართს თავისი მოსწონს სავალი,
 დაღმართს კი თვისი დადაღმართება.
 აღმა მავალი, დაღმა მავალი
 გზები მხარდამხარ მიემართება.
 თავქვე მიდიხარ, ვერა გრძნობ დაღლას,
 მიჭქრი, მიფრინავ, მიეჩქარები,
 მძიმე აღმართით ადიხარ მაღლა,
 გზა გინათდება მზის ბრწყინვალეებით.
 – „დაბლა მომევი, არას წააკვებ,
 ფერხთით დავიფენ გვირილ-ეაეახოს“...
 – „დაღმართს არ ენდო, უფსკრულს ჩავაკვებებს,
 აბობოქრებულ ზღვაში ჩავადრჩობს“...

- „აღმა ნუ მისვალ, არა გჭირდება,
 ვუცნავ, ადრეულ მოიღალღები“...
 - „დალღა რა არის, თუკი დიდება
 აელვარდება ცისკრის თვალებით,
 თუ გზა მავალი, მნელად სავალი
 მალღა აგიუვანს, ოჰ, ისე მალღა,
 რომ გავინათოს მხემ მომავალი,
 - რა არის დაღლა?!“
 აღმართ-დაღმართი,
 დაღმართ-აღმართი
 უსასრულოა გზათა კამათი.

შეწვევით თამაში!

თვალეები ამღვრეული, უაზრო, უგონო,
 რა უნდა მოუხერხო, რა უნდა უღონო,
 ამდენი ვაჟკაცები ეშმაკ ვით დაღაშქრა,
 სიცოცხლე დაიშანთა, სინდისი გავანძღა:
 - მორფი და ანაში, მორფი და ანაში...
 სამშობლო ქართველების, ნაბოძი ღმერთითა,
 მრავალგზის ნათხრალი აღმსდგარა ფერფლიდან.
 წვაუდნენ და არ იწვოდნენ ქართული სატყები,
 კვდებოდნენ ვაჟკაცები და ბაირაღები
 ძირს როდი ეცემოდნენ, ქართველთა ხელები
 ძლიერნი, კუნთოვანნი, რწმენით, გახელებით,
 ურთერთის შენაცვლებით, ძალის არ მოშვებით
 გვამცნობდნენ გამარჯვებას ქართული დროშებით.
 ახლა კი, ეს რა მოხდა, სიმშვიდის ხანაში,
 სამშობლოს მოსასზოზად თავად რად დაღაშქრდით,
 ან რატომ უღალატეთ წარსულის დიდებას?!...
 ვაჟკაცნი სანაქებო დღეს უფრო გვჭირდება.
 ქართველი კაცი იყო, კაცობა არ გქონდეს,
 სხეული შერცხვენილი ხვარივით დაგქონდეს.
 გონებას იხლუნებდეს მოწამლულ ბადახმით -
 მორფით და ანაშით, მორფით და ანაშით...
 ვინ მოგცათ ამის ნება, ანკეს რად ეგებოთ?! -
 ისმინეთ დარბილება საკუთარ დედების:
 მტრის ხელი უწინამდგომის მაგ თქვენს გატაცებას,
 შესდევით, გონს მოეგეთ, იქვით კაცებად!
 ვაჟკაცურ შემართებით: - მორფით და ანაშით
 შეწვევით თამაში!
 შეწვევით თამაში!!!

***

მიწის ბრუნვას და ტრიალს,
 ცის გაღურჯებულ კრიალს,
 ზღვის აქაფებულ ღრიალს,
 გავარჯრებულ მხეს,
 მთვარის თვალეების ბრიალს,
 ქარის ქროლვას და ფრიალს,
 მწვანე ბაღახებს ცერიალს,
 მინდვრის უვავილთა ფერს,
 კლდეზე ჩანჩქერებს ფრთიანს,
 სვავარდნილობას ტრიალს,
 მესად დაცემულ გრიალს
 და გამარჯვებულ ხეს,
 დამისეულს, თუ დღიანს,
 რასაც სიცოცხლე ჰქვიან
 ნუ მივაყენებთ ზიანს,
 ნუ დაუღუღწავთ ფრთებს.

სიცოცხლე ვერ დაგაბერებს

თუ გზიბლავს ჭრელ-ჭრულს ველები,
 დაქარგული დრუბელი ცაზე,
 დამარღვული, დაკოჟრილი ხელები
 ამოღტილ ბერძუნის ტანზე,
 თუ გიყვარს გრიგალის ხმაური,
 ჩანჩქერის გადმოვარდნა კლდიდან,
 ბობოქარი, ლურჯთვალა ზღვაურის
 თუ გუღმი ჩაკონება გინდა,
 თუ კლდეთა ძლიერებას შეჰხარო,
 ეინულზე ცისარტყელას ექებ,
 არა ხარ მიშისგან შემკრთალი,
 არ სტირი საკუთარ ბედზე,
 თუ მხეში ოქროებს ნახულობ
 და ცეცხლში სილამაზის ფერებს,
 გაიმარჯვებ, ძლიერების მსახურო,
 სიცოცხლე ვერ დაგაბერებს.

***

მოდი გაუმარჯოს ყოველ გამარჯვებას –
 მზიურს, მთვარეულს, დღიურს, ღამიერს!
 წავალთ, ვით წასულან, კვდომა არ აგვცდება,
 უნდა გაუფრთხილდეთ ყოველ წამიერს.
 რასაც ვხედავთ, ვისმენთ, ვუვლით სორციელად,
 რისი დამარცხებაც გრძნობას არა სურს,
 რაც კი მიხსნულა კანონსომიერად,
 რასაც შევავდრებთ ზეცის მაღალ სულს,
 ნუ ვიქმნთ უგუნურად თავად დავამარცხოთ,
 უნდა გაუფრთხილდეთ ყოველ წამიერს,
 რათა უკვდავება მიწის ზეცას ვამცნოთ
 მზიურ, მთვარეულ, დღიურ, ღამიერ!

სული ძლიერი

სული ძლიერი კი არ დაგორავს,
 – დაჰქრის...
 – დაჰკათ ნადარას!
 თუ ვერ დაგჯახნის,
 თუ ვერ დაგტორავს თაღნი
 – რაა ჭაღარა!
 დამაბუნება, უიმედობა, ცრემლი,
 სულს არ უხდება,
 – ვაშა, დიდება, ვინც ოცნებებს
 გამოუდგება!

რამდენი წლისა ვარ?!..

იმდენი წლისა ვარ,
 რამდენი წლისაც არის დედამიწა,
 იმდენი წლისა ვარ,
 რამდენი წლისაც არის მზე,
 იმდენი წლისა ვარ,
 რამდენიც მიწაზე ხე დაიწვა,
 რამდენი ფრინველიც ფრენს.
 რამდენი წლისა ვარ?!..
 – რამდენსაც ღრუბელი ცრემლს დაბერტყავს
 და მინდვრის ყვავილებს ნიაფი აუშლის ფრთებს,
 რამდენჯერც ღამე დღეს მიაძინებს,
 დღე ღამეს მისცემს სეღვას,
 რამდენი წლისა ვარ?!.. –
 მივანდოთ ღმერთს!

***

მე განა გონებით ვარ შენზე ძლიერი,
 – ოცნებით გისწრებ!
 შენ გწამს და გეძახის მხოლოდ მიწიერი,
 მე – ლურჯი სივრცეც.
 შენ დღეის ცხოვრების ფენის ხმა მოგესმის,
 მე – ხვალის ექოც.
 ტრიალი, ტრიალი ცხოვრების მორევში
 გულს როდი ეყო.
 როდესაც აბიჯებ, მეძახი – მოგვები,
 თან ცისკენ გიწვევ;
 ოცნების გარეშე, იცოდე, მოვკვდები...
 – გიყვარდეს სივრცე!

აფხაზეთში დატრიალებულმა ტრავმებმა ბევრი ადამიანის სიცოცხლე შეიწირა. ჰიროვნების საწახარისი გადაწულია ერის საწახარისი. გიგა თუთბერიძის სახით ქართულმა მწერლობამ დაკარგა ერთ-ერთი საიმედო მეციხოვნე. ამ სიტყვებს იწამებს ეველა ის, ვინც თუნდაც ამ ორიოდ მოთხრობას ვაეცნობა.

გიგა თუთბერიძე

ნათელი დაადგეს მის ლამაზ სულს!

მიმოიხედა.

ბარდნიდა. თოვა სმენას უხშობდა, მაგრამ მაინც გაარჩია ღიღინი.

თხრა შეწყვიტა და ტოტიდან შაშხანა ჩამოხსნა.

უცნობი ნელა მორღვევდა თოვლს. მხრებზე შაშხანა და ბარი გაეღო ჯვარედინად. დამხვედურის დანახვაზე ღიღინი შეწყვიტა და მიაჩერდა. სალამი დაუგვიანა თოფმომარჯვებულ წვეროსანს.

ბოლოს დამხვედურმა თოფი დაუშვა და ჰკითხა:

- აზარი აათავე?

მოსულმა თავი დაუქნია.

- მეც. - დამხვედურმა

თოფი კვლავ ტოტზე ჩამოკიდა.

- სწორედ ეს ადგილი მქონდა შეგულისწინებული. - თქვა მოსულმა.
- რა უშავს. განა ორი თოფი ვერ დაეტევა?

მოსულმაც ტოტზე დაკიდა შაშხანა და ბარი მოიმარჯვა, წვეროსანმა შეხედა:

- მეორე ორმოს რაღად თხრი? აგერ, რა სიღრმეზე ამოუთხარე. ცოტაააა საჭირო.
- ერთ ორმოში ორი აზართავეებული თოფი არ ჩაიდება. - თქვა მოსულმა და ბარით თოვლის გადახვეტა იწყო.
- რით აათავე აზარი? - ჰკითხა წვეროსანმა.
- ხარჯიხვით. - მოსულმა მუშაობა შეწყვიტა და ნანადირევის გახსენებაზე ჩაეღიმა.
- საოცარი ხალხი ხართ მონადირეები, აზარი ან ასი ხარჯიხვით უნდა აათავოთ, ან ასი დათვით. - თავი გაიქნია წვეროსანმა.

მოსულმა მის ბოლო სიტყვებს ყურადღება არ მიაქცია. დადარაჯებულმა ჰკითხა:

- თავად მონადირე ხარ?

წვეროსანი მიხვდა, რომ ზედმეტი წამორო-

ა ზ ა რ ი

შა, მაგრამ იხტიბარი არ გაიტეხა:

- აბა, ვინ ვიქნები, მაგრამ შენსავით საკვებნად არ მაქვს საქმე. მესად ტურა მოეკალი.

მოსულს ჩაეცინა, არ დაუჯერა და თხრა განაგრძო.

- ისე, ახვარი კაცის გარდა, ყოველი სულიერი ცოდვია. - თქვა წვეროსანმა.
- მართალი ხარ. - დაუდასტურა მონადირემ. ტყაპუჭი გაიძრო და ხისკენ წაიღო ჩამოსაკიდად. ხესთან ტყაპუჭი დააგდო და შაშხანა ჩამოგლიჯა.

წვეროსანი შეტორტმანდა, მაგრამ ადგილზე დარჩა, ლულა თვალში უყურებდა.

- მაშ, მესად ტურა მოჰკალი, არა?! - ავად გაიცინა მონადირემ - გიცანი, ჯალათა ჩაფარო!
- თუ მიცანი, მითუმეტეს უნდა დაუშვა თოფი. - მშვიდად თქვა ჩაფარმა.
- ჰაი, დელასა, სად გაგონილა ადამიანებით აზარის ათავება...
- შენ ვილა გდიხარ, რომ მასამართლებ? თავადაც სისხლი გაწვეს, მკვლეელი ხარ და იმიტომაც ფლავ თოფს!

მონადირემ კვლავ გაიცინა:

- ნადირის დამხოცველს მკვლეელი არა ჰქვია!.. ასეთ აზარს არ შეგარჩენ, ჯალათავ, თუნდაც ასივე ახვარი ყოფილიყო!
- ხო, ყველა ახვარი იყო! ხო!!! - დაიღრი-ალა ჩაფარმა.

თოფის ხმა ყრუდ გაისმა თოვაში. მკვლეელმა მკვლეელი თოფთან ერთად დამარხა და წავიდა.

სალამოს ბორცვი აღარ ჩანდა. თოვდა.

არწივმა ირაო გააკეთა, მერე სამჯერ ძალუმად დაიქნია ფრთები და კვლავ დაეკიდა ჰაერში.

- ბოინობს ვაჟი, ბოინობს! - ხელი მოიწრდილა გახამ. სანამ არწივი მწვერვალს არ მიეფარა, იდგა.

- ეგ კი ას ვაჟი... - უნებურად ჩაილაპარაკა დედაბერმა და საჩქელის მატყლის ბლუჯა დააძენდა.

გახას ფერი ეცვალა, დედას მიაჩერდა. მოხუცმა იგრძნო შვილის მზერა და კოპებშეკრულმა თავაუღებლად განაგრძო ჩქა.

- რად მითხარ?! - ბოლმიანად ჰკითხა გახამ.

- თაოდაც იცი, რად! ძმამკვლარი სხვის ვაჟობას შაჰხარი, ძმის მამკლავი კი ჯაირახს ლალობს, არ ეშინის. ისი ჰგონავ, რო ჭიმლას თოფამლენი დაილიენეს! - კაპასად მიახალა ქალმა.

გახას რაღაცის თქმა უნდოდა, მაგრამ ეზოში ატირებული ბაღლი შემოვიდა და სახელში შესელა დააპირა. გახა მკლავზე წაეტანა, შეანჯღღრია:

- რა მოხდა?

ბიჭი სდუმდა. მამამ გაუმეორა:

- რა მახდავ, გეუხებო.

- აპარეკამ ნეხეში ხელი ჩამაყოფივ, ფულ იცისავ, - ამოისლუკუნა ბავშვმა, მამას გაუსხლტა და შინ შევარდა. გახამ გადაიხარხარა და ერთბაშად დადუმდა. დედას გახედა. ქალი ისევე იჯდა. შვილმა თავი ჩაქინდრა და სახელში შევიდა. დედამ თვალთ გააყოლა, ამოიხარა და რაღაც ჩაილაპარაკა. მოგონებებში ჩაფლულს არ შეეუმნენევა, როგორ გამოვიდა გახა სახლიდან. მერე, როცა ის-ის იყო თვალს უნდა მიჰფარებოდა, დაინახა მხრებში მოხრილი, თოფგადაკიდებული მიჰყვებოდა ბილიკს. მოხუცმა ლოცვა მიადევნა ხმადაბლა. რძლის ტირილს წაუყრუა და ჩეჩვა განაგრძო.

არწივი ისევ ბოინობდა ჭიმლის თავზე...

აზრდაც არ მოსვლია ტომით ალხასტს ჭიმლინთ დაბეჩავება. ჯიხვები სამხრეთ-აღმოსავლეთით წაუვიდნენ და თუმცა თითქმის ფეხდაფეხ მისდევდა, არხოტში აღარ გადაჰყვა. დასაფლეთით წასვლა არჩია, და სანამ იქ რამეს მოინადირებდა, კიდევ ერთი დღე დაკარგა.

ფრთხილობდა ალხასტი. სწორედ არხოტის საზღვართან შემოაკვდა ალუდა გაბური. მის ძმას გახას ვაჟკაცობას უქებდნენ, არადა მკვლევლობიდან წელიწადზე მეტი იყო გასული და არც ჩვეული, რიხიანი მუქარა, არც მითქმა-მოთქმა არ ისმოდა. უკვირდა ალხასტს და ფრთხილობდა.

აულში არავის გაკვირებია მისი ნანადირევი. ხოტბის გარეშე გამოეგებნენ, ჩამოართვეს, წაიღეს. თვითონ ილოცა და დაიძინა.

მოსალამოვდა. გახამ ტყვიები დაანაწილა, ჩაიწყო, ტანსამოსი კარგად მოირგო, მოიჭიმა ტანზე, არხოტის მხარეს გახედა და დაიძრა...

ქისტები კოკონთან ისხდნენ, ქეიფობდნენ და მოხუცების კამათს უსმენდნენ.

გახა იქვე, ათიოდე ნაბიჯის მანძილზე ცოცვით მიუახლოვდა და ბუჩქთან გაწვა.

ახალგზრდები შეთერნენ და მოხუცების კამათში გაუბედავად, მაგრამ მაინც ერეოდნენ, სანამ თანამოსაუბრეზე გაცხარებულმა ერთმა მოხუცმა არ დაუტაცანა და შორიახლო შეჯგუფულ ქალებს რაღაც ანიშნა. ახალგზრდები ახორხორ-

ცდნენ, წამოიშალნენ და წრე შეკრეს.

ლამაზად ცეკვავდნენ ქისტები. გახა გალურსული ადევნებდა თვალყურს.

ალხასტი ღიმილით შეჰყურებდა მოცეკვავეთ, ცეკვის სურვილი სწავდა და წრეში შესახტომად ყლუპი არაყიდა კმაროდა. ბოლოს ერთი ლამაზთვალეობას ეშხით ის ყლუპიც გადაჰკრა, ფაფახი გადაიმრუდა და წამოდგა.

გახამ კონდახი კიდევ უფრო მიიჭირა მხარზე და მარცხენა თვალი მოხუჭა, თუმცა თვალგახელილიც არ ააცდენდა ტყვიას მთელი ტანით წამომართულ მოსისხლეს.

მარჯვედ და ლაზათიანად როკავდა ალხასტი. ვერ გამოჰკრა სასხლეტს თითი გახამ. შელოცვილივით გახევებული მისჩერებოდა, ვერც ბუჩქში გაყოფილი ლულის გამოღება მოესაზრებინა.

ლულამ კი ცეცხლის ალი აირეკლა და ალხასტმაც სწორედ მაშინ ჰკიდა თვალი. მძაფრი სიმსურვალე იგრძნო სხეულში, მაგრამ ცეკვა არ შეუწყვეტია. ოღონდ იმ წამიდან მწყვილესთვის ზედაც არ შეუხედავს.

ერთი მთვრალი ცეკვაში ჩაეხირა. ეგ არის და მიიბეგვო, ხალხი შეჯგუფდა, მაგრამ ალხასტმა მხოლოდ ხელი ჰკრა აბეზარს და გაცლა დააპირა. ამ დროს ქალის შეკვიფლება გაისმა, კაცები ბუჩქებს მისცვივდნენ.

გახა ნელა წამოდგა, ლულა შემოჯარულ ხალხს მიმოატარა.

- ჩემთანაა მოსული! - წინ გამოვიდა ალხასტი, გახასთან მივიდა და თოფი დააშეკვინა.

...კარგა ხანს უებრად შეექცვივდნენ ხორცსა და არაყს. ბოლოს ზარხოშმა იძალა და ალხასტმა თვალი თვალში გაუყარა.

- რატომ არ მესროლე?

- ცეკვა გაცალე

ქისტმა ღიმილით ჩაიქნია თავი.

- თურმე ცეკვა მოგწონებია... სიმართლე მითხარი! გახა დუმდა. მერე თქვა:

- მე კარგად დავინახე ლულას რომ თვალი ჰკიდე და მაინც განაგრძე ცეკვა. ჩემს ადგილზე შენ თუ ისროდი?

ალხასტმა განცვიფრებული მზერა მოაცილა ხეესურს და მერე ხელიდა ჩამოჰკრა მხარზე.

დილამდე ნაძალადევედ ისაუბრეს ნადირობას და ცხენ-იარაღზე. ბოლოს გახა წამოდგა.

კიდევ ერთხელ შეავლო თვალი არჩვის რქაზე ჩამოკიდებულ საუცხოო თოფს და ვერ შეაქო. ვერც ალხასტმა შეჰბედა იარაღის ჩუქება. არ აიღებსო, ფიქრობდა იგი, თუ აიღო და, როცა იქნება, ხომ გადავეყრები სადმე და ჩემი ნაჩუქარი თოფით სროლას არ ინამუსებსო ასეთი ვაჟკაცი.

სახლიდან გამოსული გახა მაინც შემოტრიალდა და ციხის ქავს ახედა. იქ მიკრულ მარჯვენათაგან ადვილად გაარჩია ალუდასი. სოფლის ბოლომდე კრინტი არც ერთს არ დაუძრავს.

ხელიც ვერ ჩამოართვეს ერთმანეთს.

გახამ უკანასკნელი მოსახედიდან მზერა ესროლა მტერს. ქისტის ისევ იქ იდგა.

... ორი თვის შემდეგ ტომით ალხასტი თვალგახვრეტილი იპოვეს ქისტებმა.

მ ტ ე რ ი

უსინათლო კაცისაგან უხილავი სამყაროს ხილვა, საუბედუროდ ასეთია და იგი განგაშია ადამიანთათვის:

ადამიანებო! გონს მოღიბეთ... ნუ აბინძურებთ ცასა და ცისქვეშეთს მდაბიო ზრახვებით... სიწმინდე მოსწყურდა ცასაც და დედამიწასაც და „მენატრება ღამეული იდილია“, წმინდა მიწა ვარსკვლავებით მოჭედელი.

სიტყვის პაპა

ს ე რ გ ო ს ი რ ა მ ე (1955-1973)

მენატრება ღამეული იდილია

მენატრება ღამეული იდილია,
მენატრება ამ გაუვალ ვარემოში,
ქარის სმაში ჯოჯოხეთის სიცილია
და ღრუბლები გრუნუნებენ საღრუბლოში.
ღამე გულში ბოროტებას ახითხითებს
და კანკალებს მიწა შიშით ნაწვალეები
და წუვდიადი კიდევ ერთხელ მაკითხვინებს:
- გამოჩნდება კი ოდესმე ვარსკვლავები?!
მენატრება ღამეული იდილია,
გადაღალა მშფოთვარება მთლად სხეული;
ქარის სმაში ჯოჯოხეთის ჭიდილია,
და ღამეა სიმუღვილად დანთხეული.

***

მესმის წვევიადის გაბმული სუნი
და ბაგეები სიბნელეს სვამენ,
ასდის განსრწნილი სხეულის სუნი
ორსულ ქალივით ტანშიმე ღამეს.
თითქოს უკუნი სიმშაგეს ბადებს,
ციდან სიცივის ისმის ძახილი
და დედამიწა თავის კუდს დანდევს
განცოფებული შავი ძაღლივით.

გარეგნობისას

როცა რიჟრაჟი გაცნოცნლებს მკვდარ მოემინებს,
როცა ქარიშხალს წამთრის მკერდზე მიემინებს,
როცა ფიქრები აისხმება ქარის მძივბად,
მომეცი ნება, რომ სიხმარი ჩემი გიამბო.
როცა აისი ზღანრულ თვლემით წამეიდებს ალერსს
და სიყვარული ჩაუქრობელ სევდას წამეიდებს,
როცა გაცდება წამიერი დუმილი კიდეს,
თუ გაგიკვირდეს, ეამბორე მვირფასო ამ ლექსს.
თუ გაგიკვირდეს, სიყვარული თუ გაგიკვირდეს,
როს ემოციებს ვერ დაფარავს წუვდიადის წერომა,
როცა მიმქრალი ვარსკვლავითი გაგებამს რომანს,
მთვარეულივით დაბნეული ბარბაცით მოვალ.
ო, ნუ გამეცნავს! შენს იმიერ ვერ ვჭვრეტ მომავალს!
როცა სევდიან საგალობელს მოტყდება ბოლოი,
როცა წუვდიადი საწვალობლად რიჟრაჟში ბოლავს,
ღამეულ მნათობთ როს შეიპყრობს შიში და მრწოლად.
როს ფარშევანგი შემოიქნევს მაროდ ბოლოს,
მითხარი რამე, თუნდაც ბოლოს, ოდონდ მითხარი!

ფიქრია

წამები, წუთები, წუთები
სიცარიელეში მიჰქრიან;
აროდეს არ დამიბრუნდები,
ფიქრია!
ვერ ვნახე მეტი გზა, ვერ ვნახე
შენს იქით, ო, ეს რა გიქნია?!
მოგელი, მოვდივარ, გემახი,
ფიქრია! ფიქრია! ფიქრია!
წუხილი, იმედი, იმედი...
და მაინც სამარეს მითხრინან:
სიცივის კარამდე მივედი,
ფიქრია!
დღეები, ბინდები, ბინდები...
უშინოდ ფიქრიც რა ფიქრია?!
ნაწამანარზე ვტირდები,
ფიქრია!
თვეები... თვეები... თვეები...
სიცარიელეში მიჰქრინან,
მე კი კვლავ დავკეძებ, გემახი
ფიქრია! ფიქრია! ფიქრია!

როცა სიყვარულმა მარტო მიმატოვა

„სიყვარულად მზე არ სუფევს ცის კამარზე“...
გალაქტიონი

სახე აილეწა, გული დაილეწა
და სამლოცველოში შავად ჩამოთოვა
და საკურთხეველთან გასკდა დედამიწა,
როცა იმედმა მარტო მიმატოვა.
სევდამ სიბნელეში გადაისისინა
და ქვესკნელს აღმოსკდა სმები ოზვრიანი
და ჩემი ვედრება ქარმა მოისმინა,
ქარი და წუვდიადი იყო მმორიანი.
სულში მწუნარება მიდი-მოდირდა
და იდგა ტამარი ჩემებრ ცარიელი,
და აღარ ვიცოდი, იქ რაღა მინდოდა,
ის იყო საწვისი და დასალიერი.
და მაინც ვიდექი უხატო კედელთან
სახელაღწილი და გულდაღწილი,
მესმოდან დასმული ძახილი ქვესკნელთან,
ფეხქვეშ აღარ იწვა უკვე დედამიწა.
და იყო წუვდიადით გზები ჩანსობილი,
და სამლოცველოში შავად ჩამოთოვა.
და მე ვლოცულობდი ბნელში ჩამსობილი,
როცა იმედმა მარტო მიმატოვა.

სკვითი ბელადის სიმღერა

ცხენს ეორღანებთან შემოვანბრუნებ,
 თუკი ჰაზაიმ სისხლი იხება
 და ქარიშხალში შობილი ჰქენე
 ქარებს ქროლვაში გაეჯიბრება.
 ცხენით დაჭრილებს უნდა ვთელავდე,
 შორს – ქალაქების გრძელი ალექები,
 შუბის ტარიდან შუბის წვერამდე
 შუბით და ისრით მხეს გადავუვები.
 ჩემი ჩუგლუგი ფოლადს დასჩენავს,
 დაუღლეელია ჩემი ხელები,
 დავწვავ, დავნაცრავ, სოფლებს დავმეხავ,
 ცრემლიან სისხლში ამოვუვლები,
 სანამდე რისხვა არ მომშორდება,
 მტერი დაწვება, როგორც ჯეჯილი
 და ნაკვალევზე მიწაც მოკვდება
 ფიცხი ულაყით გადაჯეჯილი.
 როცა ტრამალი მისმობს მშობელი,
 გამოვბრუნდები ნახირ-ფარებით,
 უკან დარჩება საგოდებელი,
 უკან დარჩება ნასოფლარები.
 ამღერებიან ჩემი რაზმები,
 ახმიანდება ბაგე მრავალი:
 - ჩვენ ქალაქში არ ჩავირავებით,
 ჩვენ გვიყვარს, გვიყვარს ჩვენი ტრამალი!
 მიყვარს ძლიერთან ორთაჭიდილი,
 ვიცი მრისხანე მტრის დამშვიდება,
 ფრთიან ისარზე მჯდომი სიკვდილი
 მისკენ ზუსტად გადაფრინდება.
 სანამ წველიან ფაშატს თითები,
 სანამ იჭერენ ჩუგლუგს თითები,
 დაუძლეველი, თავისუფალი,
 ამხედრებული ვგვრვინავთ სკვითები.
 ღია ჩემი მესაფლავე.

***

ისევ მოვიდა შენი ხატება,
 ბნელში თვალები გაკრთნენ იებად,
 გეპატებება ჩემი წამება,
 შენ ეველაფერი გეპატებება.
 მაგრამ დაუდე ამასაც სღვარი,
 გვედრი, ისმინო თხოვნა გულისა,
 კმარა, ო, კმარა ეს ნიაღვარი,
 ჰო, ნიაღვარი სინანულისა.
 ვტეხავ და მტეხავს დამე ათასი,
 რა ჰქნან ფიქრებმა, აღარ იციან,
 ჰა, სული შენი ტრფობის საფასი
 ჯერ ეშმაკისთვის არ მიმიცია.
 ჰა, ჩემი გულიც, თორემ მკესლავენ
 შენი, ჰო, შენი ორეულები
 ისევ მაცილის ჰანგზე ცეკვავენ
 ფიქრები ეროსმორეულები.
 ისევ მოვიდა შენი ხატება,
 ბნელში თვალები გაკრთნენ იებად,
 გეპატებება ჩემი წამება,
 შენ ეველაფერი გეპატებება.

სიყვარულის სონეტი

I

აჰა, მიიღე, გვედრები, ეს ჩემი სული,
 შენთვის იწვება, იფერფლება მცირე ჰოეტი,
 ო, სიყვარულო, შენ მუხა ხარ, დმერთთა ასული
 და მე კი არა, შენ დაწერე ჩემი სონეტი!
 მე სიყვარულის სამსხვერწლოზე მოვქრივარ ფრენით,
 ვინძლო ვამიგო, მოისმინო ეს აღსანება,
 ვერ გამომითქვამს სიყვარული უთქმელი ენით
 და იტანჯება შენზე ფიქრით ჩემი არსება!
 მაგ თვალბივით შავი დამე იწვის და ღღვება,
 ვიდლო შენზე მთელი გრძობით, მომეცი ნება,
 მომეცი ნება, გეაღერსო, კარგო, ლექსებით!
 დამე მძიმეა, როგორც ფიქრი და როგორც სვედა.
 ეჰ, სიყვარული გაჩენიდან აღბათ თან მდევდა,
 რადგან ეოველთვის შენს ხატებას ვეაღერებო.

II

ნიაზი კენესით როს გაჰქენწლავს გათომილ მუნხარს,
 როცა მიჯნური სიტკბობების წუთს წამად ითვლის,
 მთვარის სილურჯე გამღღვალ წყდიადს ფსებებს რომ უხრავს,
 მთვარის ხატებად დახატული ის მისვლას მითვლის.
 გადამეერება გზაზე გზირად თვით კუპიდონი,
 მეტე მარხის სარბიელი დაანგრევს სანგრებს,
 მოხვავდებიან ზღვის შვილები უიმედონი,
 მათი ქუხილი იღუსიებს ანგრევს და ანგრევს.
 მუნხართან მაინც მახარობლად ელვა მისვდება,
 ამურის ისრით დადაღული გული მისვდება,
 რომ გულს შენს გულთან აღარა აქვს უკვე სასღვარი.
 ო, ჩემო სუნთქვა, გეახელი, მახელი ხელი,
 ნუ გამიწერები, დაგეკოცნი თვალებს გახელილს
 და, სიყვარულო, დავიწვები შენს მკერდზე კვარი!

კვიპაროსი

დამეს იწვევს სარკმლის იქით
 რწმენით, ნება-ნებით,
 უამრავი მძიმე ფიქრი
 ტანზე ეფინება.
 დგას ამაყად დარჩეული
 მეფე გარემოსი,
 დამის ნისლში გახვეული
 თეთრი კვიპაროსი

***

თუ სასიკვდილო სარკველი უკვე მხად არის,
 ო, ჩემო მხსნელო, მომხსვიე ცივი სუდარა,
 ჩემივე ნებით მივხებდები სიკვდილს დამწვარი,
 რადგან ჯიუტი სიამაყე ჯერ არ მომკვდარა.

გადამთიელი

გადამთიელი, არ სდანრული, არ მითიელი,
განა მთიელი, მთა ნათელი და ფრთხანათელი,
დამე ნათევი წუნარი ელვა ათინათელი
ათი ნათელით სუნთქვით ნელით მოვიდა ნებით.

კლანია გველი, გულით ქველით დამწია ქვეით,
მინდორი ქვეით დაიცხრილა ქვევრით სმელი,
ქვრივით ელის ჰირველ მიჯნურს იგი მომხმობი,
შხამი და ობი სატანათა სწორი ჰირველი.

მოვიდა იგი ფრთხანათელი ათინათელი,
მთელი ქვეყანა გაიყვანა თვალთა მწერიდან
და გულს ბზარიდან, ჰაერიდან შეახო ხელი,
არ აერიდა სიმღერიდან ახსლეტილ ბგერას.

გულები მგერას, ქართა ბერვას, იაქანთ ბერვას
ბერად შემდგარი და მედგარი გადამთიელი
შემხვდა ფაქისად და აზისად, როგორც უნდოდა,
მკვდრებმა კუბოდან დაიკივლეს: – არ მიენდოთო!–

მოვიდა გველი, როგორც ქველი, მაცდუნებელი,
გაუნდი მსლებელი, ვით ობოლი ხდება ტანჯული.
რა რჯული მქონდა! რა სახელი! ვიუა ქართველი!

ველი რუჯული, რედუნებით მოდუნებული,
ფხეკვემ მეგება, გამეგება ესლა რაიმე?!
– ვაიმე, დედა! მაიმედა მერე რაიმე?!
არა, დაფარა საშინელი კამარა ოხვრამ,
კმარა! ცოტა რამ მაინც დამჩხეს!

– დაგრჩება ოხრად!– მიმასის იგი.
ოხ, რად მივენდე, ვერ მივეგდე სადმე ძელურში?
მაგრამ ძელურში სახებია მხოლოდ წრიული.

ჩემი მამული კი მოუვლის მწუსარე მწირულს,
მაგრამ არწივულს დამიბრუნებს უკვე განწირულს?
იქნებ ემაწვილურ გულს მომორდეს გადამთიელი,
ხან მთანათელი, ხან ახალი, ხან მითიელი,
მაშინ სიმღერა ღერა-ღერა დაივლის ღერწმებს,
ეჰ, თუ მიმიხვდი განააზრებს, სახადს მოვიხდი.

***

ღრუბლიდან, ციდან ერთი ციდა მთვარე იღვრება,
სანთლად იღვრება თეთრი მთვარე, ბრმად მოვარვარე,
ღრმად მოელვარე მიჯნურთ სარკე ბნელთა მრეკავი,
ო, თეთრო მთვარე! მიქმელი ბაგე გქონდეს ნეტავი.

ხართა მრეკავი, მენ გინახავს ასეთი მნათე,
და ხმა გსმენია გამეინავი ოდესღაც მათი,
სხეული მნათი, მკერდქათქათა ქალივით მორცხვი,
ო, თეთრო მთვარე, საოცრება შენი ურიცხვი.

მინდა გავთვალა, ვუთვალთვალა სხივთა მარულას,
მაგრამ, ეჰ, ციდან! ერთი ციდა გაფრინდა იგი,
წინარად, მალულად!

მარად მახსოვხართ

კვლავ იმერეთის ვიგონებ სოფლებს
და სულ ახლოს ვგრძნობ სურნელს ვარდისას,
ზეცაში კვამლის ავარდნილ ბოლქვებს,
მამლები ეივილს განთიადისას.

ფიქრი მიცურავს ღრუბლის ფარში,
მოკრიალებულ გზებს ვაკვირდები:
აი, ამღვრეულ გაღმა ჩხარში
ჩაკიდებულა ჯაჭვის ხიდები.

აი, ვენახი, ქართულ ჰანგებით
უკვე ნამღერი და სამღერალი!
აი, სახლები მკვიდრად ნაკები,
აი, ის ძველი ნამუხნარალი!
ნორჩი ჯეჯილი ნამში ბანაობს,
თუ სინარულის ბრწინავს ცრემლები?!

ქარმა გამალა დილის მარაო,
შემოიბრინა მწვანე ველები,
ვევლგან სიცოცხლის ისმის ძახილი,
ვევლგან ეშია, მიწის სურნელი;
ევაილს დაემებს ბუჩქთან დახრილი
ციცქნა გოგონა, აღისუბნელი.

მომდევს ხსულების ღართ ვივეტილით
და სიუვარულის ძალით უღვეით,
რკინის ხარებით ამობელტილი
ჩამავებული სავარგულები.

მერე საჩანო, უკან რუფოთი, –
ვევლა მინდება, ვევლას ვუნდება,
მაგრამ დატოვებს ფიქრი იმერეთს
და კვლავ თბილისში გამოვბრუნდება.
მარად მახსოვხართ, ჩემო ტყეებო,
მდინარეებო ზეცის ფერისა!
ო, იმერეთის სამოთხეებო,
ტკბილო დღეებო იმერეთისა.

ჩემი მესაფლავე

კედელზე სიგარეტის ცანცანა სხივია,
გარეთ წვიმა მოდის ღამის სარეცხელი,
ჩემი სარეცხელი ისეთი ცივია,
მკონი სამარეა ჩემი სარეცხელი.

ფიქრნი ბელტეებით გულზე მეურებიან
და მალე ჯურღმულში უფრო ღრმად ჩამულავენ,
ჩემი მკეუბოვე ჩემივე ხელებია
და ჩემი სულია ჩემი მესაფლავე.

წუთი

წუთმა გაცვითა თავისი სამლი,
ახლა სხვა მიჰქრის გაგიკებული
და აედევნა სიგარის კვამლი,
ფერთ სიმავეში დაკიდებული.

ამ ქვეყნად იყო სამაო რაცა,
ნაწილი წუთმა გადაიოლა,
იმ წუთს მკერდზე მოკვდა ვიღაცა
და ღარჩა მისვან: არა იყო რა.

გაზიარებული შიში

ის იყო, აღმოჩენილით განსარეული პატარა, მოკლეკაბიანი გოგონა მოსაწყვეტად უნდა წასწვდომოდა მუსლიმთა გვირილას, რომ რაღაც მსუსხავმა ძალამ წელკაფშეფრილივით გააშემა ადგილზე.

მის წინგაშეფრილ ხელისგულთან, ათროლგებული ყვავილის ძირიდან, ხუმი და გადავებული სისინით იმართებოდა ჭრელი, ზურგაფორაჯებული უხსენებელი, რომელიც აღმასკებით მოელვარე თვალებით, ცივი და ცინიზმნარევი სისასტიკით მისწერებოდა ზანიკური შიშისაგან აცხსხსებულ და ცვილის სანთელივით გათეთრებულ ხელის თითებს.

– რა მოხდა? – შემოფთებით იკითხა ქალმა და, როგორც კი ბავშვმა ყვირილი დააწირა, იმავე წამს მუდართი ადვისილი ხმით უკანნახა: – არ გაინძრე, შეილო, მსოფოდ არ გაინძრე!

თუმცა გაქცევისა და თავისდაღწევის საოცარი სურვილი ჰქონდა, გოგონამ გატაკებანც ვერ შეძლო, იმდენად ჰავდა მონუსხული ამ საოცარ, საზიზღარ და თავზარდამცემ არსებას, რომელიც რიტუალური ცეკვის შემსრულებელივით ზღაზუნით

იმართებოდა, გრძელდებოდა და ორკაპი ენის საფსავით აქეთ-იქით მუქართი იქნებდა თავს.

ქალმა ფრთხილად დაადო ხელი შვილის სუსტ მხარს, ნების ცანცანით დაჰყვა მის კიდურს, გაეინულ, განხეებულ მავას გადასცდა და სისხლმოწოლილი თითები თითქმის ცხვირთან მიუტანა გააფებულ ასპიტს.

წვეულმა მსწრაფლ გადაიტანა მხერა უახლოეს საგანზე. ამწლიტურდის მოკლებით შეაჩერა სასიკვდილო როკვა, თითქოს გააოცა ამდაგვარმა თავგანწირვამ, ხელს მხერა ააოცა და მუდართი და სასოწარკვეთით მაცქერად ქალს კითხვით ახედა.

იმავე წამს ორმა წვეილმა თვალმა ერთურთის მიძი გაიხიარა.

ცოტა ხნის შემდგომ, აკანკალებული და ერთიმეორეს ჩახეული დედა-შვილი იმავე ადგილზე იდგნენ და შვებით იცრემდებოდნენ.

მათგან მოძორებით კი, ყვავილებით მოჩითულ ველზე, რგოლიდან რგოლზე გადასვლით, ამაყად მისრიალებდა შხამგაციებული ასპიტი, რომელსაც კუთან, როგორც საპატოთ ესკორტი, ორი პატარა ვეელის წიწილი მიჰყვებოდა.

ბოლოთქმა

ცოტა ხნით გაოგნებული შედგა, თითქოს უკვირდა: „ეს ვინ ყოფილაო“, შემდეგ მარცვალს თავი მიანება, შემობრუნდა და გავიუტებულს გაგულისებული ეძებდა.

ხის ფესვზე წამოაჯდარი გლეხნაცი წინ გადაიხარა, რათა უკეთ დაენახა, რა ხდებოდა მისგან ორიოდ ნაბიჯის მოძორებით და, როდესაც შეტოქებული ერთურთს გამოზრდნენ, შენიშნა, რომ პატარა ხერხემაღლი იყო გადატეხილი და უკანა კიდურებს ციებინავით აცხსხსებდა.

გამარჯვებული ნალაფარს დინჯად მიუბრუნდა, ჩაქვიდა და საკმაოდ თავისუფლად წაათრია აღმართში, მიუხედავად იმისა, რომ დასახინრებული კუთუნის მანინც ზედ კვიდა და არაფრისდიდებით არ თიბდა.

ყოველივე ამის მაცრქვრალმა აღმიანმა გააფება იგრძნო, „ახეა ყოველთვის და ყველგან“, – ფარული გაღიხინებით გაიხსენა, მერე, „ყოფას ვიტოვებოო“, მოძალადეს დაუმუქრა და მიწიდან გამზარი წკირი აიღო. ეს უმნიშვნელო სავანი სრულიად საკმარისი ვახლდათ ბოროტი ავახავის დასასვლელად, მაგრამ ბუნებისაგან ღვთისდარად შექმნილს, კაკლის ვრელი ფესვიდან წამოდგომა და წელის ათრევა დაეხარა, წკირი შორს მოისროლა და კვლავინდებურად გულგრილი მაურებლის როლში დარჩენა ამჯობინა.

დამარცხებულმა აღმართის ბოლომდე არ დასთმო მარცვალი, სიცოცხლესავით კვიდებოდა, საჩხოს, იქ კი, უკვე სიკვითლე შხამრული ბალახების ძირში, საბოლოოდ განრისხებულმა მურა ჭიანჭველამ ერთხელაც მოიცაღლა მისთვის, სხეულის დაბლადაცემული მხრიდან მიადგა და მძლავრი ებებით აუხჩარებლად აქნა და ნაჭერ-ნაჭერ დააქუცმაცა.

ვიდრე სულს განუტევებდა, პატარა ჭიანჭველამ წყენანარევი მხერით ახედა ზეცას და არსებობის მანძილზე ჰირველად გაიხარა სამდურავი: „– ყოვლისსემმდლეუ, ეს არის შენი ნაქები სამართალი?!“

თენგიზ ჩალაური

ხალხური პოეზია

შავეთს რა გვიჭირს უვლოთა,
 წინ შუქი გიდგას სანთლისა,
 თეთრი ტირიფის სახლ გვიდგა,
 შიგ ბროლი ბრუნავს საკმლისა.
 სკამ გვიდგა სასვენებელი,
 კარ გვიბავ ცოდვა მადლისა.
 წინ გვიდგა ურთხმლის ტაბაკი,
 სალაღებელით ბაღლისა.
 ზედა დგას ჭიქის ჭურჭელი,
 საესე ნაკურთხი სასმლითა,
 გვერდით რომ წეარო ჩამოდის,
 პირსაბანია ქალ-რძლისა.
 გვერდით გვიბღავის ცხენები,
 დაეჯრებულნი ღავითა.
 თუ სად ხმა გატყდეს – იმანონ,
 იქ წავალთ ცხენით, საგ ზლითა
 როდესაც დაგვიქროლებენ,
 იანსარ უდგა ღახტითა.

***

ანმეტას თოფი გავარდა,
 თელავს დახნიქა ხენია,
 თათარ-ოსმალა მოვარდა,
 მიწას ადინა მტვერია.
 ეანა ცხენს გაათელინა,
 ვენახებს გადაურია,
 ალავერდს ცრემლად ედინა,
 რაც შუამთასა სტეკნია.

***

ნეტავი შენ ენძელაო,
 სამჯერ მოხვალ სერზედაო,
 ერთხელ მოვალ, მოვშავდები,
 იმ დასაწვავ ხევზედაო,
 ბიჭები ქუდზე გაჭკნობენ,
 გოგოები ეელზედაო.

უცნობი ავტორები

კვლავაც ხსოვნაში ჩამეყვება, ისევ ის ჩვენი მთები
 ისევ ის ჩვენი არღუნი, ისევ ის კალმანები,
 ის ხეესურული ღრეობა, დავსილი ჯიხვის რქები,
 ბრძოლაში გამოწოთობილი მამაცი წინაპრები.
 მტრის კვალზე ასვლის ნაცადი, ვით დაგეშილი მგლები,
 ჭიუხში თოფის ქუხილი, ქვიშები ნაწითები.
 მეგრდდაკოდილი ხარ-ლადი, ზეიმი ევაუ-ეორნების,
 მხარვერინანის კასკასი, შრიალი მურთხის ფრთების.
 მიღს დაუნრელი დრომები, ურეევი ადათები
 სიმტკიცე გაუგონარი, ხმაღზე ნაფიცო მძევი.
 ტვეიებით გადანემილი, სოფლები, ციხეები,
 წმინდა სინდისის მფლობელი, ჩვენი ძვირფასი დები,
 დიას! ის ტკბილი წარსული, აწ მისი მესამედი...
 ამ აქაყებულ ფიქრებში რა ავად ვიძირები.

***

სიკვიდილა უთხრა სიცოცხლეს:
 მე გჯობივარ,თუ შენაო,
 სიცოცხლემ ასე მიუგო,
 არც ერთი არ ვართ ღახენაო,
 ზოგს ისეთი აქვს სიცოცხლე,
 არ მიბრუნდება ენაო,
 გნატრულობს, ხშირად სწადია,
 ისმინოს შენი ღრენაო.
 თუ კაცი ცოცხლობს ხალხისთვის,
 მაშინ გჯობივარ მენაო,
 თუ მხოლოდ თავის თავისთვის,
 რაღა თქმა უნდა შენაო.

სსარტულა

მამა გენაცვლოს, ჯაბაო, სოფელში ეველას აოცებ,
 კარგად ვისწავლაუ ქალაქში, ტო, ვაჟუე, ზროსტო, კაროჩე.
 მამის იმედო, ერთსა გთხოვ, სწავლაში არვის ჩამორჩე,
 ეგეთა ახალ სიტყვები, იხსომე არა გამოვრჩეს.
 რომ შენი შრომა ქართულში, ასი წლის შემდეგ გამოჩნდეს,
 „ვეფხისტყაოსნის“ სადარად, საუკუნეებს შამორჩეს.
 როცა მოვჭკვდები, მიხვდები, კრძალვით ჩემს
 სურათს აკოცებ,
 ზროსტო ანდერძი მამისა, არ დაივიწყო, კაროჩე.

ზაურ ჯაბუშანური.

ბაიაშვილ ავად გახდა,
 მთვრალ შესცივდა წუხელისა,
 უცხელებენ ნიორ-წყალთა
 ეგ რა სნეულს უშველისა?!
 ნარეცხ მაინც მოეტანეთ
 ნარაყალ ჭურჭელისა?!
 მართამა თქვა: დაიმეხოს,
 სიკვდილი სჯობს უქნელისა!
 მაგის საქმე არაყია
 შრომაში ხელუერელისა,
 ზოგმა რაით ვერ გაიგო
 მაგ განახეთქ მუცელისა?!
 ავადმყოფმა დაიუბნა
 მცნება დიდი რუსთველისა:
 ისევ მამდრის სიკვდილი სჯობს,
 მინამ უსმელ-უჭმელისა!

იოსებ ბაიაშვილი

ენათმეცნიერ ალექსი ჭინჭარაულის ძმა - მისა შატბელში
 მეურნეობის დირექტორად მუშაობდა. სტუმრად ასულ ალექსის,
 მისი თხოვნის მიუხედავად, არ შეასვა სასმელი და
 ეს „კაფიაც“ დაიმსახურა

ეგ რაღა დირექტორია,
 ან რანაირი ძმა არი,
 აღარც არაყი შემასვა,
 აღარც ღვინო და ძმარა.

პოეტის ერთი ლექსი

მგელი

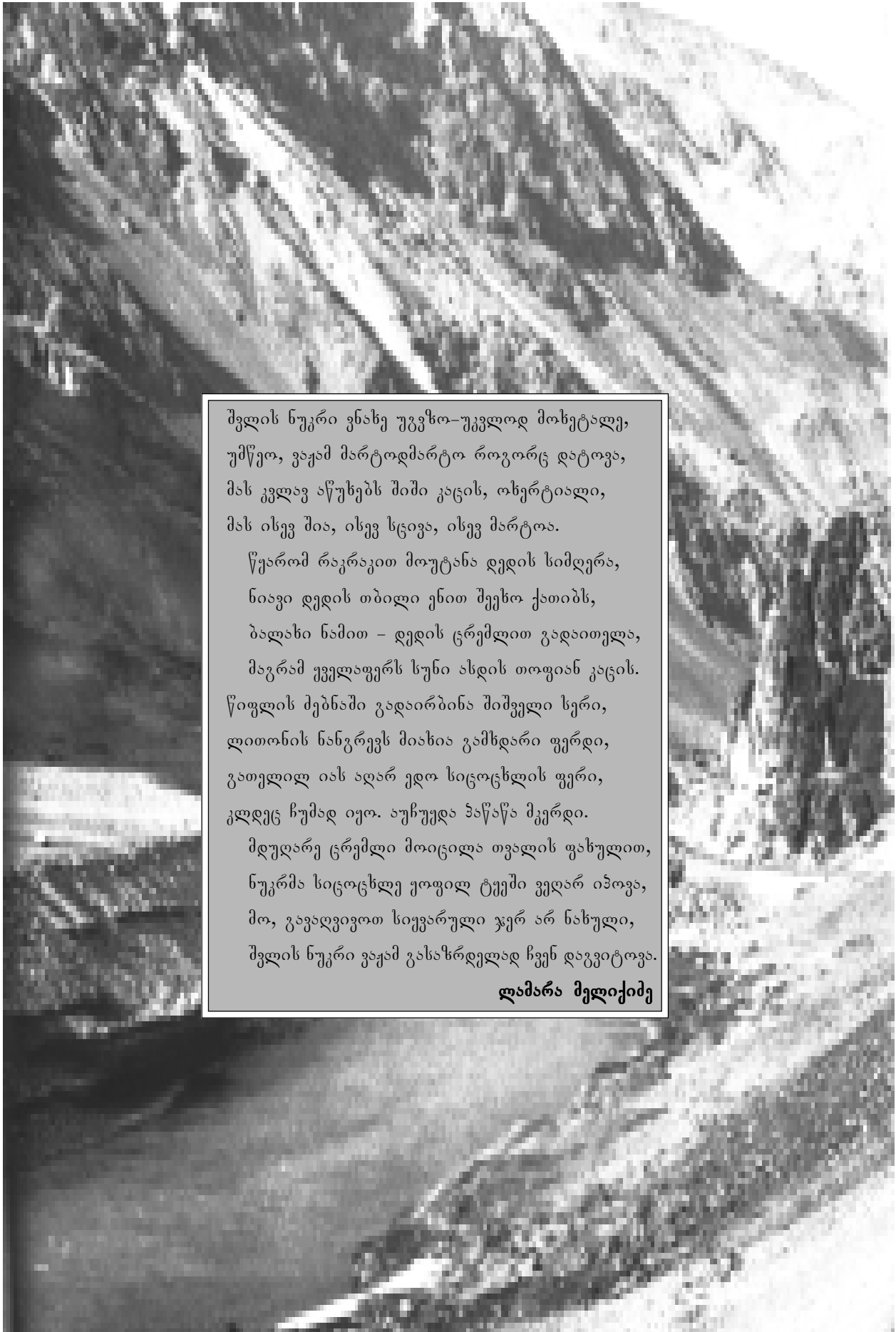
მე შენი მოთქმის მაცნებს ზარი,
 ტანში ატანს და ერთიან ამშლის,
 ვერ გამოვიტოვებ საიდან არის,
 მაგდენი სევდა მაგ მშიერ ხმაში.
 მანსოვს ურმული, ბახი, შოპენი,
 გოდება დედის - ხმა გულსაკლავი,
 მაგრამ ამგვარი ჰანგის მშობელი,
 არც ეელი ვიცი, არც თუ საკრავი.
 რომ არ მესმოდეს ესე სოფელი,
 არის რაოდენ დარდის დამტევი,
 მეტეოდან ეოველს ლახვარსობილი,
 ეგ ზირწუ მწველი და გადამდები.
 მე შენი მოთქმის მაცნებს ზარი,
 ტანში ატანს და ერთიან ამშლის,
 ვერ გამოვიტოვებ საიდან არის,
 მაგდენი სევდა მაგ ველურ ხმაში.
 იემუვლე მგელო, - სიფხიზლის მძუძვე,
 ამცნე საწუთროს, რომ ხარ მშიერი,
 ნუმც მოსწრებია მე ღვთისნიერი,
 გაქრეს საემილი - ძიების ფუძე.
 ხშირად მწადია: მე შენს აუვეე ხმას,
 ბედი საკბილო ვეძებო ასე;
 მგელი რომ მოკვდეს სევდა ამ ქვეყნად,
 აღარ ექნება სიხარულს ფასი.

ვახტანგ ჯაბუშანური

ნიღაბი

უცებ ჩვენ ვინდით ნიღაბს და ვხნდებით
 მთელი სიშიშვლით, სიღრმით, სავსებით
 და ერთი წუთით კარგები ვხდებით,
 ვხდებით ჩვენზე თავის მსგავსები.
 ჩვენც გვიხარია ნამდვილ ხარებით,
 ჩვენც გვპუღს, ჩვენც გვიუვარს, ვნაღვლობთ, ვიცინით
 და ერთი წუთით ჩვენი თვალები
 არ იღიმინ კუდის ქიცინით.
 მაგრამ ვით ღრუბლის დარი მზიანი,
 ეს წუთი მალე მიდის და ქრება
 და ცრუ ღიმილით თავაზიანი
 ჩვენ შორის ისევ ნიღაბი დგება.

თამაზ ჩხენკელი

შულის ნუკრი ვნახე უგვსო-უგვლოდ მოხეტაღე,
 უძწეო, ვაჟამ მარტოდმარტო როგორც დატოვა,
 მას კვლავ აწუხებს შიში კაცის, ოხერტიალი,
 მას ისევ შია, ისევ სცივა, ისევ მარტოა.

წეარომ რაკრაკით მოუტანა დედის სიმღერა,
 ნიავი დედის თბილი ენით შეეხო ქათიბს,
 ბაღასი ნამით - დედის ცრემლით გადაითეღა,
 მაგრამ ეველაფერს სუნი ასდის თოფიან კაცის.

წიფლის ძეხნაში გადაიბინა შიშველი სერი,
 ლითონის ნანგრევს მიახია გამხდარი ფერდი,
 გათელილ იას აღარ ედო სიცოცხლის ფერი,
 კლდეც ჩუმად იყო. აუხუედა ჰაწაწა მკერდი.

მდუღარე ცრემლი მოიცილა თვალის ფახულით,
 ნუკრმა სიცოცხლე ეოფილ ტეგში ვედარ იზოვა,
 მო, გაუაღვივოთ სიეგარული ჯერ არ ნახული,
 შულის ნუკრი ვაჟამ განსხრდელად ჩვენ დაგვიტოვა.

ლამარა მეღიქიძე

თარგმნები

ჰაფეზი ს.

(XIV საუკუნის სწავლის პროექტი)

შენ ცისკარი ხარ, მე მიმქრალი სანთლის მუდარა,
მაგრამ განთიადს სანთლისაგან არა უნდა რა,
სული მხდება და მებინდება სიცოცხლის დღენი,
შენმა ღიმილმა ჩემს სულს ვეღარ გამოუღარა.
სამარეს ია ამიუვალებს, რადგან ამ გულმა,
ზედ დაჭრული წილფის დაღი იას უღარა,
ჰაფეზ, საფლავზე სატრფომ სიოდ რომ ჩაგეჭროლოს,
შემოგეხევა ვნებისაგან ტანზე სუღარა.

თარგმანი **ვასუბტი კოტეტიშვილისა.**

ომარ საიამი

(XII საუკუნის პროექტი)

ჩემო რჩეულო, ჩვენ ხომ ძველი გვაქვს სიუვარული,
ამ ცათა ბრუნვის ნუ გაღონებს სევდა ფარული,
ჰზოვე სიმშვიდე დიდ მოედნის მცირე კუთხეში
და ბედს ნურას სთხოვ, თვით აჩუქე თავს სისწრული.

თარგმანი **გიგლა სარიშვილია**

შეერილა ერთად ამდენი სწავლული ვირი,
ცოდნა დამალე, იფხისლე და გახდი სიტყვაძვირი,
რადგან დაგწამონ ცილი, აი რა უნდათ, თუკი
სიმართლეს იტყვი,
გაგვანადგურა, ყვირიან, გამოგვითხარა ძირი.

თარგმანი **თამაზ თავაძემ**

ფრანსუა ვიონი

(XIV საუკუნის ფრანგი პოეტი)
(ნაწევები „დიდი ანდერძიდან“.)

ვიცი, გარჩევა თეთრის და შავის,
ვიცი, გარჩევა უორნის და გედის,
ვიცი, ვაშლისხე რა ფერად ჰევავის,
ვიცი, რა ხმაზე დუღუნებს მტრედი.
ვიცი, კოხტაც და ვიცი ართვალიც,
ვიცი მართვედ და გველის წიწილაც,
ვიცი საწუთროს ტუვილ-მართალი,
ჩემი თავის კი არა ვიცი რა.
ვიცი, სათნოც და ვიცი მხაკვარიც,
ვიცი ასლიც და ვიცი დედანიც,
ვიცი, ხუცესიც და დიაკვანიც,
ვიცი, ჯორიც და მისი მხედარიც.
ვიცი, ვინაა ღრჯუ და გულჭრელი,
ვიცი, ცოდვებში ვინ ჩაიძირა,
ვიცი, ღვინოც და ღვინის ჭურჭელიც,
ჩემი თავის კი არა ვიცი რა.
ვიცი, იცნობა ჰანგზე ფრთოსანი,
ვიცი კახნაც და მისი ქურტულიც,
ვიცი, ბერიც და მისი ოსანაც,
ვიცი, ქურდიც და მისი ქურდულიც.
ვიცი, ათასი იწილ-ბიწილო,
ვიცი, ვინ ვისთან იძილ-ღვიძილა,
ვიცი, ცრემლი და ცრემლში სიცილი,
ჩემი თავის კი არა ვიცი რა.
პრინცო! ეს ფიქრი რაც უნდა ვახშო,
ვიცი, საწუთრო მეც შემეწირავს,
ვიცი, სიკვდილის ვალი და ვახში,
ჩემი თავის კი არა ვიცი რა.

თარგმანი **დათო წერედინაშა**

О ЧЕМ КРИЧАТ СОВЫ ПО НОЧАМ.

Давид Дадиани, образованнейший человек и большой книголюб, часто заглядывал в библиотеку, где один только вид древних книг приводил его в состояние восторга перед мудростью человеческой. Аристотель, Петр Ибери, Шота Руставели, Саба Сулхан Орбелиани... Давид невольно потянулся к книгам, но вынул из ряда аккуратно уложенных книг не ту, за которой он пришел, а тонкий древний пергамент. Как часто мы делаем то, что противоположно задуманному нами....!

Давид раскрыл свиток. Это была сказка. Он знал ее наизусть, но неуловимая прелесть сказки, глубоко взволновавшая его в детстве, манила его к себе с неослабевающей силой. Он присел на тахту. Удобно устроившись среди мутаг*, князь закрыл глаза и стал на память восстанавливать содержимое свитка, будто рассказывая ее своим неведомым слушателям.

...Было написано в том свитке, что соловьи в старину славились не столько пением, сколько оперением. Яркие, переливающиеся цвета нарядов служили им основным оружием в их любовных состязаниях. Соловухи оценивали достоинства поклонников по яркости оперения, невольно впадая в грех перед менее франтоватыми, но более искусными певцами.

Соловьи гордились своим оперением не меньше, чем искусством пения. Из поколения в поколение, с тщательностью и любовью передавали они и свое искусство песнопений и тайны создания редчайших оттенков наряда. Когда птенцы подрастали, отцы семейства с гордостью и надеждой выпускали их на соревнования молодых певцов, где победителю торжественно присваивалось почетное звание "МГОСАНИ".**

Перед приглашенными на состязание юных почетными старцами и блистательными прославленными поэтами выступала "зеленая" молодежь. Взволнованные дебютанты робко пели свои первые трепетные песни. Блистательные поэты поздравляли юнцов, признавали в них талант, с торжественностью наделяли их тысячами полезных советов. Взволнованные юнцы, часто перебивая и почти не слушая их, в бессознательной наивности пытались представить себя в еще более выгодном свете и путанно рассказывали окружающим о своих будущих фантастических планах. Тщеславие так и распирало их, а скромность путала язык перед понимающе улыбающимися наставниками.

Почетные старцы поздравляли отцов. "Талант рождается, а искусство прививается", - говорили убежденные седины мудрецы.

Но!..

*продолговатая подушка

**ПОЭТ (груз.)

*Посвящается светлой, незабвенной памяти
моей первой супруги Нателы (Бутуты) Векуа...*

Но, бывало, что посвящаемый в поэты не по возрасту рослый юнец, перед такой серьезной аудиторией вдруг заявлял:

- Ку-ку...

Да-а-а!!!... Это бывало, как гром среди ясного неба. Однако опозоренные и опечаленные родители с прежней любовью и лаской продолжали опекать подкидыша, пытаясь хоть чему-то научить его.

Истинная любовь не делит детей на своих и чужих. На большую любовь способны только поэты, а соловьи, как известно, были поэтами... Соловьи были отменными семьянинами, и в этом скрывалось их самое большое несчастье.

Кукушки, чтобы не испытывать судьбу, вовсе перестали подкладывать свои яйца в чьи бы то ни было гнезда, кроме как в соловьиные. Несчастье было не в том, что половина "соловьев" закуковала, а в том, что соловьиному роду грозило исчезновение.

Перед лицом смертельной опасности собрались соловьи на Родовой Совет. Молодежь, конечно же, горячилась. Старики, понятно, пришли с тысячами полезных наставлений, однако Совет к чему-либо определенному так и не пришел.

Молодежь разделилась. Одни предлагали объявить войну кукушкам, а другие - топить кукующих "соловьев", чтобы не повадно было... Но вот вышел в птичий круг седой Старец, не проронивший до этого ни единого слова. Все замолкли, приготовившись слушать Мудреца.

- Слушал я вас, дети мои, слушал, а теперь послушайте и меня. Сделаете как скажу, - значит жить соловьиному роду, а нет - так исчезнуть нам с лица земли. Нет! Не гоже нам объявлять войну, и не потому, что есть среди нас трусы. Я знаю, все будут биться насмерть, никто не опозорит рода соловьиного, однако мало, слишком мало осталось нас и погибнем мы все, прежде чем добьемся победы. Топить подкидышей мы не будем... Мы любим ПТЕНЦОВ и своих, и чужих, и губить никого не станем, ибо это повредит прежде всего нам самим. Мы рождены для любви, а не для ненависти. Подняв руку на чужое дитя, мы тотчас перестанем называться поэтами, певцами любви, тотчас забудем все наши песни. Убийцы песен не поют... Или слышал кто-нибудь как поют Орлы?!..

- Не-е-ет! - хором ответило собрание.

- Кто кровь пьет, тот песен не поет, - продолжал седой Мудрец, - мы же должны петь. Должны петь и воспевать любовь, как истинные поэты любви и братства. Так вот, что я вам предлагаю:

Мы должны бережно охранять наши гнезда днем, ни на миг не отлучаясь от них.

Дела свои мы должны вершить по ночам, когда кукушки спят и не могут подложить нам своих яиц. Это значит, что мы должны переселиться в ночь со всеми нашими обычаями и обрядами. Будем жить в ночи так, как мы жили днем. Этим мы оградим свой род от исчезновения и сохраним себя певцами любви и свободы.

Поднялся невообразимый шум... Все кричали о том, что в любовных состязаниях из-за ночной темноты соловушки не смогут отличить достойного от недостойного, – известно ведь, в ночной темноте оперением не блеснешь...

Поднял Старец свое крыло, и вновь, внимая Мудрецу, затихло птичье собрание. – Песня, – молвил он, – украшение поэта. Песню глазами не увидишь. У любви очень чуткие уши, и, если глаза можно обмануть, то сердце в звуках, в интонациях почувствует фальш... Сердце любит на слух! Наши соловушки именно на слух будут находить своих искренних и достойных почитателей. Уши- врата жизни.

Соловьи переселились в ночь. Прав был старец, ни к чему поэту пестрое оперение...

Соловьи полиняли. Ночь выкрасила их в неприметный, серый, цвет. Зато петь они стали во сто крат краше. Божественные трели соловья, его чарующее щелканье озаряет с тех пор весенние темные ночи немеркнувшим пламенем таинства любви. Соловушки выбирают лучших из лучших исполнителей ночных серенад, не совершая прежних обидных ошибок. Если случается кому на год остаться холостяком, то тот честно работает над своими песнями, старательно выкорчевывает из них сомнительные и фальшивые нотки. В родных пенатах, обласканный родительской любовью и заботой, причащается он для настоящей, искренней, будущей любви своей.

Правда, иные соловушки и сегодня втайне вспоминают радужное сияние соловьиных камзолов... Дневные краски мира соблазнительно сверкают перед НИМИ. Разноцветные краски дневного великолепия искушающе сияют перед их широко раскрытыми глазами, тайно волнуя сердце и будоража душу. И все же солнечный свет не способен затмить настоящую зарю, песнями расцвечиваемую в глубокой ночи ее сереньким супругом... Любви знакомо искушение. Поэтому и вьют соловьи свои гнезда в розовых садах, выстилая жилища свои нежными, благоухающими лепестками роз.

А что же кукушки?

Кукушки почувствовали себя смертельно оскорбленными и уязвленными в своих лучших чувствах. Уязвленными не потому, что стало невозможным подбросить свое яйцо в гнездо соловья, а потому, что на весь мир прокатилась слава

об их бесталанности.

– Мы еще покажем на что мы способны, – заявили они. – В конце концов, мы выросли в соловьиных гнездах и знаем не только косметические секреты. Мы достаточно хорошо изучили у соловьев теорию контрапункта. Держись, соловьиное племя! Вашим же оружием вас!..

Осуществление своего плана мщения Кукушка начала с того, что навела косметику на свой наряд по всем изученным у соловьев канонам и очень в этом преуспела. Она стала пестрее и наряднее допереселенца Соловья. Успех так окрылил ее, что она даже изобрела свой собственный способ подмалевывания яиц, делая их похожими на те, которые уже лежат в гнездах будущих приемных родителей.

С большим энтузиазмом принялась Кукушка за второе дело. Целыми днями куковала она в лесу, с завидным упорством повторяя уроки, некогда полученные у соловьев. В конце концов, она с грустью призналась себе:

– Голос слабоват... Да и объемом легких видно, Бог обделил. Чего не придумываешь себе в оправдание! Кукушка и теперь не возьмет себе в толк, что не много нужно ума для создания пестрых нарядов. Секрет прост: цепляй любой лоскут - и все тут. Поэзия же секретов не имеет, просто поэтом нужно родиться. Вот тут Кукушка и вправду почувствовала, что ее достоинству нанесен серьезный удар.

Истинное достоинство молчаливо, показное - крикливо. Истинное достоинство не унизишь, а показное, от легкого прикосновения, - тут же взрывается осиным роем яростного мщения.

Кукушка не могла успокоиться. Она была готова на все, лишь бы посрамить соловьиный род.

– Что-ж! – воскликнула она, сама не могу, так найду учеников с достаточным объемом легких и большой силой в голосе. Посмотрим, - чья возьмет! Если победит мой ученик, то это будет и моя победа: успех ученика – торжество учителя. Мое самолюбие получит утешение, а всему птичьему роду придется признать во мне великого МАЭСТРО...

На многих деревьях в лесу расклеила Кукушка объявления, в которых обещала желающим совершенно бескорыстно открыть секреты вокального искусства.

К объявлениям отовсюду слетались птицы, читали их и, обсуждая содержимое, устраивали настоящие птичьи базары.

– Ему самому надо поучиться быть хорошим семьянином и отцом, чтобы не позволял супруге своей засорять чужие гнезда, – говорили одни.

– Хромой танцам не научит, – говорили другие...

На ветку с объявлением слетел бойкий Воробей: «Сам не можешь – другому поможешь,» – сердито

прочиркал он и решительно сорвал объявление.

– А ну, не трожь! – прохрипела нагловатой внешности серая птица. По боевому выпятив грудь, она стремительно налетала на Воробья и вырвала у него объявление. Ознакомившись с заманчивым содержанием, она направилась по указанному адресу к учителю пения. Ей вслед неслись колкие шуточки и смех.

– На какую розу при ваших габаритах сесть изволите? – насмешливо спросил кто-то.

– Ха - ха - ха, – раздался общий смех, эхом перекатываясь от чащи к чаще.

– Его роза на огороде растет. Розу в борщ, а самого в суп, вот те и соловьиные трели, – нахохлившись прочиркал не на шутку рассерженный Воробей. Мудрая Сова, вращая огромными, слепыми днем, глазами, загадочно изрекла:

– Верблюжонок спросил: «В чем моя судьба?» – В тюках, – ответили ему. Так и эта птица. Она запоет «ку-ку» только на свой особый лад.

Кукушка прежде всего тщательно искупала своего ученика и, дав хорошенко просохнуть, разукрасила его во все цвета радуги. Внешность, по мнению Кукушки, имеет решающее значение, поэтому в этом, совершенно исключительном случае, она постаралась на славу. Серая птица неузнаваемо преобразилась: шея огненно-рыжая, грудь украсила темно-фиолетовая кружевная накидка, крылья стали отливать медью, пышный хвост дугой горел, как настоящая радуга после весеннего дождя. В ожидании будущих успехов Кукушка на краски не скупилась!

Любовно оглядев плоды своих трудов, она перешла к делам более важным: поудобнее устроилась на тахте, настроила чонгури*, и... из дупла на лесную поляну полились первые нежные аккорды... Урок вокала начался.

Кукушка: Ку-Ку,

Ученик: Ку-ку,

Кукушка: Ку-Ку,

Ученик: Ку-ку,

Кукушка: Ку-Ку, ку-ку-у-у...

Ученик: Ку-ка-ре-ку-у...

Кукушка: Возьмите - До-о-о,

Чуть выше - Ре-е-е...

Ученик: Всем нотам нота, - нота Ре-е,

Ку-ка-Ре-ку, Ку-ка-Ре-е.

Кукушка: Прошу учесть вас, сударь,

Там знатоки все судьи,

Петух: Дела со строгим жюри

Устрою я в “ажуре”,

Кукушка: Не любят нас - учтите впредь-

И в споре могут затереть.

Петух: Им обид я не спущу,
Унижений не прощу,
Коль не честным будет спор,
В ход пушу я силу шпор,
Закручу такой Содом,-
Пух и перья, дым столбом...

Кукушка: Страх - пустое, скромность - вздор,
Ждет нас слава, их - позор!
Выше нос, гони тоску.

Петух: Кука-ре, кука-ре-ку!

– Bravo! – воскликнула кукушка. – Срочно к делу и без проволочек, – засуетившись затараторила она. – Я напишу объявление, а ты расклеишь их по всему лесу.

Петух галантно вырвал из своего пышного хвоста самое роскошное перо и передал его своему сияющему маэстро.

С важным видом усевшись на треногу, кукушка стала выводить текст объявления. Нога- за - ногу, с приподнятой вверх бровью, то откидываясь назад, то вновь склоняясь над берестой, она с величайшим наслаждением сочиняла текст. В местах, по ее мнению, наиболее удачных, она многозначительно прицеливалась языком.

Вот, что она сочинила:

ВНИМАНИЕ!

Всем, всем, всем!

Снегирям, воробьям,

Попугаям, глухарям,-

Журавлям и цаплям,

Лебедю и кряквам,

Сычу, Пеликану,

Ворону, Колибри,

Грифу великану,

Птицам всех калибров.

Честному народу -

птичьему роду!

Порази меня Кондор,

Если я замыслил вздор,

А замысел мой таков:

Мы не племя простаков!

Тем, кто был навек отвергнут,

будет Соловей низвергнут.

Хоть турнир устрою я,

Но не буду петь я,

Арию свою споет

Ученик мой - Петя!

В этом месте кукушка на минуту призадумалась. Лукаво скосив глаза, она решительно приписала:

Его величеству Орлу ~~ХВАЛУ~~

Поем мы день и ночь ~~ХХЛУ~~

“Ошибку” она перечеркнула и сверху надписала “Хвалу”. Под объявлением она поставила свою подпись.

По велению петуха, куры размножили объявление, точно следуя оригиналу, и с шумом разлетелись по

*Грузинский музыкальный инструмент типа балалайки.

всему лесу.

В лесу стоял неистовый переполох от истошно вхохочущих и кудахтающих кур. Куда только они не пробирались от усердия и где только они не развесили объявления о будущем состязании своего повелителя.

Под вечер обширный гарем петуха, его многочисленные наследники и наследницы, приятно возбужденные перипетиями дня, собрались вместе. Каждый из них четко знал свой шесток, и сегодня не было обычных стычек за место поближе к главе семейства. Семейный вечер проходил в атмосфере дружбы, сердечности и полного взаимопонимания. Среди жен царило согласие. Все чего-то ждали и с нетерпением взирали на владыку.

Выдержав необходимую паузу, добившись абсолютной тишины, Петух, почти ласково провозгласил:

- Сегодня мы споем. Все вместе. Это, так сказать, небольшая репетиция. Основной свой репертуар готовлю я у "Маэстро - ди - тутти Маэстро", у Кукушки. Итак, начинаю я. Запели все, кроме скромно потупившихся молодых курочек.

Петух: *Кто сказал: "Не будет драк", -
Просто-напросто Чудак:
Даже голуби в бою
Бьются за любовь свою.*

Молодые

петушки: *Посмотреть хороший бой
Не откажется любой:
В кровь разодран хохолок,
Вьется пестрых перьев клоч!*

Петух: *Поколотят, изувечат - не беда,
Терпит рыцарь поражение иногда,
И пусть варвар угрожает. Я не буду уstraшен.
Кто девица острашает, будет шуйцей сокрушен!*

Петух (обращаясь к петушкам):
*Если с поля недостойно ты удрал,
Знай: гарем твой тот, со шпорами, забрал,
Всех хохлаток и пеструшек он увел
Потому, что бой с умением повел.*

Петушки: *Чтоб в бою не растеряться,
Постоянно нужно драться.
К черту слезы, тьфу на мир,
Эй, кто дерзок - на турнир!*

Петух (обращаясь к курам):
*Всех к себе красоток завлеку,
Женам вольность не прощу, я начеку,-
В тех гаремах лишь наложницы скромны,
У которых обладатели сильны!*

Куры (лукаво, с некоторой обидой):
*Силу ценим - это точно,
Повелитель наш восточный,
Только мы не виноваты,-
Твои ласки грубоваты...*

Петух (с некоторым раздражением):

*Знаю, слышал эти басни.
Чуть размяк, - и сразу шашни?
Погоди-тко, милый брат,-
Я привык все силой брать!
Кто не даром - бравый малый,-
Носит гордо гребень алый.*

Куры (в замешательстве):

*Да-да-да! Да-да-да!
Прав ты милый, как всегда.*

Все вместе:

*Без тебя нам всем беда,-
И ни туда, и ни сюда...*

Над лесом, в полночной тиши, раскатисто прогремело мощное петушиное "Ку-ка-ре-ку".

* * *

Стремительно распространилось в птичьем мире известие о турнире. С первыми лучами солнца высоко в небе зазвенела звонкая песня Жаворонка. Он пел гимн весне, труду, началу обновления всей земли. Этот несравненный виртуоз, знаток более тысячи мелодий, прижавшись к самому синему небу, посылал на землю своему собрату Соловью искренние заверения в братских чувствах и поэтической преданности. Он пел об их вечной дружбе и о том, что не одинок Соловей в эти трудные для него дни, что рядом с ним его верные друзья - единомышленники. Действительно: в небе звенел небывалый хор. Откуда только ни слетелись сюда жаворонки: из Австралии и Америки, Европы, Азии и Китая. Из бескрайних степей Казахстана прилетел сюда черный Жаворонок. Не остались безучастными к судьбе Соловья известные домоседы - хохлатые Жаворонки Украины и Белоруссии... Звенела необыкновенная симфония в исполнении восьмидесяти непревзойденных виртуозов, придавая затаившемуся в кустах Соловью силы, вселяя в него уверенность и спокойствие.

Величественная симфония закончилась. У Соловья прошел первый испуг от ошеломляющего известия о нелепом состязании с Петухом. Он стал спокойнее обдумывать положение дел и искать выход из создавшегося положения.

Вдруг небо потемнело: это тысячи ворон со всего света потянулись к месту будущего состязания в расчете на то, что можно будет не плохо погулять на званном ужине в честь победителя. Ужин в таких случаях, по - обыкновению, закатывал владыка Орел.

Все на земле сжалось от мрака вороньих крыльев, попрятались пичужки, напуганные их зловещим карканьем. Одна нахальная серая Ворона, слетев к гнезду Соловья поглазеть на участника турнира, завела сама с собой пьяный разговор:

*Уж по мне, что эта пташка-
Сладкозвучная милашка,
Что хвастливый горлодер-
Рыжехвостый гренадер,
Рвущийся на состязанье
С непонятым притязанием.
На обоих наплевать;
Было б только поклевать,
Выпить вдоволь на пирушке,
А потом и заварушку заварить,
Жуткий страх
На этих птах
Напустить...
Тайной клятвы не нарушим,
Все сожжем и все разрушим:
В ярком пламени сгорят
И дворцы, и терема-
То-то будет кутерьма!
В дикой свалке, между прочим,
Выключем Орлу мы очи,
Нам достанется корона,
И на трон взойдет Ворона.*

Боком, боком, вприпрыжку, жутко косясь оком, тяжело поскакала Ворона и, взлетев, понеслась в догонку стае...

Соловей переживал сложные чувства. С одной стороны, его сердце наполняла радость при виде поддержки друзей, с другой стороны, его очень заботило то, что он почерпнул из пьяной болтовни Вороны.

Придя в себя, он напрямик направился к победителю недавнего фестиваля певцов, к новому обладателю почетного звания Мгосани, чтобы вместе с ним разрешить так неожиданно возникшие перед соловьями проблемы.

* * *

Нежный супруг и заботливый семьянин, Мгосани, осторожно покачивал Аквани, своего первенца. Согретый необычайным теплом улыбок, блуждающих на личике спящего малютки, умиротворенный семейным уютом и покоем, созданным в их гнездышке его молодой супругой, Мгосани размечтался... Он вспомнил удивительный сон своего счастливого, безоблачного детства. Только сейчас, с особенной четкостью, он осознал, что его сон, такой далекий и такой таинственный, имеет прямое отношение к его сегодняшнему счастью, касается не только его самого и его супруги, но и этого маленького крошки, который, быть может, именно сейчас видит свой собственный сон-сказку, улыбаясь разворачивающимся в нем событиям.

Весь переполненный чувствами к своей супруге, Мгосани безмолвно поманил ее к себе. Вместе склонились они над колыбелькой - вечным символом

их нерушимого союза и взаимной верности...

-Знаешь, я уже видел вот это - свое счастье - в детстве, во сне..., - тихо шепнул Мгосани своей супруге. -Я вспоминаю этот дивный сон. Послушай, как это было...

Мчит, несет меня в чистом поле колесница. Кругом, сквозь хлопья голубого тумана, стараюсь обогнать нас, мчат другие колесницы. С детской наивностью, изо всех сил кричу: "Моя мама - самая красивая ! Мой папа - самый смелый и самый сильный!"... От каждого крика моего, как от удара кнута, еще быстрее мчит колесница, запряженная моими родителями. Кругом гик, свист и улюлюканье... Обливающиеся потом, папы и мамы пытаются вывести вперед свою колесницу со своими птенцами. По пути мы обгоняем неуклюжие брички, тяжелые повозки, двуколки... Стремительно проносимся мимо тяжело увязших арб, упрямо вытягиваемых одинокими мамами. Неистовство, безумие и какой-то страх царили кругом. В страхе уступая дорогу стремительным колесницам, иные упряжки переворачивались, иные застревали за дорогой. А над всем этим кружило черное воронье вырывающее малюток у надорвавшихся, выбившихся из последних сил родителей... От каждого рывка вожжей, которыми незаметно для себя я стал управлять, сильнее набухали жилы моих родителей, и видел я, как на моих глазах старели они, становились все прозрачнее и призрачнее. Затем исчезли, испарились, превратились в голубой туман... А колесница моя несется дальше, ничуть не убавляя свой безудержный бег. Это я занял место отца своего и мчу колесницу с молодым задором и тщеславием, одним своим видом расчищая себе дорогу. Рядом со мною, нога в ногу, бежит какая-то улыбающаяся мне красавица. Вдруг за спиной у нас раздалось такое обворожительное "АГУ", что мы еще шире улыбнулись друг другу, еще более ускорили свой и без того ошеломляющий бег. В наши улыбающиеся уста безболезненно, но настойчиво, протиснулись золотые удила. Мы уже не могли сомкнуть губ наших... Так и осталась у нас на лицах вечная улыбка. И вот, как на крыльях, понесли мы колесницу, уже управляемую вожжами. От вожжей исходило какое-то необыкновенное тепло... Пахли они детскими ручонками, а на губах наших чувствовался сладкий вкус нежного детского поцелуя.

Мы друг другу все улыбались и улыбались, мчались, как вихрь, и ни догнать нас, ни перегнать было невозможно. Откуда силы брались у нас - не знаю, только, чем увереннее и сильнее натягивались вожжи, тем настойчивее мы пытались взвинтить темп. Вдруг я почувствовал, что выбился из сил и только усилием воли поддерживаю этот ужасающе дикий бег. Мы задыхались, а улыбки наши, вначале такие восторженные, превратились в горестные гримасы.

... Взглянул я на свою подружку и ...

Рядом со мною вспорхнула ее прозрачная тень и превратилась в голубой туман. Вытянув руки вслед голубому облачку и я растворился в нем... А мимо нас промчалась колесница наша, мощно увлекаемая вперед нашим юным сыном.

– О! Как это прекрасно! - воскликнула прелестная подруга Мгосани, прильнула к нему, нежно обняла и жарко прошептала ему на ухо: – Ты мой Голубой Дурман...

... Куст розы слегка покачнулся. Это прилетел седой вождь соловьиного племени. Извинившись за потревоженный покой, седовласый старец поделовому коротко пересказал молодому другу суть дела.

– Все наше племя надеется сейчас только на тебя, – сказал в заключение седой мудрец.

– А стоит ли вообще связываться с ними? – неуверенно возразил молодой поэт, – ведь всем известно кто есть кто. Мы можем только унижить себя в подобном состязании.

– Нет, – твердо ответил вождь. – Слишком много шума наделала вся эта история, и, если для многих ясно, что это не что иное, как злопыхательство, то очень и очень многих разбирает праздное любопытство. Им не терпится потешиться над чужой свалкой и совершенно безразлично при этом, кто прав, а кто виноват. Они потребуют состязания, и, откажись мы от него, нас освищут. И, тем не менее, не это самое страшное. Страшное то, что рядом с нами лицемерно затаилось много недругов наших, которым, ох, как хочется нашего позора. Их коварству нет предела – они будут плести интриги против нас. Им наплевать, что в случае нашего поражения ночную прохладу весеннего сада будет раздражать петушинный рев, и, что увянут от этого все цветы на земле. Они считают так: злобу вымести, а там – хоть трава не расти! Главное для них, это то, что будет утолено их тайное чувство мести, родившееся не по нашей вине, а просто из зависти, зависти черной и неблагородной. Уши завистливых непривередливы. Они с удовольствием смакуют сплетню и далее сами распространяют наговор. Те, кто просто сочувствуют нам, в случае нашего поражения, забудут нас, вернее, их заставят забыть нас. Друзья же наши, искренние почитатели, будут изгнаны вместе с нами... Несчастные, они и солнце будут видеть в черном свете.

– Но ведь у нас есть справедливый Орел, – с надеждой откликнулся Мгосани.

– Орел... В его жизни мы – всего лишь эпизод. Он любит нас во время своих пышных кутежей. И он не столько смыслит в поэзии или, скажем, не столько упивается песней, как ценит нас как средство.

*Дарбази - Дума, Совет.

**Миджнур - Влюбленный

Сложно, очень сложно устроен его “Дарбази”*, ибо он – Владыка и не может ограничиться чем-то одним. Непокорного и сильного врага он валит с ног с помощью змеи. Змей он бьет с помощью птицы Секретаря... Далеко, очень далеко простирается его всемогущая карающая длань. Павшая жертва даже не заподозрит приговор, вынесенный ему Орлом, а совершивший покушение палач, умело направляемый Орлом через десятки и сотни подставных разномастных птиц, искренне поклонится, что он всего лишь исполнитель воли Бога... Карканье Ворона над поверженным врагом для нашего владыки приятнее самых сладостных звуков. Нередко потчует он их подобною трапезою. Случается, однако, что и воронье насаждает на ослабевшего от ран Орла... Так устроен птичий мир, и нет ничего более опасного, чем затевать тяжбу, ибо исход никогда не предсказуем. Только наивные могут тешить себя заранее, а мы должны подготовиться к этому состязанию с чувством большой ответственности и не должны забывать при этом, что совершенно не ясен исход этой борьбы...

– Что мы возьмем в качестве нашего основного репертуара – спросил, став совершенно серьезным, молодой поэт.

– Я позабочусь о либретто, а ты напишешь музыку, – предложил седой вождь.

– Сейчас же мы просто отрепетируем твою партию с прошедшего весеннего фестиваля.

В наступивших сумерках прозвучала изумительная фестивальная песня Соловья:

*Любовь – добра единственная мера,
Бессмертных дел пленительная сфера,
О ней ночами напролет пою,
Страдая, слезы счастья лью...
Любовь – одна на свете вечна,
А зло, известно, быстротечно,
Каким бы тяжким не было страданье.
... Милых влюбленных в старинном
преданы.
Злая ведьма жертвой избрала.
Подняв забрало,
Черным вихрем налетела,
Закружила, завертела ...
Парня вихорь треплет, бьет
Так, что кажется убьет,
Вот-вот судьба его решится,
Но Миджнур** наш не страшится:
Голову поднявши гордо,
На ногах стоит он твердо.
Деву, милую свою,
Ограждая от беды,
Крепко жмет к своей груди.
Иступленно ведьма бьется.
Ураганным смерчем вьется,*

Градом сыплются проклятья .
 Да, крепки любви объятья!
 Извиваясь в злобной корче,
 Ведьма напустила порчу.
 (Безотказен метод старый:
 Силу губят злые чары).
 Заклубившись, как туман,
 Колдовской хмельной дурман
 Вмиг лишил Миджнура сил
 И колени подкосил...
 Витязь рухнул, как утес
 Вихорь деву вмиг унес,
 Унес ее вдаль, через горы, холмы;
 Туда, где извечны владения тьмы;
 Следом ведьма тут как тут,
 Гномы деву в грот ведут.
 Чинно выстроившись в ряд,
 Колдовской вершат обряд:
 Солнце – Деву усыпили
 И студеною полили
 Колдовской водой с ключа...
 Дева гаснет, как свеча,
 Хор таинственный поет,
 Превращая воду в лед...
 В глыбу льда заточена,
 Хладно светится Луна.
 Чтоб сделать заклинанье неприступным,
 Коварная решила на преступность
 И потому, не торопясь закончить дело
 Припомнила, что как-то подглядела
 Творца взволнованного шибко,
 Какою-то серьезною ошибкой,
 Творец стенал: “О, Ева, Ева!
 Зачем запретный плод вкусила с древа?!”
 И ведьма поняла, какое наслажденье
 Вкушает дьявол: грехопаденье
 Он подстроил Еве,
 Змеей повиснув на запретном древе.
 Вообще творец не грехопаденьем был
 смущен,
 Ошибкою своей был возмущен;
 И свой просчет исправить помышляя,
 Он так, примерно, размышлял:
 ”– Искуситель, – дьявол грозный, –
 Тароват на злые козни,
 Ад, по-видимому, – вздор,
 Благодушье для лукавого – простор,
 Он на хитрости востер...”
 Бог подобным рассужденьем
 Принял мудрое решенье:
 Все подвластны искушенью...
 Неприступно будь бы древо,
 Непорочной была б Ева.

* Грузинский Герой

** Римский Герой

*** Грузинский Герой

Ей всевышний в назиданье
 Создал дивное создание:
 Несравненной красоты,
 Безупречной чистоты,
 Непорочной, нежной-нежной,
 Создал розу. Белоснежна,
 Целомудренна, чиста
 Девы божьей красота.
 Зная ж свойства злого рока,
 Огражденьем от порока,
 Сотворил ей грозный щит -
 Бессердечно острый шип.
 Всех, кто падок на соблазны,
 Страж пугает безобразный:
 Искушенья и соблазн
 Обуздает только казнь!
 ...Вспомнив божий этот план
 Ведьма в нем нашла изъян,
 И того изъяна знанье
 Стало сутью заклинанья:
 “Этот перстень ледяной,
 С мирно спящей в нем луной,
 Алых роз растопит жар,
 Колдовских развеяв чар”.
 В этом был секрет немалый:
 Роза не могла быть алой...
 Так всевышний повелел
 При земных устройстве дел.
 ...Неприступно, как твердыня,
 Зло, прикрытое святыней...
 Вот такие-то дела -
 Ведьма Бога “провела”...
 И все же зло - бессильная химера!
 Вот к тому вам славные примеры:
 Мир спасли от произвола
 Дадиани* и Сцевола,**
 Должна особо быть воспета
 Супруга римлянина Пэта,
 Ее святое “Non dolet”
 Будет славно сотни лет!..
 Матэ Мгвдели* * * – духом тверд,
 Столицу спас и спас народ...
 Добрым делом одержим,
 Род людской НЕПОСТИЖИМ!!!!...
 Эта истина – стара,
 Нам продолжить песнь пора.
 ...Витязь медленно пришел в сознание.
 Узнав о заклинанье,
 Надеждой воспылал Миджнур
 великодушный
 И к Розе обратился простодушно.
 О боли, что с разлукою изведаль,
 Он пылко обо всем поведал
 Холодной белоснежной розе,
 Застывшей в безучастной позе.
 Был шелест лепестков ее невнятен,

Зато вполне был смысл понятен.
 Напрасно к ней взывая, заламывал он руки
 Она была глуха к его глубоким мукам.
 С тех пор Миджнур искал повсюду
 Того, кто совершил бы чудо.
 Скитальцем страждующим он обошел весь
 свет,
 Но не нашелся маг, кто заменил бы цвет
 Холодной белоснежной розы
 На цвет бушующей любовной грезы -
 Страсти .
 Твердили все: "...То выше нашей власти,
 Кудесника ли, мага, волшебника любого...
 То лишь во власти Бога!"
 Тогда чудо свершить попытался он сам,
 Молитву жаркую вознес он к небесам,
 В молитве боль,
 Упреки,
 Слезы,
 Горячая мольба
 И стон любовной грезы.
 Но чуда нет, - как будто боги мертвы,-
 Богам угодны жертвы!
 Печальный вздох, последнее стенанье -
 Миджнур упал и потерял сознание,
 От жалости Роза слегка побледнела,
 Но шепчет упрямо: "Какое мне дело?"
 В невинной белизне своей замкнулась
 И от Миджнура отвернулась.
 ...Вдруг, будто кто-то запустил пращу,
 К шипам стремительно метнулся мой
 пращур.
 Одним ударом,
 Как кинжалом,
 Грудь свою пронзил он жалом...
 Кровь сочилась по шипу,
 Густо капала,
 Луна за облаком
 От боли тихо плакала,
 Слез росинки
 По лучам
 В траву летели,
 Словно арфа,
 Серебром
 Лучи звенели.
 Соловей,
 К шипу прижавшись,
 трепетал,
 Розы щедро алой стружкой поливал.
 Обожженный
 Стружкой крови,
 Издав стон,
 Розан снова
 Лепестки сложил в бутон.
 Капли крови,
 Не окрасив лала роз,

Как горошины,
 Летели в землю
 Врозь...
 Вот уж последняя
 Капля
 Сочится,
 И стал
 Соловей
 Перед смертью
 Молиться:
 – О Боже!
 Не дай
 Умереть мне напрасно -
 Зря жизнь прожить
 Ведь ужасно?
 Ужасно...
 Хочу завершить
 Свою Жизнь я
 Прекрасно...
 Позволь мне
 В пламени бессмертия
 Сгореть
 И за Миджнура
 Умереть.
 Чужому горю
 Искренне скорбя,
 Я в жертву
 Приношу себя...
 Вот только розы
 Белые
 Капризны,
 Пока я жив,
 Открой им тайны жизни.
 Услышь, о, Боже,
 Мой последний глас,
 Чтоб кровь моя не даром пролилась...
 Молитву закончил
 Тихий, жалобный стон.
 ...Последняя капля
 Упала в бутон...
 Чудо свершилось!
 Роза раскрылась,
 Заалела и зарделась,
 Алым пламенем горя,
 Словно вешняя заря!
 Розы
 одна за другую
 Зарделись,
 Вспыхнув
 Как факел
 В ночи разгорелись.
 Миджнур,
 Презирая
 Шипов жгучий пикет,
 Спешил,
 Собирая

волшебный букет.
 Безжалостно
 Жала
 Терзали
 Ладони,
 (Миджнур торопился
 В страхе погони).
 И вот
 Он прошел
 Через горы,
 Холмы
 Туда, где извечны
 Владения тьмы.
 Здесь
 Дева
 Почила
 Во власти мороза...
 Алая роза
 Только глыбы коснулась -
 Лед испарился,
 И Дева проснулась.
 ...Дева устало на ложе привсталла,
 Сочные губы цвета коралла,
 Коралл, чуть раздвинувшись, жемчуг
 открыл,
 Ясной улыбкой мир озарил,
 А к ножкам точеным, босым
 Тугие метнулись косы!
 Шея высокая у ясноокой – страстный
 порыв.
 Очи синие – необозримого моря разлив,
 А бровей излом -
 Молния и гром!
 Плечи и руки - струи молочные,
 Гибкость и стан - танцовщицы восточной.
 А походка и стать -
 Богине подстать!
 В ее, как мечта, голубые глаза
 Глянув, стыдливо молчит бирюза,
 А ресниц опахала - черный гранит,
 Были согреты зарею ланит!
 Мрак отступил,
 Отступило ненастье -
 К людям вернулись
 И радость и счастье!
 ...Мой предок
 В прошлом
 Вправду
 Пролил
 Кровь!
 Кровь эта
 Миру
 Верность
 Подарила
 И любовь.
 И знаю я, что в брэнной сей юдоли

Нам, соловьям, божественная доля -
 Украсить жизнь, сейчас и впредь,
 И быть готовым умереть
 Бескорыстно за дружбу и любовь -
 Дарована на веки от Богов!
 Известно испокон веков:
 Такое счастье лишь искренним дается...
 И жизнь, и смерть нам удастся!
 Это не вздор, поверьте, и не гонор,
 Я – ЖРЕЦ Любви, я – Жизни ДОНОР!

* * *

На огромной лесной поляне, под могучим раскидистым дубом устроена была сцена. Вокруг нее широким амфитеатром со множеством рядов стояли бревенчатые стулья. С одной стороны сцены, увитой цветами, располагалась ложа членов жюри. С другой стороны была ложа царя – царей всех птиц – Орла.

Со всего света слетелись птицы: друзья, родственники, знакомые, праздные наблюдатели и... Было создано жюри. Председателем назначили Малиновку. На месте были и будущие участники состязания - Кукушка со своим гордо выступающим учеником и седовласый Соловей с молодым другом Мгосани. Вокруг них толпились любопытные, с интересом разглядывали их и о чем-то тихо перешептывались между собой.

Раздвинув плотное кольцо любопытных, члены жюри подошли к соперничающим птицам, чтобы задать несколько вопросов.

– Скажите, пожалуйста, Почему Вы решили выступить в столь странном состязании? На наш взгляд Вы ничего дурного не совершили, – обратилась Малиновка к соловьям с вопросом.

Мы, смертные, требуем от других хороших поступков, тычем в чужие уродства и уходим из жизни с разочарованием только потому, что прежде всего глубоко ошибаемся в себе. Ошибка эта, с одной стороны, причина всех разрушений и бед, и в этом ее отрицательное значение. С другой стороны, она определяет весь поступательный ход истории, и в этом ее положительное значение. Вот почему мы сочли обязательным принять вызов. От борьбы не отказываются, ибо она неизбежна для тех, кто хочет жить, – ответил седовласый Соловей.

– А что Вы можете сказать по этому поводу? – спросила Кукушку Малиновка.

– Действительно, это так. Все мы пишем местоимение Я с большой буквы. Однако, если это “Я” для многих не что иное, как синтаксическая привилегия, то в жизни лишь немногим удастся скрыть в ней свое действительно масштабное достоинство, – с необычайной напыщенностью важно ответила Кукушка.

– Почему, в таком случае, Вы сами затеяли это

состязание? Чтобы отказаться от него, неужто недостаточно множества разбитых Вами материнских сердец, горьких слез, пролитых ими по своим малюткам?

– Мать за свое дитя прячется чаще, чем наоборот, – ответила Кукушка, – и заметьте себе, что, если в одном случае, – это наивная реакция самозащиты, вызывающая в нас улыбку умиления и чувство прощения к маленькому проказнику, то в другом случае, – это сознательная акция агрессии или лицемерное алиби взрослого, вызывающее в нас озлобление, которое мы никогда не забываем, никогда не прощаем из-за бессовестной эксплуатации святости детей. Соловьи наглухо закрыли двери своих гнезд для наших малюток – Кукушат... Согласитесь же, что это бессердечно. Бессердечно и жестоко именно от тех, кто так много способен сказать о любви. Сколько раз я с горечью чувствовал цену искренней любви, находимой мною в соловьиных гнездах... Если такая любовь вблизи вас, то это большое утешение в горестях жизни. Если она вдалеке, то это вдохновение уму и прибежище мысли.

– Любовь! – Восторженно прошептала Малиновка и задумалась, затем, восторженно от охвативших ее мыслей, она обратилась к Мгосани.

– Скажите, пожалуйста, что такое любовь?

– Любовь – это общность целей и дееспособность в отношении. Чем больше обеспеченных общих целей, тем глубже любовь и наоборот.

– А существует ли любовь в чистом виде? – вновь задала вопрос Малиновка.

– Чистая любовь бывает в неуловимый переходный период между отрочеством и юностью.

– Поясните, пожалуйста, мысль, – вновь последовал вопрос Малиновки.

– Переход от невежественной наивности, знающей цель, но не способной к действию в достижении этой цели в отроческом возрасте, – к юношескому возрасту, выбирающему цель, сообразно своим возможностям, характеризуется единственной, естественной дееспособной целью – ЛЮБОВЬЮ. Именно в этот переходный период это чувство имеет самые нежные, самые тонкие, самые глубокие и поэтические проявления. Это и есть любовь в чистом виде, ее, так сказать, голубой кристалл. Все остальное очаг, дети, верность и взаимопонимание – обрамление. Достойное обрамление еще более подчеркивает магическую прелесть кристалла и как жаль, что, порой, недостойное обрамление уродует первозданную прелесть кристалла...

– Каково Ваше мнение по данному вопросу? – был задан вопрос Петуху.

* Азь - Буки.

– Я лишь частично разделяю мнение Соловья. В переходный период между отрочеством и юностью все движения души еще искренни, и очень трудно понять, что осмотрительность, то есть искусство обнаруживать лишь часть своей жизни, своих мыслей, чувств и впечатлений, составляет главное достоинство личности.

– Что Вы хотите этим сказать? – раздался вопрос одного из членов жюри.

С горячим сердцем и огнем в крови нам удается сохранить холодный ум, ибо мы предпочитаем более просвещенные и цивилизованные нравы, которые Вы, к сожалению, осмеиваете с преступной циничностью.

– Возможно, Вы правы, – был ему ответ, – только нам кажется, что нельзя говорить о любви там, где даже попросту упоминается слово “гарем”.

– Почему же? – вспыхнув, ответил Петух. – Вот Вы сами, например, разве Вы не предпочитаете пышный букет одинокому цветку? Гарем!.. Да Вы понимаете, что это такое?!.. Одна жена – один цветок, и, как его не крути, букета из него не сделаешь. Один есть один, а Гарем – это удивительный ансамбль. Очень много умения, энергии и сил, а главное, мужества необходимо для того, чтобы создать такой исключительно неповторимый букет. И так, как видите, умение создавать такие ансамбли - букеты, это Вам не Ана-Бана*, а искусство ИКЭБАНА!

Наконец, каждого участника турнира попросили ответить на три одинаковых вопроса:

– Как Вы понимаете Молодость? Зрелость? Старость?

Соловьи ответили так:

– Молодость – это мечты и грезы;

– Зрелость – это высшее интеллектуальное наслаждение полнотой собственного Я;

– Старость – это ясность в понимании жизни, и потому это – заботы, заботы и труд во имя утверждения добра и отрицания зла.

Ответы Петуха были настолько же неожиданными, насколько и своеобразными:

Молодость это воспитание духа и укрепление тела;

– Зрелость – это бесконечные громкие турниры и славные победы;

– Нам стареть не дано, ибо герои своею смертью не умирают.

Члены жюри выразили им свою благодарность и, пожелав успехов в состязании, удалились в свою ложу.

Многотысячная птичья аудитория замерла, когда на сцену вышел Павлин с широко распущенным красочным хвостом.

Жутким голосом он провозгласил:

– Внимание! Начинаем состязание, на сцену приглашается Петух! Прошу.

Аудитория встретила выход Петуха сдержанным гулом, только куры, по праву домохозяек

захватившие первые ряды партера, неистово хлопали крыльями, истошно кудахтали, выражая безграничный восторг и восхищение своему повелителю.

Наконец куры угомонились, и Петух запел под аккомпанемент Чонгури. Пел он очень уверенно и весьма убедительно:

*В краю волшебном, на Востоке,
Где всех наук лежат истоки,
Там, где искусств происхождение,
О соловьях бытует заблуждение:
Мол, если Соловей такой певец искусный,
То, значит, и язык имеет очень вкусный...
По всем садам Востока их ловили,
И повара искусные кормили
Раджей, султанов, шахов, беев
(обед такой не для плебеев).
Для блюда нужно их не меньше тыщи,
Но что-то странной получалась пища -
Нет вкуса в ней ну ни на йоту,
Да не уймешь потом икоту;
К тому же, если переест немного -
Измучит Вас ужасная изжога.
...Однажды Шах, как полуночный мим,
В сад ускользнул, изжогою томим,
И там услышал он чарующие трели
Живого Соловья
(Вареные - в его желудке прели!)
– Как сладостно один язык поет,
А сколько их во мне?! И что это дает?!
Меж съеденным с поющим нет никакого
сходства -
Живому соловью даю я превосходство.
...Тут из кустов вспорхнула птаха,
Не в меру чувственного шаха
Эта бессовестная птичка
Нравоученьями насильно стала пичкать:
– Как можно, Шах, это ж грешно
Мясное есть и пить вино,
впадать в азарт, иметь наложниц,
И развращать невинных скромниц...
Тебе нужна занятый смена -
Иначе ждет тебя Геенна!
Ты блудишь, пьешь, не зная меры,
В стране ж с тебя берут примеры,
И в прошлом мощная держава
Сейчас лишь пьяная орава.
В стране утеряна мораль...
И плел, и плел такое этот враль,
Что мне всего и не сказать...
Ему давно пора бы перестать,
А он без устали свою шарманку крутит
И все сильнее воду мутит:
– Любезный Шах, мой милый друг!*

* Груз. вино

** Картина Пиросмани

*** Груз. коньяк

**** Груз. блюдо из курятины

*Сей разорви порочный круг.
Ты должен срочно, повсеместно
Восстановить законность, честность!
Чтоб беззакония пресечь, -
Виновных нужно жестко сечь
И утверждать во всем мораль
(Я ж говорил – отменный враль!)
Обильных доводов подействовал дурман...
Смотрю, мой Шах – изысканный гурман,
Ценитель соловьиных языков -
Готов!
Любитель наслаждений, пьянства -
Покорный раб вегетарианства...
Он пресною петрушкою хрустит,
По Хванчкара* волшебному грустит,
Да наяву бедняге мнится
Ортачальская** девица...
Вздохнув тоскливо так, несмело,
Шах возопил с тоской щемящей:
– Найди моим занятиям смену,
Не то, гляди, – сыграю в ящик!..
– Тебе, Владыка, не по чину
Тоска зеленая, кручина
И коль тебе такое претит –
Снимаю со всего запреты.
Ты можешь выпить дивный Греми***
И позабавиться в Гареме
Мы ж умастим твой дух мятежный,
Весной зальемся песней нежной...
– твой обласкаем Шахский слух,
А на мясное
Пойдет откормленный... Петух.
(Раз Соловей певец отменный,
Выходит я, Петух, - никчемный?!)
И вот
Петух идет на эшафот!
Всю пылкость сердца,
Силу шпор,
И весь свой огненный убор
За языки презренной птахи,
Не затевая лишний спор,
Принес на плаху
Под
Топор...
О! Если вдруг у Вас
В саду захватит дух
От лицемерных соловьиных трелей,
То, значит, где-то не сплет Петух -
Его на ужин люди съели...
За то, что тишину лесов
Лай не тревожит гончих псов;
За то, что на току, как встарь,
В любовной пляске носится Глухарь;
За то, что Горлица воркует,
Кукушка по весне кукует,
За то, что в небе Журавель парит -
Всем надо КУР благодарить!
...Охотники про дичь забыли,
Наевшись вдоволь чахохбили...*****

Петух закончил выступление. Зал притаился, замер и вдруг взорвался страстями. Трудно передать, что в зале творилось. Мнения разделились...

- Бис!..
- Bravo!..
- Со сцены долой!..
- Недурно, право...
- Пойдем-ка лучше домой.
- А что Орел?
- Потихе, Осел!

Орел не славен речами, он только сверкнул очами. Зал замер...

– Продолжайте экзамен.

Тут же было объявлено выступление соловьев.

На сцену вышли двое, седовласый Соловей и его молодой друг - Мгосани. Низко поклонившись публике, они приготовились петь.

– Ну и заморыш!.. Разве это кавалер? - презрительно зашушукались куры.

...Вот тут, читатель этой сказки прекрасной, подлинных песен ждешь ты напрасно. Чтоб описать о чем соловьи там пели... мне нужен язык и мастерство Руставели, я же и так утомил вас изрядно, а все потому, что сказитель я заурядный...

Звук этих песен в моих ушах до сих пор не утих. Признаться, прошел с тех пор не так уж и большой срок, но мой бедный язык не способен повторить тех волшебных строк. К сожалению, не сохранилось и партитуры, поэтому я позволю себе передать своими словами все, что слышал в натуре, лишь кое-где невинный штрих мой украсит белый стих.

Песня седовласого Соловья:

Кто видел в клетке соловья?! Любитель он свободы. Любовь в оковы не возьмешь!.. Хоть и обширен птичий двор - все ж обнесен оградой... Иной хвастливый Властелин в нем кичится свободой. Не то, чтобы друзей в несчастье поддержать, утешить, разорвать оковы, – он сам готов их растерзать, глаз выклевать и утвердится Богом. Любовь еще нигде не покорялась силе, она насилью – грозный бастион, и лишь она одна – надежда миру – сберечь покой и сладкий сон птенцов. Свободу любящий герой, он гимны ей поет и без раздумья жертвует собой...

В гареме похоть, нету там любви. Не верите? Спросите у наложниц. Им хочется испить нектар любви, но нет его – один всех не напоит. Как бы прекрасна ни была наложница, она всего лишь рабски вам верна. Искать любовь в гареме?! Тщетно! Наложниц сердце – безответно!

Песня Мгосани:

У настоящей любви три времени дня. Для двух сердец любовь – заря. Любви волшебство предвещающая, солнце утро озаряет, горит в хрустальных капельках росы. Начало любви - прекрасней утренней зари. Начало любви - это особый восход солнца, это особое синее небо и это особые теплые, золотистые лучи, нежные и многообещающие. Прекрасно утро Любви... А любовь, как солнце, в зенит поднимается, пламенеет, накаляется и вступает во все свои прекрасные права. Неповторимы ощущения ясного полудня...

Солнце знойное и жгучее, ласкает и нежит и не терпит лжи. Ложь, как грозовая туча, заволакивает ясное небо влюбленных, и чем больше фальши, тем страшнее раскаты грома, лишаящие влюбленных покоя, света и тепла... Пусть не думают, что, достигнув зенита, любовь проходит. Обилие нежных чувств не переходит в равнодушие. Нет. Ведь солнце с небосклона не сорвешь! Оно само спокойно ляжет к горизонту. О! Как красив закат... Нет большей в мире красоты. Он как итог всего долгого и прекрасного дня. В нем есть свое неповторимое очарование. Закат багряно светит для двоих... Любовь только изменила краски и жар двух преданных, навеки влюбленных сердец и... снова мечты и новые надежды и первая печальная слеза, первая седая грусть... Величествен закат... и пусть, пусть погаснет он, чтобы с восходом новым вновь зажечь у юности зарницу любовь.

Огромная поляна словно взорвалась от оаций. Даже ОРЕЛ стоя рукоплескал истинным мастерам. Орел вскоре удалился, чтобы отдать необходимые распоряжения.

...Кукушка окончательно была развенчана. По приказу Орла ей поручили самую черную работу в лесу: она очищает лес от мохнатых гусениц, которых кроме нее никто не трогает.

Петух вообще был изгнан из лесного царства. – недаром говорится, что “задира Коршун кончит на насесте!” Вот только люди - непонятно почему - приютили Петуха. Приютили и даже назвали божьей птицей... Говорят, что в полуночном его крике людям слышится: “Петр отрекся... Петр отрекся... Петр отрекся”, а в предутренних криках молодых петушков людям чудится: “Раскаялся... Раскаялся”.

Лесную поляну срочно приспособили под банкетный зал. Был накрыт праздничный стол, обильно уставленный разными яствами и, конечно же, было изобилие вина. Вино было наилучшее – Киндзмараули!

Гости нетерпеливо слонялись поодаль. Им не

терпелось приступить к пиршеству. Однако не было видно Орла, а без него, естественно, никто не смел даже заикнуться о своем нетерпении.

Орел в это время, в торжественной обстановке, в кругу своих приближенных принимал победителей и вел с ними беседу.

– Мы получили большое удовлетворение, слушая вас, – говорил Орел Соловью. Надеюсь, вы украсите наше общество за вечерним празднеством?

– Я весьма признателен Вам, Ваше величество, за оказываемую мне честь, но боюсь, что если Вы не примите определенных мер, то торжественный вечер может завершиться весьма трагично.

Орел грозно сверкнул глазами. Присутствующие в страхе замерли.

– Что вы имеете в виду? – стальным голосом спросил царь царей.

Мгосани, ничего не скрывая и ни от кого не таясь, поведал царю царей о заговоре ворон.

Орел по-особенному глянул на своего военачальника – ясного Сокола, и тот, понимая кивнув, стремительно вылетел из царского дворца. Орел обратился к Соловью:

– Вы можете не волноваться, вам будет выделена особая охрана. Ни одно перышко не упадет с вашей головы.

– Говорить правду, прося о защите, и гнусно, и трусливо. Настоящий герой тот, кто говорит о ней без страха и сожаления, и если при этом он твердо знает на что идет, – спокойно ответил Мгосани.

Сокол Сапсан, первый визирь Орла, склонился к своему удивленному повелителю и тихо прошептал:

– Ваше величество, не мешайте ему... Правдолюбец - это ампула. Ампула опасное, но почетное для честолюбивого правдолюбца.

– В таком случае я позволю себе предложить вам памятный подарок, – миролюбиво предложил грозный государь своему странному подданному.

– Прошу меня извинить, Ваша честь, но подарок по данному случаю означал бы плату, которая сделает из меня грязного предателя, – с восхитительным достоинством ответил Мгосани. Мне же достаточно счастливого чувства, которое я испытываю от того, что предотвратил ненужное кровопролитие и разорение множества гнезд и в эту ясную звездную ночь сохранил безмятежный и сладкий сон множества птенцов.

– Хорошо. Есть ли у Вас свое пожелание? – сухо прозвучал вопрос государя.

– Да. Не запрещайте птицам вольно петь!..

– Постараюсь помнить об этом всегда, – глубокомысленно ответил Орел. Крепко пожав

крыло Соловью, он удалился к нетерпеливо ждущим его появления гостям. Направляясь к праздничному столу, он вел неторопливую беседу со своим первым вельможей.

– Ваше величество, – говорил первый визирь. – Обещание свободы слова, данное Вами, будит нездоровые страсти равенства и свободы среди невежественных, ибо невежество самонадеянно, а страсти – слепы. Невежественная сила порождает невежественные притязания, невежественные притязания порождают грубые права, разрушения, жертвы.

– Мой друг! Дух равенства и свободы во всей его непреклонности представляет неизбежно временную болезнь тем менее бурную и тем более короткую, чем слабее оказываемое ему сопротивление.

Тем не менее нельзя не опасаться птиц, привыкших определять свои права своими притязаниями, а свои притязания - своею силою. Наша история - печальный пример того, что разрушительный дух проявляется именно в тех местах, в которых облегчается общение. Во избежание всеобщей смуты, могущей разбудить в душах пирующих дремлющие в них пороки и нездоровые страсти, необходимо отменить торжество и объявить военное положение.

– Создание реальной опасности во избежание возможного преступления – плохая политика. Нравы подданных в периоды смуты шатки, но мораль толпы, даже обладающей пороками, строга.

Именно это свойство проявляется в минуты национальной опасности, именно оно вызывает мобильность и стойкость подданных перед лицом всеобщей опасности. Я уже принял меры и считаю, что их вполне достаточно...

– Громовые раскаты “Ура!” встретили появление царя царей и первого везира.

В приемной Орла остался только Мгосани и “замешкавшийся” Стервятник. Злобно сверкнув глазами, Стервятник прошипел на ухо Соловью:

– Чего лезешь не в свое дело? Нам всем безделье надоело. Царя давно менять пора, стервятники умней Орла.

– Меняли мы владык не раз и два, а в мире лучше становилось лишь едва от порабощений смен порабощеньем, – спокойно и без страха ответил Соловей. – И войн мы видели немало, горы трупов, кровь и слез моря, но разве в мире лучше стало?! И птицы стали хуже, честно говоря... Вот потому, без лишних разговоров, я не хочу ненужных жертв, раздоров, – сказал и вылетел в темноту навстречу неизвестности.

Стервятник, неуклюже переваливаясь на когтистых лапах, вышел к пирующим.

Веселье было в полном разгаре, ни одно обстоятельство не ускользнуло от его

внимательного взгляда. Он заметил, что с каждой Вороной сидело по Ястребу. Ястребы до краев наполняли роги и , почти насильно, вливали вино в клювы ворон, затем их, изрядно захмелевших куда-то уводили.

...Пеликан, – он был Тамада застолья – говорил наивитиеватейшие тосты в адрес царя царей и осушал задравные бокалы один за другим.

На маленький пятачок, свободный от пирующих, весело выскочили слегка захмелевшие сойки и пустились в лихой пляс Кинтаури. Их Танец сопровождала озорная песня. Цапли, аисты и журавли аккомпанировали им своими клювами:

*Сыр сулгуни, дымный мчади,
Хачапури, дивный мцвади...
Тем, кто любит жирный плов –
Стол для пиршества готов!
Поросонек “ест” петрушку,
Подрумянен не на шутку.
Под орехами индюк –
Потерял башку мамлюк.
На жаровнях в раскоряку
Жарят “табака” вприсядку.
Вах-ме! Стол уже накрыт,
Выпить Бахус нам велит.
Долго умолять не надо –
Есть для этого Тамада,
Рог огромный он берет,
Опрокидывает в рот.
...Вай-вай, прежде чем напьется,
В тостах соловьем зальется.
Нажелает так, что вроде
Не бывает и в природе!
Или Бог он, или жулик-
Пустобай, болотный кулик...
Тамада! Ах, как ты смешон,
Бог такого сам ведь лишен!
Полно, братцы, чепуха,
Кто на свете без греха?!
Грех в раю не ценится-
В аду солнцем светится...
Рай в аду и ад в раю
В нашем солнечном краю.
Джан!*

Под общий смех и веселые шутки танцующие юркнули за столы и скрылись.

Орел, скрепя сердце, тоже заплодировал Сойкам (слишком свежо было данное Соловью обещание...), но в душе его, все же остался осадок от шутливо преподнесенной откровенности. Теперь он понял, почему “откровенность всегда цинична”...

Стервятник оставил веселую шумную компанию и тайком последовал за ястребами, волочившими очередную жертву. Проследив за

ними, он понял, что их всех побросали за решетку в глубокую тюремную яму. Когда ястребы ушли, Стервятник заглянул к заключенным.

Мрачная картина представилась его взору: в углу болталась повешенная, не в меру разговорчивая ворона, из-за которой и произошел этот досадный срыв. Собратья сами вынесли ей приговор. Сбившись в кучу, еще не совсем протрезвевшие, пьяными голосами пели вороны разбойничью песню, обвиняя свою судьбу:

*С тех пор как свод небесный
Прикрыл сей Мир чудесный,
Предательство гуляет среди нас,
Слегка таясь при этом
Цветет махровым цветом,
Сплетая для болванов тенета.
То ли еще будет покуда
Живут среди нас Иу...
Э, нет все это клевета-
Не изобретал предательства Иуда.
Предательство - оттуда,
Предательства гнусный пример
Посеял в мире Люцифер.
Вот и сейчас пьянчужку он попутал,
А нам все карты перепутал.
Когда бы Вельзевул
Пьянчужку не надул.
Отличный мы б устроили разгул...*

Стервятник не стал дожидаться, когда вороны допоят свою песню и сорвавшись с места умчался в ночную темноту.

...Кто-то сцапал в темноте Соловья, послышались грубые ругательства, возня, затем злобный шепот:

– Дави его, дави... Его еще Платон сделал изгоем, изгнал из своего Государства, а мы только сейчас, очухавшись, поняли как прав был старик...

Мирно спало птичье царство, если не считать брошенных в глубокую яму.

Мирно спала земля. Сладко попискивали во сне птенцы и поглубже зарывались в теплые перья своих матерей...

Над гнездами, в темном небе, мерцали ясные звезды счастья и... только Сова всевидящими во тьме глазами видела все. Видела, как без единого стога и мольбы о пощаде погиб маленький герой, бескорыстно отдавший свою жизнь за это мирное звездное небо. Видела, как пролилась его алая кровь...

Тоскливо ухала Сова: “Донор... Донор... Донор...” Давид бережно свернул свиток, осторожно положил его на прежнее место и в глубокой задумчивости вышел из библиотеки...

Тамаз Тавадзе

მოწვალეო ხელმწიფე!
 ზროვანსულ სოფლად, სადაც ჩემი სული მართოდ მოსდგომია მოსვენების მწვერვალ ჩემსავე სხეულს, კვიპროსების შორისეთებს გამოსცდა და ჩემამდე მოაღწია ეგოდენ სანატოო თხოვნამ.

ხმა შევიცნარიისა შეერთო ზღვი-სკენ მისწრაფებულ მისტრალს.

დიდხანს ვიძუშავე როდენის ხელდასხმით, წილხუდრი ვარ მისი ეველასე რთული ჩანაფიქრის განხორციელებისა. მეტრის მრავალ საიდუმლოს ჩავხვდი. ვსჯი და ვსაზღვრავ ახლა ეოველივეს და ასე მგონია: მე მისი ანტიმოწაფე უნდა ვიყო.

ეოველი ჩემი განზოგადება წინ აღუდგება მისი ხელოვნების წარმ-

დაე, ეურად იღონ მომავლის ოსტატებმა: ფხვდაფეს მიუვეებოდი როდენს, ვერ და ვერ გამებედა ამომედწია ჩემი სულის მალაროდან და ხალხისთვის გამეწვდინა იქ მომიებული ნაღვერდალი.

არა და არ ჩამოიქნება მხატვარი ჭეშმარიტი დიდხნობითი ზიარების გარეშე. თავის ხელოვნებაში რო-

როდენი და ხელოვნება

ემილ ანტუან ბურდელი

ჩემთვის ახლობლურია სული თავისუფალი, რომელიც აგრე რიგად აღანთებს თქვენი სამშობლოს მთიელთ და მე, ლალი შვილი საფრანგეთისა, სალამს ვუძღვნი შევიცნარიის თავნება ნიაველანს.

მოვსურვებიათ შეგეტყუოთ ჩემი სახრისი როდენის ხელოვნების შესახებ. დიდი სიამით ვასრულებ ამ თხოვნას.

ჩემს თვალწინ ნელინელ წარმოდგება ხატი დიდოსტატისა და ვლელავ მლიერ.

მესნიერებაში ამოიზიდება როდენის თითქოსდა კლდეში ნაკვეთი თავი. სახის ნამსხვილები, წახნაგოვანი ნაკეთები შეეწევის უხვად გაბარდნილ წითურ, ნიაღვრისებურ წვერს.

ვჭვრეტ მის ომას ფიგურას, მუქიანი თვალის ჭკვიანურ გამოხედვას, დენთივით დამუხტულ ძალასა და წინასწარმეტყველის მარავანდს.

როდენი იყო ფორმათა უნატიფეს მიმოხრათა და მათი შთამაღული წვარების მოუღალავი მამიებელი, ის გახლდათ დირსეული მემკვიდრე ძველთაძველი ფრანგული ძეგლების აღმშენებელთა შტოისა.

ამ ღვთაებრივ ეპოქიდან გადაჩენილი, ერთიან სულს ნახიარევი თითოეული ნამუხრევიც უმაღლეს მწვერვალებს მიაახლებს ჩვენი მიწა-წყლის მკვიდრთა.

თქვენ ჰატივი დამდეთ და დიდი წოდება მომანიჭეთ, მაგრამ ეს ის წოდებაა, რომლის შემენა არ ძალმძის არასეზით და რომელსაც ვერც დაუჩემებ. ამიტომაც შეესო ეს წერილი ჩემი სულის სიმს მგრძნობიარეს.

მართველ კანონებს, სწორედ ასევე სხვადასხვა ჩვენი სათავე და ზირველწვარო.

მე მოვიზოვე რწმენა ჩემებური და გამოვსახე ჩემეული ჭეშმარიტება.

მინდა ვაუწყო ეველას და დავმოდღრო მითვე, რომ **ჩემი გზა გაიკვალა მხოლოდ და მხოლოდ დიდხნობით ნამწიფ იდუმალებათა მომკით როდენისეულ ველსე**. ეს კია, თვალისხინივით ვუფრთხილდებოდი ჩემეული ხელოვნების შინაგან კანონს.

ერთობლივ მუშაობაში გატარებულმა წლებმა მასწავლა ერთად შემეკონა ფორმათა შინაგანი ენის წვდომის, გარე სიბრტეისა და მოხაზულობის კავშირთვანჭვრეტის სხივთა ისრები.

ვეზიარე რა დიდოსტატის მონაზოვარს, განვიცადე უნეტარესი წუთები გაცისკროვნებისა, მინიჭებული ზეგარდმო მადლით.

იმოდენი მარცხი და სიმწარე გვიტემა ამ დროში, რომ იშვიათად თუ გამოკრთება ხოლმე ცაზე ჩვენი ბედის ვარსკვლავი.

ეს დიდი ბედნიერებაა ამიტომაც.

დენმა მტკიცედ და მლიერ დაამკვიდრა ერთი იშვიათი კანონთავანი, იგივე ძალმოხილება ჩვენი ძველი წინაზრებისა, ფრანგული ტამრების ფერმწვერთა და ქვისმთელელთა.

არ მობილა და არც აწიშვება ქვეყნად ბადალი ოსტატი, ვისაც აგრე რიგად ხელეწიფებოდეს შთაბეროს თისას, ვინა ბრინჯაოს სწრაფა სხეულებრივი.

მისი ხელოვნება ნაირგვარი და ნატიფია ამ მხრივ და სამეაროს ტრაგიკული აღქმის ანარეკლია. ამ სფეროში როდენი სწორუზოვარია და უებრო.

გრძნობიერია და წამებული, ვითა მისი „მოახროვნე“, რომელიც ისე ჩამირულა სასოწარკვეთაში, ისე მოხილულა, გეგონება, ფრთხანსო მოხვენებადაკარგული, ვარვარა ბრმედში გამომწვევდელი ბრინჯაო მისი სხეულისა.

ფეთქს ეს დამფრფლავი ხატი, მუდმივი ვაებით გათანგული, იგი მეღუსასავით იტყვევინს მხერას და თავად შემოსწერს გარშემო საშინელებათა რკალს.

სამმო მწვერვალსე კი რა ხანია გამეფდა მერე „მოახროვნე“ – გიგანტი მიქელანჯელო, რომლის დაუჯერებელი მხერა, ნახრდილი საუკუნეთა სხეტაკი ბინდით, ჩვენს სულს ნეტარ სურნელსა ჰფენს.

თუ ფიქრით დედამიწას გადაწვდებით, გონიერების ცადაწვდილ კლდეზე, დროთა ფენებს მიღმა კიდევ ერთ მოახროვნეს მოვიხილავთ – ფიდიასის თეზევსს, ალექსილს სულიერი სიმშვიდით, მტვირთველს

დმერთების უკვდავებისა და სამ-
უაროს თანსმიერებისა. ნამუსრევი
მისი მკლავისა დღესდღეობითაც მა-
რთავს და განაგებს ქვეყნიერებას.

უოველივე ესე წარსულშია უკვე
და შორსაა ჩვენთან.

ღვთაებებით მარტოსულ გმირთა
სახეები - ესაა ფიდიასი.

სახეები, ალვისილი ქვეყნიერების
გამწვდომი წინასწარმეტყველური
ძალით - ესაა მიქელანჯელო.

სახეები ჩამოქნილი ადამის შვი-
ლთა მსგავსად - ესაა როდენი.

არავის ეგონოს ამ სამების ღვ-
რიტაში მომწიფდეს იგი - მთლიან-
ნი, რაიცა სჭირია სვალინდელი
დღის ხელოვნებას, ჩვენ უნდა ვხსნა-
ვდეთ და ვთვსდეთ რაც შეიძლება
შორს მათგან, თუკი ვვსურს ერთ მშ-
ვენიერ დღეს მოვიმოთ თავთავეები
ვევლასა და ეოვლის ძაერთებელი
ხელოვნებისა. **რათა აღვაშენოთ მო-
მავლის ხელოვნება, უნდა ამენდეს
სიმბოლოთა ტამარი, ოღონდ ჭე-
შმარიტ სიმბოლოთა, იმ ნაგებო-
ბაში თითოეული კანონი და ეოვე-
ლი ნაქანდაკარი, ფრთით, ხელის
მტევანითა თუ შარავანდით მოეჭი-
დება ამ ძალუმ კედლებს.**

სწორედ ეს კანონები დაედო სა-
ფუძვლად ბიზანტიურ ხელოვნებას,
შემდგომ კი ჩვენსას, რომანულსა და
გოთურს. თითოეული ქანდაკი თა-
ვისი განსომავთა და მოხასულო-
ბით ესამებოდა ამ შენობის კე-
დლებს, მის თალებს, მის ფუძესა და
ბურჯებს.

მთავარანგელოზის ღვთაებრიობა
შენობის მთლიან წეობას მორჩი-
ლებდა, წმინდანთა, გმირთა, ანდა შე-
მწვალე ქალწულთა ქანდაკი განა თუ
ცალ-ცალკე მშვენიერდნენ, არამედ
ვითარცა განუყოფელი ნაწილნი,
სისხლი სისხლთაგანი და ხორცი
ხორცთაგანი მთელის შენობისა.
ქვაში ამოკვეთილი მცირე ვვავილიც
კი ნათელსა ჰფენდა მთელ ტამარს
და აღმშენებელნიც ამა ტამარისანი
თავიანთი შემოქმედებით აღუღაბე-
დნენ სამო გავლანის ღოდებს.

განსოვდეთ! განა თუ ფიდიასი
უნდა ვირჩიოთ მისაბამ ნიმუშად,
მისი თესვისი მარტოსულია და თა-
ვისნება (რატომ? ფიდიასი ხომ
დმერთთა ცობას ვვასწავლის.
რედაქტორის შენიშვნა).

სხვა კანონები ამიხდნენ ახლა
და უკვე ისინი განაგებენ სვალინ-
დელი დღის ხელოვნებას.

შთაგონებული წიგნი, მოციქუ-
ლნი, ბრძენნი, ქადაგნი დღენიდაც
ქადაგებენ ამავე ჭეშმარიტებას: მე-
რწვის ხელოვნებაში ქვა ქვასთან, ნა-
წილი ნაწილთან ისე უნდა იეოს შე-
დუღაბებული, ვითა წმინდა რწმე-
ნით შეთქმული გულები.

იმ ძველთაძველ დროს, ჩვენ ბა-
ზილიკებში სულეების ხმობად დამ-
დგარი წმინდანისა, ანდა მოწვალე
დმერთის ფიგურა, სუროთმოდვა-

რთა იღვის მიხედვით იმავე დანიშ-
ნულებისა იეო, როგორც მკაცრად
ნაკვეთი კუბი მარმარილოსი. ის სუ-
სტად გამოთლილ კონსტრუქტულ
დეტალად წარმოგვიადგება. ვველა
ესენი, ჯერეთ ცალ-ცალკე, მერე
ერთად აღებულნი, გმინებთან ადა-
მიანის სულის ამაღლებას.

მოხუქურთმებული, თუ სადა ქვის
ბლოკები ერთიანი ამოცანისკენაა
მიმართული, ვველა ესენი დიდი, ერ-
თიანი სულის მსახურებია, სწორედ
ეს მოაქცევს ამ ალავს სახიერად და
წმინდად.

მარადი ხელოვნების შექმნა ნი-
შნავს რიცხვთა მიმართებათა მძუ-
რი ჰარმონიის დამყარებასა და და-
ნარჩუნებას, ქვის ბლოკების
უსდვრო ოკეანეში ცხადლივ ირჩე-
ვა თითო ლოდი, დატვირთული არც

მეტ და არც ნაკლებ, არამედ ჯე-
როვნად.

თანსმიერება ამ ნაწილებისა რი-
დიანი და ხმადაბალი აკორდებით
შეიქმს უჩუძარ ქორალს, მარადი-
ულ სიმართლეს რომ უვალბებს.

ხვალინდელი დღის მოაზროვნე
იქნება მეკლი ჭეშმარიტი, სადაც
დროჟამის მსვლელობაში ეოველი,
თუნდაც ამოცვენილი ფილა თავის
უმნიშვნელო ზროზორციემიც კი
დანიარჩუნებს ძველ ვსნებასა და
სწრაფვას. ეს იქნება სწორედ დას-
ტური თვითშეწირულობისა. ამ
ზროცნეში როგორც სარკეში, ისე
აისახება მთლიანი ტამარი.

ეოველი თანამედროვე მოქანდა-
კე, ვინაც არ ეხიარა როდენის ხე-
ლოვნებას, ბედს არ უნდა ემადლი-
ერებოდეს, ხოლო როდენის თანა-
მედროვენი, რომელთაც შეემლოთ
მისი შემეობით გაეღვიმებინათ ამ-
დენი ხნის მომლოდინე, რულმო-
კიდებული საკუთარი გულისხმა და
ამის მაკიერ ეოველდლიურობის
დოდს მიჰყენენ და გვერდი უქციეს
მეტრს, ვერა და ველარ მოცილე-
ბენ უნიჭობის ტვიფარს.

მათზე რაღა ვთქვა, ვინაც რო-
დენმა გვა ვაუსნა და ვინაც არც
ასსოვს იგი და არც იხსენებს?! შუ-
ბლის ძარღვი აქეთ ვაწვევტილი.
ვარეწრები არიან და არაკანნი. სხვა
სახელს ვერც ვუწოდებთ მათ.

ვინც ჩახვდა როდენის ხელოვნე-
ბას, უნდა ივრძნოს კიდევ ის იღუ-
ძალი, ძალუმი ზამბარები, რაც ძა-
ლმოსილებაა სხეულის განმასული-
ერებელი დიდოსტატისა.

როდენი ეეო ქან ჰოლ ფაბრი
სხეულთა შინაგანი, ფარული წეო-
ბისა. მას, ენტომოლოგიის ფრა-
ნვი ჰომეოსის მსგავსად, მინიჭე-
ბული ჰქონდა ნაეოფის მომტანი
ქინიანობა და შევადამიანური სია-
ფთრე.

როდენის ფასი თუ ვვინდა ვი-
ცოდეთ, უნდა მოვავალიეროთ მისი
ე.წ. მეტოქეები, ჩემს დიდსულოფ-
ნებას უმადლოდენ ისინი თუ მეტს
არაფერს ვამბობ.

განა აუღვევებლად შეიძლება
ლანარაკი ამ თვითმარქვია და გან-
დიდებულ ვვამებზე, სახელს რომ
ეცილებიან როდენს და სდევნიან კიდევ
გაცილებით იოლია დაცივა

მველრომანული, ანდა გოთურ ნაგებობათა ოსტატნი, ვიდრე სმა აღიმაღლო ჩვენი დროის თუნდაც გამოჩენილ ოსტატთა გამო.

შუასაუკუნეების ოსტატები, რომლებიც ამშვენებდნენ ჩვენს ბაზილიკებს, საქმეს სიხლოვესაც არ აკარებდნენ უძეცართ. ჩვენს დროში კი ჭეშმარიტი ხელოვანნი მოჰკვანან ველურად ნახარდ თავთავებს, ჯიუტი დაქინებით მალა იშვრენ ეელს, წმინდა ჰური არ ეთობათ, ეოველის მხრიდან კი მოსდებიან ტიალი სარეველა.

უთვალავი მუშტარი გამოუჩნდა ქვას და მხატვრებიც იხაგრებიან, სწორედ ისე, ჭანგა რომ მოაძობს ხორბლეულს.

მერჩინა სულაც სმა არ დამეძრა ამის გამო, მინდოდა მარტოოდენ როდენსე მესაუბრა, მაგრამ ასე ხდება, როგორც კი როდენს ვახსენებ, წამსვე, ნებსით თუ უნებლიეთ, ვანადგურებ სხვა დანარჩენს.

უმჯობესია თავი ვახებოთ ამას. დაუდევარი მისტრალი მოჭრის ახლა, ცისა და ზღვის ლაქვარდსა ჰკვეთს, ჩემს ფურცლებს მოეჭრება, აბურდავს და განახნეფს. აღარ იცდის კალამდაღირებული ფურცელი და იძულებული ვარ შევეოვნდე და გვერდზე გადავდო დაუწვრელი ქაღალდები, იმის შიშით ზედ არ გადმოაზირქვავდეს მთელი სამეფნე.

როდენსე, კვლავ და კვლავ როდენსე ვისაუბროთ, თვალნი და ეუზნი მივაპროთ მას.

წინასწარ მოფიქრებული თემა ფორმის ანალიზის საბაბადღა უჩნდა. ეს ეოველთვის ბატონობდა როდენის შემოქმედებაში. მთელი მისი ხელოვნება მიმიხსულია უშუალო შთაბეჭდილებების მატერიალური სორცმესხმის უკეთეს გზათა მიებისაკენ. ესაა მისი შემოქმედების ხერხემალი. ამისთვის იბრძვის მოუღლეად. ამ ბრძოლიდან გამარჯვებული გამოვა იგი.

როდენის ჭეშმარიტი განზოგადებანი ეოველთვის შემოსახდურულია რეალური ცხოვრების გადმოცემით, მისი უმაღლესი ქმნილებანი ისე ახლოა სისხლითა და ხორციით შექმნილ არსებებთან, იმდენად სავსეა სიცოცხლით, რომ მხოლოდ ხელოვნებით მიღონცხებულთა, ამ ამბავში განათლულთა ხე-

ლი თუ შესძლებს წმინდად შეეხონ მათ.

როდენის მიერ სიცოცხლის დასალიერს შესრულებული ფერადოვანი ნახატები წარმოადგენენ მისი ძიებისა და ძალიხსმევის უმაღლეს გამოხატულებას.

გულმოხებული განაგდებს ხელიდან ვივისექტორის საჭრეთელს. ფანქრით ვავლებული ხაზი თრთის ჯერ კიდევ, მაგრამ ახლა უკვე უმეტესი სისადავე ახლავს. როდენმა აქ

გადალახა სწორედ თავისი განუერელი ლტოლვა ანალიზისაკენ. სოციერთი მისი ნახატი ღირსია გასცდეს ქაღალდის სამძღვარს, ახალი ხსნარით მოფარულ კედელზე ჰპოვოს ბინა, ფრესკად იქცეს, განხივონდეს ახალი ძალით.

ბრწუნივალე ხილვებით ვაცისკროვნებული როდენი ამ ნახატებში ციურ მადლს ეხიარება და საკუთარ ხელოვნებაზეც მადლდება.

ეს იშვიათი ნახატები გვირგვინია როდენის შემოქმედებისა, მარგალიტებრ ციალებენ ისინი მის ქმნილებათა შორის და ოსტატის ეოველი საიდუმლო სწორედ აქ მიკრებილა ერთად.

თუ სხვა, ამათთან შედარებით ნაკლებად ამაღლებულ, მაგრამ თავისთავად მშენიერ ნახატებსაც ჩაუკვირდებით, მეტრის მუშაობის ხერხებსაც ჩაუვვდებით.

როცა მიწიდან ამოხეთქილი წუბრო უხვად იღვრება, აუხს მორავ-

ვავენ ხოლმე კაცთა გამოსადეგს და რაოდენი საბრაღისი ჭეუქმაღლობს იქ გაუგებრად და უსახმნოდ.

დიდოსტატის ხელოვნების მაღალ და წმინდა სათავეს კი ეს ჯგროვრა და ვერ ეწაფება.

როდენი დარიალებს გრძობათა ნისლოვანედში, ასე რომ მოჰრევიას მას, ჰმონებს თვალხილულს. იგი ესწრაფვის გრძობადი აღქმის ძახილს, საგნებსა და მოვლენებს სწორედ მაშინ შთაბეჭდავს, როდესაც ამ გრძობითაა ზერობილი და ამიტომაც კამი-კამ ფეხი უდრება. ისევე და ისევე კვლავს იგი თავის გზას, დაუსრულებლივ უბრუნდება უკვე გათელილ ბილიკს, სიცოცხლით მფეთქავ სხლეტს ევაილებს აცლის, ისუნთქავს მათ სურნელს, მერე კი მოისვრის. ენაუთქმელად ლევენს სულს ევაილები და მათი უხუმარი სიკვდილი ახალი ფერებით ამიდრებს შემოქმედის ზალიტრას.

იგი მთელი არსებით ეძლევა სიევარულს, სოჯავრ კიცხავს საკუთარ თავს, ხან იბრალებს, იცოდებს, ხელს იღებს საკუთარ შემოქმედებაზე, ანდა განადიდებს სომასე მეტად, მკერდში იხმობს სულის ამომახილს, ხან კი ამომადრევენს გრძობებს, განცდათა გუნდები ამომიძლება უეცრად მისი სულიდან, ვითა გზადანხეული და თვალზე ბინდდაკრული ურდო.

როდენი არ განაგებს თავის ჩანაფიქრს, ვერც ვერაფერს ხედავს იმის მიღმა, რასაც აწვიდის თვალი და უშუალო შთაბეჭდილება.

როდენი მალსე იშვიათად აღვლახებდა ერთიანად თავის შემოქმედებით მალებს, მთელი მინაღწევის ერთ ნამუშევარში თავმოყრის მიხინთ. მარტოოდენ ამ მართლაც ხებუნებრივ ნახატებში აღასრულა ეს როდენმა და სწორედ ეს ქმნილებანი განანათლებენ მისი ცხოვრების დაისს.

როდენის მთელი სიევარული მინც ქანდაკებამ გადაწონა: მან ქანდაკებამი ჩააქსოვა მკლავის ძალა და გულის მხურვალეობა.

მეტწილ მის ქანდაკებებში უსახვლო ტრავიხში გამოსჭვივის. მათი სისხლსავსე სხეულის თბილი, მკვრივი ვარსი დაძანთულია თავდავიწეებული სწრაფვით. როდენის

გამორჩეულ, უმძევნიერეს ქმნი-
ლებებსაც ვნებათა წარუძღვლი და-
დი დახსენია.

სამხელა იყო ბრძოლა, როდეს-
მაც რომ გადაიტანა თავის ცხოვ-
რების მანძილზე.

თვალწინ მიდგას მისი დახიდუ-
ლი მასიური თავი, გომეტირული
მოხსნულობით გამოკვეთილი, ფო-
ლადის საჭრეთლით გამოწვალულ
თიხას ჯოჯობად დამხეტილი.

ხედავ თუ როგორ იტანჯვის ამ
თითქოს და ციებცხელებიანი ხელით
გამოშვივებული თიხა. ამ ხელმა კი არ
იცოდა, რა იყო ზღუდე, თან კი, სულ
დათმობასე მიგვანიშნებდა. ამ და-
უოკებელ მკლავს ლავამს სდებდა
გონება, ადამიანის ძალთა ზღვრუ-
ლობა და განუსრვლელი კანონი დრო-
ისა. მხოლოდ ამათი ძალვით ატო-
კებდა იგი დაურწმუნებელი ვახე-
ლებით ნაფლეთ თიხას.

ეს ტრავიკული მოქანდაკე თრ-
გუნავს დასერილ, აფუნგულ თიხას,
არღვევს, გადაძლის მოხსნულობათ,
ამსხვრევს ალტკინებულ სახეებს. ამ
შემოქმედებითი სიმშაგისას შორს
გადაფრენილ ნატყის მარადიულად
დაეჭდებოდა ზედ შეეინული დიმილი.

მერე კი ძალაგაცლილი ოსტა-
ტი თავს ჩამოდებს მოღლილ მკ-
ლავზე.

ცხადლივ მახსოვს ეს ყოველივე.
სიცლით მეტყობა: ერთ წამში
მოვსწე ის, რასაც არა ერთი და ორი
დღე შევალყო.

**- ბურღელ, - დაუმატებდა ხო-
ლმე მეტრი, - ვერაფერს შეინარ-
ჩუნებ, ვერ შეიტოვებ იცოდე ვე-
რაფერს. ყოველდღე ხელანლა გი-
წევს განსწავლა.**

ო, დიადო ქანდაკო დიდოსტატი-
სა! რაოდენი სასოწარკვეთა და იმე-
დგანრუებაა ჩამარხული ამ ფიგურ-
ებში, რაოდენი აუსდენელი რამ
იმაღლის ამ ტორსებში, რაოდენი
სიმწარე ატყვია ჩაქინდრულ თავებს
და მასწავლებლის დუსჭირი ახალ-
გაზრდობის რაოდენ გასაჭირზე მე-
ტრეველებს ეს ხელები.

ო, დიდმეფურნო ნამუსრევნო,
დიდსნო ყოველთა თავანცემისა,
იმათი დაფასებისაც კი, ვისაც გვე-
ლური სიბრძნე მონიჭებია და იო-
ტის ოდენა ნაკლი არ გამოჩნება.

დაიხ, ნამუსრევია ისინი სწორე-

დაც. ოდონდ უსაზღვროებას განე-
კუთვნებიან ისინი, ეს ენებია ზრო-
მეთეს ცეცხლისა, ღვთაებრივ შუქით
გაბრწყინებულ, დაჭრილ-დაკოდილ
ანგელოზთა ანაფლეთი მხარ-
ფრთაც.

მადლობზე აისრული უდაბური
ფიჭვნარიდან გადავმწერ სმელთა-
შუა ზღვას, ცას რომ შეერთვის. ჩვენი
ქალაქის მოსალტულ უურესაც ვზე-
დავ.

ფიქრებით ვეძებ მის კლდეებსზე,
დავხეტილობ ძველ ნაწარმებში,
ვოცნებობ უკიდევანო სივრცეებსზე,
შუბლს ვინამავ ტალღების ქაფით,
მზე ატყვს ზემოდან და წელის ნა-
ქური ცრემლებით ეღვენება მო-
რიუელ ნაპირს.

საფხულის უღრუბლო ლაქვა-
რდის ქვეშე ლაღად დარწმული ზღ-
ვაური ქალთა მსუბუქ სამოსს ამა-
რნიშურებს, კოცნას აფრქვევს იქეთ-
აქეთ, ელამუნება მშვენიერ ასულთა
მუქ ოქროსფერ კანს, მერე ნეტარე-
ბისაგან შემთვრალე ჩაისრიალებს
ემაწვილ ქალთა, ზღვისა და სვა-
ტის ამ განურელი დობილების თა-
მასავით დრეკად სხეულებსზე.

შუქნრიღლებსა და მხის სხივებს
უძერწიათ მათი სხეული, კუნთები,
მეხსები, მარღვები იკვეთებიან მთ-
როთლავი ქსოვილის ქვეშ. ჯერეთ
უხილავ და უცნობ, უზადო სინარ-
ნარით აღსავსე ქალწულთა დასი გა-
დივლის ჩემს წინარე, მომავლისკენ
მიმხეტილი მშვიდი, მუქიანი
თვალვით. მოქნილთა და ტანწყო-
ბილთ თეთრი ზირბადეები უფრია-
ლებთ სახეებსზე, მსუბუქად იარები-
ან, თითქოს გამარჯვების ქანდაკე-
ბებს ჩამოსდგომოდეთ სული.

წერა-მწერელი წარმართავს ამ
შავ და წითურთმიანთა სვლას ქუჩე-
ბსა და სეივნებში გაბნეული ჯარ-
სკაცებისაკენ. მათი გამოჩენისას იწ-
ვართებიან ჯარისკაცები, წვობილად
მიიჯრებიან.

საფხულისეული მშვენება და დი-
დებულება მოხსავს მასილიას, გა-
ცოცხლებულ ტამარსა მოჰგავს.

წინასწარმეტყველი და ბრძენი
წარსულის რიტმებს იგრძნობენ მა-
სში და ამჟამინდელი და მომავლის
ხელოვნებაც ენიშნებათ.

მძღვარი ცისფერი ნიავპარი ნა-
ვარდსა ჰკრავს, იმღერის, იმ ქალ-

წულებს დასტრიალებს თავს, ფიქ-
რიანი სვეტებივით რომ აღერიდნა.

აფრიალებული თეთრი დოლბა-
ნდები ქალწულებრივ, ერთ აუწე-
რელ მშვენებას გამოაჩენენ. იმდენ-
ად თვალწარმტაცია ეს სილამაზე,
გვეგონებათ, ზღვაც ვერ იტყვს მღე-
ლვარებას ამის შემეურე და ტალ-
ღებსა გრავნისო.

ფრთონავს ზღვა, იბურცება, მი-
სი გაქაფული მერნები აწელებიან
ციურ სიმაღლეებს და ჩვენს ფერხთა
ქვეშ განირთხმევიან.

სმელთაშუა ზღვა - ჩემი შთამ-
გონებელი, ვაუზრადებ მისი ურაც-
ხავი ტალღების ხმაურს, ჩვენი აბ-
რუნებული ზღანეტა რომ უნანავეს.

სატი ქალისა და სატი ზღვისა,
ქარნაკრავნი მესიტყვეებიან.

აი, ვინ მომიბოძა გასაღები რო-
დენისეული ხელოვნებისა.

თოთოლვა ქალისა, როცა ეო-
ვლის გამსჭვალავი ქარი ქრის, ეო-
ველი წუთითა და ეოველი წამით
ცვალებადი ზღვა, რომლის მამიე-
ბელი ჰორიზონტები საითკენლაც
მიიწვიან მარად.

მათი მოძრაობის წერტილებით
იქსოვება დიდი ერთიანობა.

იდუმალება და ტორტმანი ზღ-
ვისა მიგვანიშნებს სამეაროს
არსზედ.

რამდენი ცრემლი ედინა ბუნებას,
ვიდრემდე დაჰბადებდა უკიდევანო
ზღვის ძალოვან და მრისხანე ტა-
ლღებს.

ფორმა როდენის შემოქმედებაში
ისუთვის შრომით ციებ-ცხელებამი,
რომელიც მოჰგავს სამეაროს იმ
დამამშვრალობას, რითაც იქმნა
ზღვა-ოკეანე.

ტალღები კვდებიან, ხელმეორედ
იბადებიან და ეძლევიან უსასრულო
ოცნებას. აი, ამდაგვარია სწორედ
როდენის მიერ შექმნილი მარადი-
ული ბრძოლის სილუეტები, ვზე-
ბის მუდმივი ცეცხლი რომ მოვნი-
ჭებათ და მრავალკამიერი სიცოცხლე
უწვრიათ უკუნითი უკუნისამდე.

**ზღვა მთავარებს და ნაპირებს
ახავთებს ტალღების მიერ დანთ-
ხეულ ცრემლებს. ადამიანი სწო-
რედ ამ გოდებაში შეიცნობს საკუ-
თარ თავს.**

**სწორედ ამგვარად იბადება სი-
ცოცხლის ეივინით გამსჭვალული**

სასწარვეთა როდენის შემოქმედებაში. იგი მოჰგავს ადამიანის სულის ბნელეთიდან ამობრწყინებულ მირიად ნაელებს სხივს.

ვერც ერთი ატომი როდენისეული ხელოვნებისა ვერ ეთვისება სიმშვიდეს. მოძღვარი თავისი მძლავრი ხელით გადასწვს მძიმე საგდელს, რომელსაც მიუვაართ გასაგნების დიად და ტრაგიკულ სამყოფლოში, სად მყოფებს როდენი, ვითარცა რაინდი ჭეშმარიტი.

შესაძლოა გადაჭარბებულიც გეგენით შედარება როდენის შემოქმედებისა ზღვასთან, მაგრამ ამ ორთა მიხსლოებაში ღრმა ჭეშმარიტება მექს.

მე განვაზოგადე როდენისეული გამომსახველობითი სერსები.

ახლა თუ გულისგულ მოფხრეკთ ზემოსწინებულ ცრუ, თვითმარქვია მეტრთა ნამოქმედარს, რას ვნახავთ იქა?

სიმშვიდეს? ვერასვით, რადგან ყოველგვარ სიმშვიდეში ხომ სიცოცხლეა ჩაფხვილი. არც თუ ნაღდ სიკვდილს მოიხილავთ იქა, რადგან თვით სიკვდილშიც კი ბუდობს სიცოცხლე. თქვენ წარმოგვსახებთ მარტოოდენ მოხვეწებითი არეოფნა.

ეს უგვანი ქარგლები ჭუჭუნა სხებენ მხატვრის მადალ წოდებას. დაე, თავისით ჩამოსმენ მათი გვირგვინები, ჩვენ ნუ შევასებთ ხელს, მათ ხომ არ მალეუთ საკუთარი თავის შეცნობა და ნეტარ არიან უმეცრების წვედიადით მოცულნი.

როდენის ნამუშევრები იმდენად გამგომირავია, ტანში გზარავს მათ მაცქერალს.

მე ვიცი ორი როდენისეული ეტიუდი. ორთავე გამოხასხულებასა ქვენიერების დასაბამიდან მოყოლილი ტრაგედიისა. ხორციელ ვნებას გამოხასხავენ ივინი. ესაა ორი უთავო ტორსი ქალისა.

მეტეოდან ხოლმე: **იქნებ გკონიათ, ამ სხეულებს თავები აკლიათ? არა და არა... თუ ასე ფიქრობ, მაშინ, როგორც ჩანს, ანი და ბანი არ გეხმის ხელოვნებისა. ამ ნამუშევარში ეველგან ჩინობს ადამიანის თავი, ეცადეთ, თქვენც გამოძერწოთ ცოცხალი ფრაგმენტები. თუკი ივრძნობთ, რა აცოცხლებს ფორმას, მაშინ მაცქერალიც ფი-**

ქრით განვლის თქვენს გზას და ხანვდება, სად იმაღვის შინაგანი წყაროებიდან ამოსხლეტილი ბიძგი და მისი გონება შეავსებს დანაკლის ნაწილებს.

ასეთია როდენის მიერ გარდამოცემული გაკვეთილი.

მისი ხელოვნება ესაა წიგნი, სადაც გამოთქმულია ეჭვიუტანელი ჭეშმარიტება, მაგრამ აკლია ბოლო თავი.

უფრო სიღრმისეულად რომ შევიგრძნოთ დაგანმული სიმდიდრე როდენისეული შემოქმედებისა, მი-

ნდა წარმოსახული ხატი მოვიშველიო.

წარმომიდგება ბრძენი ნაოსანი, ჯანგატეხილი წყალქვეშა კლდეებთან ჯანითა და ჭიდილით, თვალდაშრეტილი და უღონო.

სხვა ჩარა არა აქვს, უნდა დაუტევოს სამუდამოდ ზღვის სტიქიონი.

ერთ გულკეთილ მიწის მუშას შეავდრებს თავს, როგორმე ზღვის ზირს მიმიუვანო.

საღამოა. მიწის მუშამ საქმე მოითავა, სიტყვა არ გატეხა, ზირიანად მოიქცა, მხარში შეუდგა მოხუცსა და მიჭავს ზღვისკენ. მაგრამ იძალა დამემ, ვერა, ვერ მიავწვევენ ნაპირამდე. იძახის საბრალე: იხქარე, მეკობარო, აპანდე, მესმის

ხმაური ზღვისა. და მოხუცი ორთავე ხელებს გაიწვიოს წინ. მეგზური აქაფებულ მორევს მიავუნებს მოხუცს. ბებერი მეხლავურის ხელებს ელამუნება ტალღების ქაფი. სათქით ესეთქებიან ნაპირს ტალღები. ზღვა შემოიჭრა მოხუცის გულში, სულთქმა ეკვრის, მეხლავური მანინც არ იუოს, ცრემლს დაღვრიდა, გულს მოიოხებდა. ნანატრი ზღვა მარილის ერისტალს აზარნიშებს მის დაღრულ სახესე.

ოდეს ფორმათა სამეარო მოუხილველი გახდეს ჩემთვის და მიმასხლონ ქანდაკს ამ დიდოსტატისა ხელს შევასებ მის გარდამეტებულ მოხასულობათა და ჩემი სულიც გასხივოსნდება. ეს ფორმები დამბრუნებენ თვალის ჩინსა და ჩემში ამღერდება ტალღათა უხუმარი ჰიმნი.

ასეთია როდენის ხელოვნება. ცხოვრების გამოსახვა მის ქმნალობაში, წამიერის მარადიულად ქცევა, იმ წამიერისა, როდესაც დრო უსახვლო სიღრმეს იძენს, ესაა ოსტატის უმაღლესი მიღწევა.

თუ გსურს მოგვემას დროის ნაბიჯი ეურმასვილი უნდა იყო.

როცა ხალხი გამოიწაფება და დაინახავს იმას, რაც შორეთშია თვალთავან მიფარული, როცა ადამიანები შეიცნობენ როდენის ფორმათა აზრსა და დანიშნულებას, მიხანგან მხერას როს გაამახვილებენ, მაშინ სურთმომღვრის, მოქანდაკის, ფერმწერის სიტყვა მშობლიური გახდება მათთვის.

ამ მუნჯურ ენას მალი სულისა ჩასწვდება მხოლოდ.

და სწორედ მაშინ ჩვენც დავადგებით წინაპართა გაკვალულ გზას და მოგვესმება სრულიადი წონასწორობის ჰიმნი.

ეურები გაიჭეკა ციკადების სიმღერით. რაც მეტად უკიდებენ ხმას, მხეც თითქოს უფრო მცხუნვარე ხდება.

ჰაერში გაბნეული ფიჭვის ნემსა წიწვები ეკრობა კალამს, აღმური ანდის კალამს, წამდაუწუმ აშრება მელანი.

გუმანი მამცნობს, ჭეშმარიტება გადმოვალს სადაცაა. მოწუალეო ხელმწიფევი, დიდი ჰატვი დამდეთ თქვენი ნდობით. ძველად მსმენია ასე

თი მიმართვა, ადრეულ ბავშვობაში, როცა ჰატარა მწვემის თხებს ვახტავდი საჩხის კედლებს.

გულახდილი დაფრხები ბოლომდე. იმ მეზღვაურმა, ვინაც ხელახლა ეზიარა მშობლიურ სტიქიონსა, და მე, თვალდავხეულიც რომ შევიგრძნობ მოხუცი მეტრის შემონაქმედს - ჩვენ ორთავემ განვიცადეთ ტალღათა მაცოცხლებელი შემოქმედება.

მე ეს გამოვსახე ღრმა მნიშვნელობით აღსავსე ხატით. თვალუწვდენ სიმაღლეს ვუსწორე მეტრის შემოქმედება. სხვაგვარად ვერც ვიქმოდი, უფლება არა მქონდა. **მაგრამ არც იმის უფლება მაქვს კიდევ მეტი სიმაღლე მივანიჭო მას, ვერ ხელეყოფი მთავად თაობათა ჭეშმარიტების საზომს.**

მე და ჩემს მიერ დასატული საბრალისი ადამიანი დაენათესავდით, შესებით განხვავდებოდით ახრდილები ჩვენს სულებში. მან - ზღვის ტალღები, მე - შემოქმედება როდენისა.

როდენმა მიხეინა ის გზა, რითაც უნდა მევლო შემეცნებისაკენ მიმიხსნულს. მაღალ ჭეშმარიტებას მხოლოდ და მხოლოდ ქმნადობაში თუ შევიცნობთ. სწორედ ამას ვუძღვდები მეტრს. მან მიმახსლოვა ამგვარი შემეცნების მიჯნებს.

მაგრამ როცა კი გადავკვეთთ ამ საზღვარს, ჩვენს წინაშე გადაიშლება მაღლით მისწრაფებული იკანკლედური გზა და მოგვესმება ხმა იდუმალი, რომელიც მოგვიწოდებს ავიდეთ ზევით, ავდგეთ ფარვანული ჩრდილების წარმავლობას და მივუერთდეთ იმ მწვერვალებს, სადაც დაპუოფენ შემოქმედნი ერთის, მთელინა.

აი, აქ კი როდენი უკვე აღარ ივარგებს ჩვენს მეკურად.

მისი შემოქმედება ვერა და ვერ განგვიმარტავს, რა აიძულებს ზღვის მოუთვლელ ტალღებს, საკუთარი სწრაფვა კი არ გამოხსნის არამედ შეერთონ ერთიან მიმომრობას, ციურ სფეროთა გადანაცვლებას, კოსმიურ კავშირთა მიქცევა-მოქცევას რომ აჭედილია.

თუ გარეგან ხედვას მივხდით, შეგვეძლება შევქმნათ უმშენიერესი ნაწარმოებები, მაგრამ თუ ჩვე-

ნი სული შინაგან მზერას დაემყარება, მერე კი ორთავე ესენი თანხმობაში მოვა, ჩვენს წინაშე გადიშლება უფროვე ვრცელი და უმაღლესი ჰორიზონტები.

როდენი იყო უბადლო გაცხადება ჰირველ ხილვისა.

მაგრამ მოდგა ჯერი მეორესი! დაჰკარა საათმა აღმშენებელთა! სხეულის კანონები უნდა დამორჩილდეს სულის კანონებს, ასე გაიკვალება გზაი ახალი, მაგრამ ვიდრემდე ამ ბილიკს შევუდგებოდეთ, ხარკი უნდა მივუხდეთ მოძღვარს.

ჩემი გზა აკურთხა მისმა გამრიგე მარჯვენამ.

და ის, ვინც გვერდს აუქნევს, ჯეროვან უკრადლებასა და მადლიერ მზერას არ მიანჯრობს განუყოფებელ როდენს, რომელმან შეადგინა ნერვული სამეაროსა კარი, იგი შორიანლოსაც ვერ მიუდგება მშენიერების ზღურბლს.

ხე კენწეროთ გრძნობს თავისი ფესვების ცხოველქმედებას, ასევე ადამიანის სულიც შეიგრძნობს გარდასულ წინაპართა ცხოვრებას, უფრო მეტად რომ გადაშალოს ძალუმი რტოები, ხე ღრმად და ღრმად მიიწვევს ფესვებით მიწისქვეშეთში.

მხოთ ნახანძრი, მწვანით შეფოთილი ხე დაუღალავად ხანავს სიღრმიდან საზრდოს. ნაყოფი ღუვდება და ივსება და ივსება ბადავით, მიწის წიაღიდან რომ მოედინება.

ახლა, როცა ჩვენმა ცამ გადაიკარა, ავღორძინდით დაცემის შემდგომ, კვლავ სისხვს და სისრულე გვეწერია, მოგვესრუვა დავეწაფოთ განსოკადებულ ფორმებს, შევუერთდეთ სამეაროს დიად ჰიმნს, ჩვენი სხეულის ფარვლებს მიღმა რომ ქლერს და განახნევეს ცეცხლოვან ცრემლებს ზეციური გონიერების ლაყვარლოვან ბაღებში. რადგან უკვე ჩავწვდით ერთიანობას მოწვევტილ მოვლენებს, ახლა უნდა ვიპოვოთ განუსოამლობის მიხეხთა მიხეხი. ჯერ უნდა განხვოკადლოთ და მხოლოდ მერე მოვიძიოთ კერძობობით.

აი, ბატონო ჩემო, ის აუღებელი ციხე-სიმაგრე, ჩვენ რომ უნდა

დავლაშქროთ.

არ მაღმიოდა ართქმა ამისა. ამას ითხოვს მომავლის ხელოვნება. ეს ხელოვნება სანახევროდ ადამიანის შემოქმედებითა ცეცხლმა შექმნა, ხოლო მის ფესვებად ფრანვი ხალხი რეიმისის ტაძრის წიაღს იგუღვებს.

ვინც ხელაღებით ექცევა ამ სრულყოფილ ნაკებობას, ვინაც სათრევად ხდის ამ წმიდათაწმიდა ქვაფურცლოვან წიგნს, იგი ბიღწავს ხვალინდელი დღის ხელოვნების წეაროს.

ერის სირცხვილია ეს და ვაი მას, ვინც ვერ გრძნობს ამ საშინელებას.

რეიმისის ტაძარი განა მარტოდენ მეფეთ კურთხევის ალაგია, მისი იღუმალებით მოცული ქვები გვახსენებენ, რომ ციური სული მივახლა ადამიანებს, ამცნო მათ საიდუმლო მიხეხთა მიხეხისა, ხოლო აღმშენებელნი ამა ტაძრისა ქედმორეკით იუვენენ, ადამიანებად დარჩნენ ბოლომდე, სწორედ ამიტომაც შესძლეს ამაღლება ზენარ სფეროებად.

ვამთავრებ წერილს, მხე ეს ხანია გადაექანა თვალსაწიერსა, ღამეც ეშვება ზღვისა ზირს. ბევრი ვიუხნე წარსულის ნანგრევებსე და ახლა ჩემი გულის დარდი და საღამოს ბინდი ერთად გადაილესა მეღანში. ირგვლივ ახიდულან გარინდული, გასოცარი ფიჭვები, თითქოსდა ტაძართა მოღარაჯე ისროვანი კამარელები. მწარტკბილი სურნელი მოედინება ზღვარეებიდან, უმშენიერესი მდუმარება მოღვრილა მთელს არე-მიდამოში და აჰა, მოიწია დრომ მოვრჩე წერას წერილისას. დაფნის მკვიდრი შტო-ფოთოლი გადმოწვდილა ჩემსკენ, სტრიქონებით დაშაშრულ ფურცლებს ეშვებებიან, სურნელი ეკვირისტება ამ ფურცლებს მუქ-მომწვანო ფოთლებისა და როცა ჩემს კალამს დიდი რუღუნებით, ასო-ასო გამოჰვავს როდენის სახელი, ჩრდილით მობინდული დაფნაც თრთის და შრიალებს.

თარგმნა ედიშერ გიორგაძემ

ოგიუსტ როდენს

პარიზი, 29 დეკემბერი, 1908, 77, ვარენის ქუჩა

ჩემო ძვირფასო მეგობარო,

რაც შეეხება ახალ წელს, ვისურვებდი ამეცილებინა კეთილი სურვილების ბანალური სიტყვები და უფრო მეტი ჩემს სამუშაოზე მესაუბრა. იმ დღესაც გეუბნებოდით, რომ სულ უფრო და უფრო ვახერხებ მოვიმარჯვო ის ხანგრძლივი მოთმინება, თქვენი საკუთარი, მტკიცე მავალით რომ მასწავლეთ. **ეს მოთმინება ჩვეულებრივი ცხოვრების დისპროპორციულია, რადგან ცხოვრება თითქოს აჩქარებას გვასწავლის, მოთმინება კი გვაკავშირებს ყოველივე იმასთან, რაც ჩვენ აღვკვამტკება.**

ახლა ნამდვილად ვგრძნობ, რომ ყოველი ჩემი ცდა ამ მოთმინების გარეშე ამაო იქნებოდა. ლექსების წერისას გარეგანი საგნების რიტმი გენმარება და ჩავითრეფს ხოლმე, რადგან ლირიული საზომი ბუნებიდან მოდის. ეს არის წყლების, ქარის, დამის რიტმი. პროზის რიტმის მოსაძებნად კი საკუთარ თავში უნდა ჩაღრმავდე და აღმოაჩინო სისხლის უცნობი და მრავალფეროვანი რიტმი. პროზა ტამარით უნდა აიგოს. იქ მართლაც რომ უსახელო ხარ, ამბიცოების და დახმარების გარეშე, ხარბიკობზე, მხოლოდ საკუთარი ცნობიერების ამარა.

ვინ იფიქრებდა, რომ ახლა ამ პროზაში ვქმნი კანცებს და ქალებს, ბავშვებს და მოხუცებს. მეტადრე ქალები გამოვარჩიე და მხრუნველად მოვაწესრიგე ყველაფერი მათ შესახებ. შეუვსებლად დავტოვე მხოლოდ სითეთრე მათ ირგვლივ, რომელიც სიცარიელედ რომ არ დარჩენილიყო, უადრესად ნახად და სრულყოფილად შემოვაყვებ; და ამ ნატმა გამოსცა ხმა და გაბრწყინდა, როგორც ერთ-ერთი თქვენი ქანდაკება.

სხვისთვის გრძლად მომიხდებოდა ახსნა, თქვენ კი ჩემო ძვირფასო და ერთადერთო მეგობარო, მიხვდებით, რისი თქმაც მინდა.

თქვენი და ჩემი სიხარული ერთმანეთისაგან დიდად არ განსხვავდება. მაგრამ თქვენი სიხარული უკვე დიდი ხანია ბედნიერია და სამუდამო სტიკმეიც მახსოვია.

ამიტომ დარწმუნებული ვარ, მცდარი არ არის ჩემი სურვილები, რომლებმაც მოგმართათ; მათგან მხოლოდ რამდენიმეა მთავარი და ეს რამდენიმე ჩვენითვის უსახელოდ საერთოა. მთელი გულით თქვენი, ძვირფასო როდენს,

თქვენი რილკე.

ანდრე ჟიდს

პარიზი, 17 კამპან პრეიერ, XIV 18 თებერვალი, 1914.

რა თქმა უნდა, ჩემო ძვირფასო ჟიდ, რა თქმა უნდა უსახელოდ ბედნიერი ვიქნებოდი ამ სიტყვის უხედავსი მნიშვნელობით, თუ ოდესმე თქვენ „ქრისტოფ რილკეს“ თარგმნით. ძვირფასო მეგობარო, მე ხოა ამაზე ვერც კი ვიცნებებდი და ვერც იმედი მექნებოდა ოდესმე. ჯერ ერთი დარწმუნებული ვარ, რომ თქვენ მისგან საოცრებას შექმნით. უპირველეს ყოვლისა იმიტომ, რომ ეს თქვენა ხარ, მერე კი იმიტომ, რომ ისე გესმით ჩემი, როგორც იშვიათად ესმის ხოლმე ზოგჯერ მერე სულს, სხვა ენის სტიქიაში რომ ბობოქრობს და სიმშვიდეს ზოგებს. (ბოლოს და ბოლოს ჩვენ ხოა გამოთქმების და იდეების ერთგვარ იდენტურობას ვაძლევთ; ხანდახან ჩემ თავს იმასაც კი ვუბნებ, რომ საგანს, რომელსაც "Hacas" ჰქვია, მეორესათვის შეუძლებელია "Casa" ერქვას; თუ ეს ასეა, ერთობა ამ ორიდან ერთი ცდება) ჩემი სიყმაწვილის დროინდელი

ზოემის ერთადერთ ღირსებას წარმოადგენს: ეს არის მისი მთლიანად მინაგანი რიტმი, რომელიც მას ქმნის, თან სდევს, რომლითაც იგი გაქვითილია და ერთი ამოსუნთქვასავით თავიდან ბოლომდე ისე დაჰყვება, რომ წამიერი ყოქმანი თუ ვაუბედაობაც კი არ ამჩნევია.

იმ სადამოს, იტალიურ თარგმანს რომ ვკითხვლობდი, გამახსენდა ხილვებით აღსავსე ის დამე, როცა ეს გვერდები დავეწერე. ვაოცებულმა და უნებლიეთ აღფრთოვანებულმა საბედისწერო სისწრაფით იმ წინაშარ ჭაბუკისა, რძე რომ ტუჩზე არ შემორობია და სიყვარულით გასწავილი სიკვდილს ეძიებს, სიკვდილის ანთეოზს – საოცრებაა არა?!

ოჰ, რა შორია, ძვირფასო ჟიდ, ის ხანა, როცა შეიძლებოდა მთლიანად მისცემოდი ასეთ ქარიშხალს, ისე, რომ არც არაფერს ითხოვდი და არც რაიმე სიმძნელს ხედავდი; და ყოველივე ერთ ღამეში მოხდა, დილით წესიერად არც კი იცოდი ვკმინა თუ არა საერთოდ იმ დამეს.

ისე რომ მაღლობას კიძღვნი თქვენი განხრახვის გამო, რომელიც დიდი და კეთილშობილი მეჩვენება, მაგრამ იმედა ტვირთად არ დაგაწვებათ. თარგმნით თუ არა, ეს ხომ თქვენ სულიერ მდგომარეობაზე ექნება დამოკიდებული, ამისა კი წინასწარ არაფერი ვიცით ხოლმე. მაგრამ მე უკვე სიხარულით ვივსები ამ შესაძლებელი ყვაილობის სურნელს რომ შევიგრძნობ.

(რა კარგი მეჩვენება დღე, რომელიც ასეთი ახალი ამბით იწყება).

ჩემო ძვირფასო მეგობარო, უკვე რამდენიმე დღეა, რაც კანონის ახალი პატარა წიგნი გამოვიდა; წიგნი ძალიან ჰგავს თვითონ მას. ორი ეგზემპლარი მაქვს – მოამანიჭეთ სიამოვნება და ერთი გზაში წაიღეთ.

კიდევ ერთხელ გიხდით მაღლობას და მუდამ თქვენად მივუვლი.

თქვენი რილკე მიმი რომანელის

ობერლან დი ბრემენთან (გერმანია)
კვირა, 8 დეკ. 1907.

სიცოცხლე ნაწილობრივ უკვე შეიცავს სიკვდილს და მიკვირს, აღამიანებს რად უჭირათ თავი ისე, თითქოს ეს არ იცოდნენ. დიანს, შეიცავს სიკვდილს, რომლის დაუნდობელ აქეთონს ყოველ უმცირეს ცვლილებაშიც შევიგრძნობთ და ვცდილობთ დაუძლიოთ იგი, რადგან საჭიროა ვისწავლოთ ნელი სიკვდილი. მთელი ცხოვრება ეს არის და ეს, სხვა არაფერი. თავიდანვე უნდა მოამხადო შედეგრი უხედავის და ამავე სიკვდილისა, რომელმაც შემთხვევითობას წილი არა აქვს, კარვად შემზადებული, უხადო, ნეტარი სიკვდილი, ისეთი, როგორსაც წმინდანები ჰქმნიდნენ; **სიკვდილი, რომელიც დიდხანს მწიფს და თვითონ აქრობს თავის საზარელ სახელს;** მისგან ჟესტილა რება, რომელიც უსახელო სამეაროს უკან უბრუნებს მძაფრად განვლილი ცხოვრების მსხნელ და აღიარებულ კანონებს. სიკვდილის ეს დღეა ბავშვობიდანვე ასე მტკივნეულად რომ განვითარდა ჩემში (გამოცდილებიდან გამოცდილებამდე) მიბრძანებს **მორჩილად გადავიტანო პატარა სიკვდილი, რათა დირსეული გავხდე იმ სიკვდილისა, რომელსაც ჩვენი სიღიადე სურს.**

მე არ მრცხვენია, ძვირფასო, იმ კვირა დღის გამო, რომ ვიტრე. დილაადრიან ცივ გონდოლაში, რომელიც მისრიალდება და მისრიალდება, გვერდს უვლიდა ძლივს შესამჩნევ უბნებს

და მქვეყნებოდა, რომ ისინი სხვა ვენეციას ეკუთვნოდნენ, ვენეციას, რომელიც სამოთხის წინააღმდეგობადაა. ვან-დოლის სმა კი, არხის ეოვულ მოსახვევში გზას რომ ითხოვდა, უნასუსოდ რჩებოდა, თითქოს სიკვდილის ჰირისნიორ მდგარი-ყო.

ხოლო წარები, ცოტახნის წინათ, ჩემს ოთახში რომ შემო-მესმა (ჩემს ოთახში, სადაც მთელი სიცოცხლე გავატარე, სა-დაც დავიბადე და სიკვდილისათვის ვემზადებოდი) საოცრად წკრიალა მომეჩვენა; ეს წარები წყლის ზედაპირზე ერთმანეთს ესლებოდნენ, მაგრამ ერთმანეთს ვერა ცნობდნენ.

და ეს ისევე ის სიკვდილია, რომელიც ჩემში გრძელდება, ჩემში მუშაობს, გულს გარდამიქმნის, სისხლს უფრო მიმუ-ქებს; იგი კუმშავს ცხოვრებას, ცხოვრებას, ჩვენი რომ იყო, რათა თავად მოტკბო-მოძწარო წვეთად იქცეს, ჩემს ვენებში იდინოს, ველებან შედღწიოს და უსაზღვროდ ჩემი განდეს.

და ასე, ნაღველით გასენილი, ბედნიერი ვარ, რომ უში-შრად მივეცი თავი თქვენს სიღამასეს, ისე როგორც ჩიტი სივრცეს მიეცემა სოლმე; ბედნიერი ვარ, რომ ნამდვილ მო-რწმუნესავით ჩვენი ეჭვების წყლები გადავიარე და მივაღწიე იმ კუნძულს, სადაც ტკივილები უვაილობენ.

ბოლოს და ბოლოს ბედნიერი

თქვენი რილეკე

მიმი რომანელის

ობერნ ელან დ ბუი ბრემენ, (გერმანია)
18 იანვარი 1908

უღრმეს მადლობას გიძღვრით თქვენი ზრუნვის გამო, რომელმაც სივრცეიდან ჩიტების გუნდით მოაღწია ჩემამდე; მათი ფრთები ვიცანი. ასაღველებელი არაფერი გაქვთ. თავს უკეთ ვგრძნობ, ხანდახან ბაღშიც გაუდივარ, სადაც მორიდებული, მაგრამ ალერსიანი მზე მელანარაკება მოახლოებულ გაზაფ-ხულზე, რომელიც ასე მორიდან იწვებს მზადებას. სინამდვი-ლეში ეს უბრალო გრიზი იყო, რომელსაც საკმაოდ უსიამოვნო ტკივილები დამატა, მაგრამ არც თუ ძლიერი; ეს ჩემი მოჯა-ნეე ნერვებია, რომ ახვიადებენ ხანდახან ჩემს ტანჯვას, ხოლო როცა არ ვმუშაობ, უფრო ადვილად შემიქრება სოლმე ვეველან-ნაირი ავადყოფობა – რადგან მხოლოდ მუშაობაში ვზოვებ მთელ ჩემს ძალებს, წინააღმდეგობის უნარს და სითამამეს. მე კარგად ვარ; მზრუნველობას არ მაკლებენ და თავზე ძეგლებიან ჩემი მეუღლე და პატარა: საწუწუნო არაფერი მაქვს; არაფერი მაკლავს სიმარტოვისა და მუშაობის კარდა; ამ ორ განმს კვლავ რომ მოვიპოვებ, ვეველადი მექნება და ჯანმრთელობაც აღ-გება.

გმადლობთ, რომ ასე ამალელებულად მესაუბრეთ ვარდისფე-რი სახლის წრფელ მანძინილობასზე. ვიცი, რომ ის მუდამ იქაა და მხნეობა მემატება იმის ფიქრით, რომ ერთ დღეს იქ მივბ-რუნდები. რამდენჯერ მომიხუჭია თვალები, რათა უკეთ დავი-ნახო ის ოთახი, ასე გამოკვეთილად ჩემი რომ იყო როგორც კი ჩემი გეგმები დადგინდება, მანძინე მოგწერთ. ბევრ რამეს თავს ვერ ვაბამ და ეტეობა ეს გაკლენას იქონიებს ჩემს გადა-წვეტილებასზე.

არა, თქვენს გამო არ ვეღვა. ჩვენ ვეველანი საფრთხეში ვართ, ხანამ ვცოცხლობთ, მაგრამ სწორედ ეს საფრთხე გვი-ევარს, რადგან იგი აფართოებს ჩვენს გულებს და უსასრულობით აფებს მას.

წაიკითხეთ ვერზარნი, წაიკითხეთ ბიბლია – ეს საოცრება, სადაც თითოეულ გვერდზე მკითხველის ჩრდილი ღმერთის ჩრდილს ერწყმის – და აღტაცდით ვენეციით, ცხოვრებით, სიკ-ვდილით და თქვენი მსურველ გულებით.

მუდამ თქვენი

რ.მ.რილეკე

მიმი რომანელის

ვენეცია, 11 მაისი, 1910

ჩემო მეგობარო,

მომწერეთ ბარათი, რომ თავს კარგად გრძნობთ. მე შეუ-ძლოდ შევიქენ და გუშინ ვეღარ წავუდი. ერთი ზედმეტი დღის გატარებაც მომიხდა აქ (ერთი სევედიანი დღის). ვინ იცის, ჩემი წერილის წაკითხვამ ძალიან შეგაწუხოსთ, მაგრამ არ შემიძლია ისე წავიდე ვენეციიდან, რომ არ ვითხრათ: ჰირველი შემთხვე-ვაა, თქვენზე გუუნატკენი რომ ვფიქრობ.

ეს ჩემი ბრალია, მაგრამ თქვენი ბრალიცაა, ძვირფასო მე-გობარო: იმის მაგივრად, რომ ჩემი ძლიერება გამოიყენოთ, თქვენ ჩემი სისუსტით სარგებლობთ, თვითონ ანგრევთ, რისი მოცემაც მსურს და თანაც ძალას მატანთ.

ერთადერთი სასიკვდილო ზიანი, რაც ჩვენ თავს შეგვიძლია მივაყენოთ, ეს ჩვენი დაახლოება იქნება, გინდაც წამიერი. თუ მართლა უნარი შემწევს დახმარება აღმოგინინოთ, უღონოდ ამას ვერ ვიქმ. რა სხვანაირად ჩაივლიდა ჩემი ცხოვრების ეს ბოლო დღეები ჩემი სიმარტოვის დაცვა რომ აგელოთ თქვენს თავზე, სიმარტოვის, რომელიც ასე მჭირდება. მე მივდივარ დაბნეული, დაღლილი, თავს საუფედრებით ვავსებ. განა სწორია ეს? თქვენ როგორღა გტოვებთ? მერწმუნეთ, ის გაკლენა და დახმარება, ჩემს სულს რომ შეუძლია თქვენსას გადასცეს, სრულებითაც არ არის დამოკიდებული იმ დროზე, რომელსაც ერთად ვატარებთ, არც იმ ძალაზე, რითაც ერთმანეთს ვიჭერთ: ეს არის ფლუიდი, რომელსაც სრული თავისუფლება უნდა მივანიჭოთ, რათა მან ზემოქმედება შეძლოს. სათქმელს ცუდად გამოთქვამ, მაგრამ ვფიქრობ თქვენთვის ისედაც ვეველადი ნათელი უნდა იქოს და თქვენი ნებისყოფის მიუხედავად – გამოვებთ! სრულიად ბუნებ-რივია, რომ თავიდან შეცდომა დაუშვით ჩვენს ურთიერთობაში; მაგრამ ვფიქრობ საკმარისი იქნება მისი ერთხელ აღიარება, რომ იგი თავიდან ავირილოთ.

არასოდეს დაივიწყოთ, რომ მე სიმარტოვეს ვეკუთვნი, რომ მე არავინ არ უნდა მჭირდებოდეს, რომ მთელი ჩემი ძალაც ამ განდგომილებიდან იბადება. გარწმუნებთ, მიმი, და ვემუდარები ვეველას, ვისაც ვუევერვარ – ვუევერდეს ჩემი მარტოობა; ეს რომ არა, მე უნდა დავუძალო მათ თვალებს, მათ ხელებს, როგორც გარეული ცხოველი ეძალება სოლმე დაღვენებულ მტერს.

ნეტა დღეს წასასვლელი არ ვიყო, ის მაინც მეცოდინებოდა, რომ გამოვებთ, ან ოდესმე გამოვებთ. გიევერდეთ ცხოვრება აი ისეთ მტკიცეს, როგორიც ხართ. ცხოვრება არაფერზე უარს არ ვეტევეთ, თუკი მისი გჯერათ.

მშვიდობით მიმი, ვფიქრობ, მომავალ შესვედრისას, ორივე უფრო ამალელებულნი ვიქნებით შინაგანად.

რანინერ მ. რილეკე

გემუდარებით, ეს წერილი დაწვით. თუ შეინახავთ, ის ნაკ-ლებად მართალი იქნება. (ვემშვიდობები ძვირფას ნანასაც).

ფრანკულიდან თარგმნა **შია ბაქრაძემ**

ქურნალები და გახეთქები ერთმანეთს ეცილებოდნენ, რაც ავტორისათვის ფრიად სახამო განხლდათ, დაჟინებით მოითხოვდნენ მისგან სტატეიებს, ნოველებს, მოთხრობებს: „თქვენსე ახლა დიდი მოთხოვნილებაა“, სწერდა დოქტორი ვერონი, „რევიუ დე ჰარის“ დირექტორი. „ქორწინების ფიზიოლოგიამ“ დარდიმანდის, განსართობი თემების მოყვარული მწერლის რეპუტაცია მოუტანა, „რომლის მრავალრიცხოვანი ნაშრომები განმარტოებულ ცხოვრებაზე დაჰაზრებენ... ბევრი მკითხველი ქალი ფრიად გაცნობილი დარჩება, თუ შეიტყობს, რომ „ფიზიოლოგიის“ ავტორი ახალგაზრდა კაცია და ბებური ჩინოვნიკით ცხოვრობს, ზოძიერია, როგორც დიეტაზე მყოფი ავადმყოფი, მხოლოდ წყალს სვამს და შეუსვენებლად მუშაობს“. ის „კარტიკატურასა“ და „მოღისთვის“ განებაძახვილურ სტატეიებს წერს, და იმავე დროს, განებაში უკვე აუალიბებს დიდ ნაწარმოებს, რომელშიც მთელი თავისი გამოცდილება და ფილოსოფია უნდა ჩააქსოვოს: ეს ნაწარმოები განხლდათ „მაგრენის ტეავი“.

უბის წივანკაში, რომელშიც სიუჟეტებს იწერდა, ერთი ასეთი ჩანაწერია: „ტეავის გამოვონება, რომელიც სიცოცხლეს განასახიერებს. აღმოსავლური ზღაპარი“. თავდაპირველად მასში ჰომანისებურ ფანტასტიკურ მოთხრობას ხედავდა და „ჰემპარიტი ლიტერატურულ წვრილმანად“ მიანხნდა, თუმცა შეეცდებოდა „იმ მკაცრი ცხოვრების ზოგიერთი სიტუაციის გამოტანას, რომელიც წილად ხედვებით სოლმე გენიალურ ადამიანებს, ვიდრე რაიმეს მიადწევდნენ“. სიუჟეტს საფუძვლად თილისმა უნდა დასდებოდა, მაგრენის ტეავი, რომელიც მის მფლობელს ეველა სურვილს შეუსრულებდა. ტეავზე წარწერა, „სანსკრიტულ ენაზე“, შემდეგნაირად უნდა ყოფილიყო განლაგებული:

„თუ მე მფლობე, ყოველივეს მფლობელი იქნები. მაგრამ ცხოვრება შენი - ჩემი იქნება. ასე იხება დემრთმა. ისურვე და სურვილი შენი აღსრულება, მაგრამ სურვილი შენი შეუფარდე ცხოვრებას შენას. ცხოვრება იგი აქ არის. ყოველი შენი სურვილის შემდეგ, მე ისევე შევმცირდები, როგორც დღენი შენი სიცოცხლისა შემცირდება. გსურს მფლობდე? ამიდე დემრთი გაგიცებს. აღსრულდეს!“

ამგვარად, ყოველი სურვილის აღსრულებისას ტეავი შემცირდებოდა. როდესაც მისგან აღარაფერი დარჩებოდა, მისი მფლობელი მოკვდებოდა. ჩონჩხადქვეყნდება, მოხუცმა ანტიკვარმა, რომელმაც ჭაბუკ რაფაელს თილისმა მიჰყიდა, შემდო ას წლამდე ეცოცხლა, მხოლოდ იმიტომ, რომ იგი არამარტო გულისწადილს, არამედ უბრალო მოთხოვნილებებსაც კი იკავებდა.

რაც უფრო ბევრს ფიქრობდა ბალსაკი ამ ლეგენდაზე,

მით უფრო მეტ ფილოსოფიურ სიღრმეს წვდებოდა. ხანგრძლივი სიცოცხლის იდეა მისთვის ახალი არ იყო და ოჯახიდან მოსდგამდა. ბერნარ-ფრანსუა განუწყვეტლივ ასწავებდა, რომ ფონტენელი მოხუცებს მომჭირნებებს ურჩევს, მომჭირნებით ხარჯეთ ძალად და გრძობებიცო. მათი სიბრძნე სიმუნწეში ვლინდება, რადგან მე-

ტის უფლებას თავს ვერ მისცემენ. მაგრამ ახალგაზრდებს სწურობათ „გიჟური ფლანგვა, გაუფრთხილებლობა, მძაფრი ვნებები, დაუდევარი ძიებები“. ამით კი გარდუვალ კრახს ახქარებენ. მოხუცი ანტიკვარი რაფაელ დე ვალენტინს თილისმას აძლევს და ეუბნება: „ახლა მინდა, ორიოდ სიტყვით, ადამიანური ცხოვრების დიდი სიღრმელო გაციმნოლო. ადამიანი სუსტდება ორი ინსტინქტური ქმედების გამო, რომელიც ამრობს და ფიტავს მისი არსებობის წყაროს. ორი სიტყვა, სურვილი და შესაძლებლობა გამოხატავს სიკვდილის ამ ორი მიხეის ეველა ფორმას. ამ ფილოსოფიას მსჯავრი გამოაქვს ბრწეინვალე ცხოვრებაზე, ფუფუნებაზე, ღრეობებზე და ყოველგვარ თავაწუვეტილ საქმიანობაზე. როგორც მკითხველს ახსოვს, ბერნარ-ფრანსუა ურჩევდა სოფელში ცხოვრებას და საკუთარი ხელით მოწყული ნაყოფით კვებას. რუსომაც გამოუტანა სოციალურ ცხოვრებას განახენი. „სახოგადობა სიკვდილისაკენ მიმავალი გზაა“, - თავის მხრე იტყვის ონორე. „მაგრენის ტეავი“ არ იქნება მხოლოდ ჰომანისებური ფანტასტიკური ნოველა. ბალსაკი ამ ლეგენდას თავის თანამედროვე დროში გადმოიტანს და მისგან ფილოსოფიურ ნოველას შექმნის. მისმა მასწავლებელმა, რაბლემ, ასკეტური შუა საუკუნეების მიწურულს შექმნა დიდი სიმბოლური რომანი სორციელ ვნებებზე, სხეულის უფლებების აღდგენაზე. ბალსაკი, რომელიც იმჰერიის ორგიათა შემდეგ გამოვიდა სამწერლო ასპარეზზე სხვა სიმბოლოთი დაგვიხატავს იმ საფრთხეს, ძალაუფლებისკენ მისწრაფება რომ ბადებს. ეს ნაწარმოები სულაც არ იქნება „ჰემპარიტი ლიტერატურული წვრილმანი“, მან სორცი შესსხა თამამ და ბრწეინვალე ჩანაფიქრს. მას უკვე ძალა შესწევდა ამის აღსასრულებლად. „თუმცა, მთავარი თვისება ყოველგვარი ნამდვილი ლეგენდისა არის ის, რაც თავად ავტორმაც არ იცის, ის სიმდიდრე, რომელიც ნაწარმოებშია ჩადებული“. - წერს ალენი.

ასე რომ, 1831 წლის იანვარში, ბალსაკმა ბატონ შარლ გოსლენსა და ბატონ იურბენ კანელს 1135 ფრანკად მიჰვიდა ორნაწილიანი ნაწარმოები, რომლის სათაურიც „მაგრენის ტეავი“ იყო, და რომელიც გამომცემლობისათვის 15 თებერვალს უნდა ჩაებარებინა. იურბენ კანელს ასევე აღუთქვა, „სამხედრო ცხოვრების სცენებსაც“ დაგიჟრო. **არავითარი სამუშაო არ ამინება, და მით უმეტეს - დაპირებები.** სიმართლე რომ ითქვას, „მაგრენის ტეავი“ თავდაპირველად ნელა მიიწევდა წინ. მაღალ სახოგადობაში სიარული ბევრ დროს ართმევდა; იგი

მაგრენის ტეავი

ანდრე მორუა

„ცოტა ბალსაკზეც ვილაპარაკოთ. ეს დიდი სიკეთე იქნება.“
(ქერან დე ნერვალი)

დაუმეგობრდა სალუქ რომანისტს ექვნი სიუსა და ამ დენდის სატრფოს ოლიმპია ზელისიეს, ლამაზსა და ჭკვიან კურტიანს, რომლის საღონშიც დადიოდნენ: ჰერცოგი ფიც-ჯეიმსი, ჰერცოგი დიურა, ორას ვერსე, როსინი, დოქტორი ვერონი. ბალსაკს უეუარდა ეს გონება-მანვილი საზოგადოება და თავადაც ბრწვინავდა მასში. ამ ხალხს კაფე „ზარისშიც“ ხვდებოდა, ტორტონისთან, კაფე „თურქეთშიც“. ხანდახან სენ-მიშელის სანაპიროზე, მანსარდაზე ადიოდა, საიდანაც ზარისის ღვთისმშობლის ტაძრისა და მდინარე სენის დიდებული გადასახედი იმდებოდა, სადაც დაბეგვილი კატლეტებითა და ვეელით საუზმობდა შეუვარებულ წვეილთან - ავრორა დიუდვეანთან (ქორე სანდი) და კიულ სანდოსთან ერთად, რომლებთანაც სათუთი, კეთილი ურთიერთობა ჰქონდა. „ეს ბალსაკი მშენიერი ბიჭია“, - ამბობდა ავრორა და თავის მეგობარს შარლ დიუცერნეს სწერდა: „ოო, თქვენ ან ჩახვდებით ბატონ ბალსაკის ხიბლს, ან არა და ვერასოდეს გაიკებთ, რას ნიშნავს შემოხედვისა და სულთა თანაგრძობის მაგია“. თავისთანაც, კასინის ქუჩაზე, გულუხვ ქეიფებს აწუბობდა. ვაი, რომ იგი თავის თილისმას არ უფრთხილდებოდა.

ზარისსა და მის ცდუნებებს რომ გაქცეოდა, კარობთან (ბალსაკის მეგობრები) გაემგზავრა მარტში. აზრილში ბულონიერს შეაფარა თავი; ეს მშენიერი, განმარტებული და შელანქოლიური მამული ნემურის მახლობლად მდებარეობდა და ქალბატონმა დე ბერნიმ (ბალსაკის საყვარელი) დაიქირავა. აქ გვარიაზად იმრომა, მაგრამ მის გაუმძლავრ გონებაში ახალი და გიჟური გეგმა იბადება. რატომ არ წამოაყენოს საკუთარი კანდიდატურა 1831 წლის ზარლამენტის არჩევნებში? **ზოლიტიკა რომ სიმდიდრისა და დიდებისაკენ მიმავალი უმოკლესი გზაა.** 1830 წლის რევოლუციის შემდეგ, ახალი წუობის ადამიანებისათვის თითქმის გზა ფართოდ იყო გახსნილი. ლამარტინისა და ვიქტორ ჰიუგოს თვალსაჩინო მდგომარეობა ეკავათ. ბართელემი და ბარბიემ სატირულ ზოეხიას ისევ დაუბრუნეს ადრინდელი დიდება. სტენდალმა 1830 წელს „წითელი და შავი“ გამოაქვეყნა, სადაც ფრიად ნაღვლიანად არის დანატული ჰლებეი, რომელმაც თავის კლასთან კავშირი გაწვეიტა. ბალსაკი ერთი ხანობა სახელმწიფო გარდაქმნებში მონაწილეობის მიღებაზეც ოცნებობდა. „დიდი ომები ჩვენთვის საკმარისია, - წერდა იგი, - ვუფრობ, დიდი მშვიდობის დრო უკვე მოვიდა“.

დებუტატად რომ აერჩიათ, საჭირო შემოსავალიც უნდა ჰქონოდა, საიდანაც ხუთას ფრანკ გადასახადს გადაინდიდა. საკუთარ წარმოსახვაში მსგავსი წინააღმდეგობები უკვე სიმხელეთა გარემეც გადალახა.

ბალსაკი ბულონიერში ცხოვრობდა და გაცხარებული მუშაობდა „მაგრენის ტეავში“. აბა, რომელი მწერალი შესწირავს წარმოსახვით სამეაროს, რომელსაც „თავად“ ქმნის და ჰქმნის წარმატებითაც - რეალურ სამეაროს, რომელსაც ამდენი იმედის გაცრეუება ახლავს? მან ერთბაშად შეწვეიტა საკუთარ კანდიდატურაზე ფიქრი.

მის ირგვლივ ბაირონისებური განსწობილებების, საკუნის ამ ავადმყოფობით შეპრობილი ბევრი ახალგაზრდა ირეოდა, რომლებიც ნაღვლიანად იხსენიებდნენ ნაზოლეონის იმპერიის ბრწვინავლუ გამარჯვებებს და ეხიხლებოდნენ ბურჟუაზიული მონარქია.

„რა დრო იყო!.. განუმეორებელი, გარდასული ეპოქა.

მამის ძალიან ბევრი უნდოდათ, ბევრის იმედიც ჰქონდათ, საკუთარი ძალებისა სწამდათ და ამ ძალებს ჩრდილოეთითა და სამხრეთით ფანტავდნენ. არ ფიქრობდნენ და არც ეურს უგდებდნენ ცხოვრებას, უბრალოდ - ცხოვრობდნენ. ეს იყო მკხნებარების, ძალისა და მისწრაფების ეპოქა... იყო შეცდომები, მაგრამ ეს შეცდომები კეთილშობილური ჩანდა. ისინი ბილიკებზე და ფრიალო კლდეებზე მიდიოდნენ, მაგრამ მიდიოდნენ წინ. ქარიშხლის ხმაურში ცხოვრობდნენ, და არა სიკვდილის სიხუქში...!“ (ფილარეტ შალე: „მეძარები“).

ბალსაკი შეეცადა „მაგრენის ტეავში“ დაეხატა ეს სულიერი ანარქია. მისმა გმირმა, რაფაელ ვალენტინმა, მამინვე მოხურვა თილისმის ეოვლისმემძლეობის შემოწმება, მოითხოვა აღვირახსნილი ქეიფები, ქალები. მისი სურვილი ვეელაზე ბუნებრივი საშუალებით აღსრულდა. ვერც კი ასწრებს ამ სურვილების ჩამოყალიბებას, ანტიკვარული დუქნიდან გამოსვლისთანავე თავის მეგობრებს - ბლონდესა და რასტინიას ხვდება. მათ საარაკო სადილზე მიჰყავთ, რომელსაც საქმეს ჩამომორებული ბანკირი მართავდა, რომელმაც არ იცოდა, სად წაელო ოქრო და ამ ოქროს სულიერ ფასეულობაზე გადაცვლას ვახეთის დაარსებით ფიქრობდა.

„მოთავრობამ, ე.ი. ბანკირებისა და ადვოკატების არისტოკრატია, რომელიც დღეს ჩვენს სამშობლოს განახსიერებს, როგორც წინათ მღვდლები განახსიერებდნენ მონარქიას, იგრძნო იმის აუცილებლობა, რომ კეთილი ფრანგი ხალხი მოატეოს ახალი სიტეებით და ძველი იდეებით, მსგავსად ეოველი სკოლის ფილოსოფოსებისა, ეოველი ეპოქის ძლიერი ადამიანებისა. მოკლეად, სურთ მეფურ-ნაციონალური აზრები ჩავიწეროთ, დაგვიმტეიცონ, რომ უფრო ბედნიერები ვიქნებით, თუ ათას ორას მილიონ ფრანკსა და ცხრა სანტიმს გადავუხდით სამშობლოს, წარმოდგენილს ამა და ამ ბატონების მიერ, ვიდრე ათას ას მილიონ ფრანკსა და ცხრა სანტიმს - მეფეს, რომელიც ჩემობით ლაზარაკობდა ჩვენობის მაგვირად...“ (ბალსაკი: „მაგრენის ტეავი“).

„აჰ! - თქვა გულუბრევილო რაფაელმა, - ჩვენ ჩქარად დიდი არამხადები უნდა ვაწვდეთ“. ამას მოჰყვებოდა ბრწვინავლუ და ცინიკური საუბრის აღწერა.

თავისუფლებასა და მონარქიაზე დაცნით ვართული მოვრალი მენახენი თვალს მიაპრობენ კურტიანს ქალებს.

მომხიბლავ, ნახევრად შიშველ ქალზე ფენდაწუობილი რაფაელი თავისი ცხოვრების მოეოლას იწვეებს იმ დიდან, როცა თილისმა ჩაუვარდა ხელში. ეს თვით ბალსაკის ცხოვრება იყო, მისივე წარმოსახვის ძალით გაფურჩქნული. კეთილშობილური ოჯახის შვილი, ახალგაზრდა კაცი, მამის თავაწვეიტილი ცხოვრებით გაკოტრებული, მანსარდაში ჩაკეტილა, რომ „ნებისყოფის თეორია“ დაწეროს. „მახსოვს ქალებისგან უარეოფილი, უფრო მეტი სიევარულით ვუცქერდი მათ... გადავწვეიტე შური მეძია საზოგადოებაზე, ვეელა ქალის სული დამეპრო... ისეთი სახელი მომეხვეჭა, რომ, როცა მსახური საღონის კართან ჩემს სახელს წარმოთქვამდა, ვეელას თვალი ჩემკენ გამოქცეოდა... მე გადავწვეიტე დიდი ადამიანი გავმხდარიევი“.

ძალიან ბევრი საერთო აქვთ ბალსაკსა და რაფაელს. ავტორს, ისევე როგორც მის გმირს, ვეელაფერი სურს: დიდება, სიმდიდრე, ქალები. იცის, რომ იმგვარ თილი-

სმას ფლობს, რომელიც ეოველივეს მოუტანს და რომ ეს თილისმა მისი ტალანტია. ისიც იცის, რომ ხარბად ფლანგავდა თავის საარსებო ძალებს და რომ მისი ცხოვრება ცუდად დამთავრდებოდა. რასტინიაკი, მოხერხებული კარიერისტი, ჭკვიანიტი გასკონელი, რაფაელს კენიალურ ადამიანადან მიიხსენებს და სულელადან. რასტინიაკის აზრით, წარმატების გასაღები შრომა კი არა, ინტრიგა, ეგოიზმი და ფუქსავატური ცხოვრებაა. ქალების განიკლება განსაკუთრებით, რომ ის დაახლოვდეს მეგობრებში, სიამოვნებებში, მფარველებში. თუ მფლანგველი თავის კანტალებს დაკარგავს, მას კიდევ აქვს შესაძლებლობა ხელსაყრელი ქორწინებისა, თბილი ადგილის მიღებისა, რომელიმე მინისტრთან, ანდა დიპლომატიურ წარმომადგენლობაში. იგი უნდა მეგობრების წრეს დაეყრდნოს. ხვალ რასტინიაკი რაფაელს წარუდგენს ჰარისის ჰირველ ლამაზმანსა და ეველასე მოდურ ქალს გრაფინია თეოდორას.

რაფაელს თეოდორა შეუყვარდება, მაგრამ ჭაბუკი სიყვარულს სიღარიბეში არ აღიარებს:

„აჰ! გაუმძრავს აბრეშუმსა და ქიმიშიში ვახვეულ სიყვარულს, გარემოტყეულს კომფორტის სასწაულებით, იმიტომ, რომ თვით სიყვარულიც შეიძლება კომფორტი იყოს. მე მიყვარს მდიდრულად მორთული ტანსაცმლის ტყუპება, ევალებების სრესვა ვნებიანი სურვილით, სურსელოვანი თმის დამლა შემსუსრავი ხელებით. ფანტასტიკურად მიმზიდველად მიმანია მწველი თვალები, რომელნიც ისევე სჭრინან მაქმანის ჰირბადეს, როგორც გასროლილი ყუმბარის კვამლს ცეცხლის ალი.“ (ბალსაკი: „მაგრენის ტყავი“)

მაგრამ, როგორ დაიპყროს თეოდორა, როცა ოცდაათი ფრანკიც კი არ მოემკვება ჯიბეში? აქ იღვიძებს მწარე მოგონებები საწაული, ახალგაზრდა კაცისა. მხოლოდ მას შეუძლია იცოდეს რამდენი ხარჯი სჭირდება სასიყვარულო ვნებებს: კარეტები, ხელთათმანები (აჰ, რა ძაღვ იხევა ეს ყვითელი თუ ჩაღისფერი ხელთათმანები!), ფრაკი, თეთრეული. მაგრამ ეოველკვარი მსხვერპლი ამოა, რადგან თეოდორა უგულო ქალია. ერთ დამეს, რაფაელი შეიპარება ქალის საწოლ ოთახში და ფარდის უკან დაიმალება. იგი მშვენიერ სხეულს უყურებს და მერე საკუთარ თავში სულის სიმდაბლეს აღმოაჩენს. თეოდორა უნდა დამევიწიებინა, სიგიჟისაგან განკურნებულიყო, ხემს მარტოხელა, გულმოდგინე შრომის დაუბრუნებელიყო, ანდა მოემკვდარიყო“.

ამბობენ, თითქმის თვით ბალსაკი ეოფილიყო მონაწილე ამგვარი სცენისა, რომელიც ოლიმპია ჰელისიეს საწოლ ოთახში გათამაშდა. მაგრამ ეს მომხიბლავი კურტიანის ქალი სულაც არ ჰგავდა იმ ბრწინავლად და დამცინავ მოჩვენებას. ოლიმპია ურცხვად დანებდებოდა (და ასეც მოიქცა). ქალი მას წერილებს სწერდა და ეს წერილები უფრო მეტია, ვიდრე მეგობრული წერილები. თეოდორა არც ოლიმპია ჰელისიე იყო, არც თავადის ქალი ბაგრატიონი, არც მადმუასე მარსი, არც სხვა ვინმე. იგი ბალსაკის გონებაში დაბადებული ქალის სიმბოლო განსვდა და მასში ხორცი შესხმოდა ათეულობით სხვა ქალის ხასიათს.

თუმცა რაფაელმა რჩევისათვის სწავლულებს მიმართა (და აქ სამედიცინო თუ სამეცნიერო წიგნებმა, რომლებიც ონორემ თავის დროზე წაიკითხა, კარგი სამსახური

გაუწია), მაგრენის ტყავი მანც ჰატარავდებოდა და ახლა უკვე რაფაელის კილეტის ჯიბეშიც კი თავსდებოდა. ვალენტიენს ერთი მანსილა რჩებოდა: უნდა გაუძლოს, ამიერიდან მოხუც ანტიკვარს დამსკავსოს და მეტი აღარაფერი ისურვოს. მაგრამ როგორც კი თავის სატრფოს ნახევრად მიძველს დაინახავს, სურვილს ვეღარ ერევა და სწორედ ამ დროს წამოეწევა სიკვდილის უკანასკნელი ხიხინი.

წიგნი მშვენიერი გამოვიდა. წარმოსახვა ოსტატურად შეერწეა სინამდვილეს და ამაში გამკლავდა ავტორის ნოვატორობაც. ბალსაკმა შექმნა თავის უზოვარი და მოტყუებული ახალგაზრდობის საკუთარი ჰოემა. ამის მიღმა კი დრმა ფილოსოფია იფარებოდა. მას გამძრავების იმედი ჰქონდა და ჰრესის მხარდაჭერის მოპოვებას ცდილობდა.

სასურველი გამოხმაურებები რომ ეოფილიყო რომანსე, თავადაც წერდა სტატეებს. „ამ ორტომეულში ბატონ ბალსაკის ტალანტმა ვენილობას მიადწია“. („ლელოდი“). ჩვენ არა მარტო მეგობრული გრძობა გვაკავშირებს ბატონ ბალსაკთან, იგი ჩვენში აღფრთოვანებასაც იწვევს“. ხელმოწერილია: გრაფი ალექს დე ბ...“. ეს კი თავად ბალსაკი განსვდა. ავტორმა წინასწარ განსვრეტა, რომ წიგნის ჰირველი გამოცემა სწრაფად გაიყიდებოდა. გოსლენს უნდა შეემსადებინა წიგნის დაუყოვნებელი და სწრაფი გამოცემა. წინააღმდეგ შემთხვევაში „ხელიდან გაუშვებთ შესაძლებლობას, გაიღოთ დიდი რაოდენობის წიგნები და ამ შესაძლებლობას თუ ხელიდან გაუშვებთ, უკან ვეღარასოდეს დაიბრუნებთ“. და მართლაც, წიგნის მოვნა შეუძლებელი განდა. სამკითხველო დარბაზებში მკითხველთა გრძელი სიები დგებოდა.

აურორა დიუდევანი და კიულ სანდო წერდნენ, რომ დაიწვეს „ტეავის“ კითხვა და თვალი ვეღარ მოწვეტეს. ეს იყო წარმატების ბრწინავლად დასტური, რომელსაც დასაწევის „ქორწინების ფიზიოლოგიაში“ და „კერძო ცხოვრების სცენებში“ მისცეს. ახალგაზრდა ტურენელი, ჯერ კიდევ სამი წლის წინათ ეველასათვის უნობი, სამად-სამი წიგნი რომ მღივს გამოუშვა, გამომცემელთა მეტოქეობის, განებებებული წიგნით მოვაჭრეებისა და ქალების გამორჩეულ, საყვარელ ავტორად იქცა. უფრო გამჭრინავი ადამიანები კი უწინასწარმეტყველებდნენ, რომ დიდი მწერალი განდებოდა. „მაგრენის ტყავი“ უბრალო, თავმესაქვევი ლევენდა კი არ იყო, არამედ დაინიების გზაზე დამდვარი ცივილიზაციის ფართო სურათი. სცენაში, რომელიც ბანკირის სახლში გამართულ დრეობას აღწერს, ჟურნალისტები და ხელოვანნი დასცინიან საყოველთაოდ მიღებულ წარმოდგენებსა და იდეებს; ერთი სიტყვით, ჭკვიანთა დრინცელია. ეველასერი ეალბ და ცრუდ ეხვენებათ. სასახლიდან და ჰარლამენტიდან ხელი-სუფლება ბანკებში, ადვოკატურებში, გაზეთების რედაქციებში გადადიოდა. ასეთი უხსეო და მაცნრი სამეაროსათვის საჭირო იყო მღიერი ხელისუფლება. ბალსაკი ოცნებობდა შეექმნა დიდი რომანი, სადაც მომთვინიერებელ ჰოლიტიკას გამოხატავდა.

ეველასერი, რასაც იმ დროს წერდა, ჰესიმიზმით არის განმსჭვალული. იგი გამომცემელ გოსლენს ფანტასტიკური მოთხრობების სერიას დაჰჰირდა, რომელიც სასვე იქნებოდა მწარე ნაღველით. „სანგრძლივი სიცოცხლის ელექსირში“ სიკვდილის ჰირზე მისული დონ ჟუანის მამა მღილს თხოვს, - რომ მოკვდები, საიდუმლო ელექსირით დამზიდლო, ეს ელექსირი სიცოცხლეს დაუბრუნე

ბდა... დონ ჯაუნი, რომელსაც უკვე დიდი ხანია მამის მემკვიდრეობის ხელში ჩაგდება სწეურია, არ ასრულებს მომაკვდავის უკანასკნელ სურვილს და თავისთვის ინახავს ელექსირს. ხანგრძლივი და თავაწვეტილი ცხოვრების მერე კვდება და ისიც, თავის მხრივ, შვილს სთხოვს იგივე სამსახურს, რაზეც ოდესღაც საკუთარ მამას უარი უთხრა. შვილი ასრულებს მამის სურვილს, მერე ცხედრის ამომრავებით შეძინებულს ელექსირის ჭურჭელი მიწის უვარდება და საქმის დამთავრებას ვეღარ ასწრებს. საეკლესიო ხელისუფლება სასწაულს ამოწმებს და დონ ჯაუნს წმინდანად შერაცხავს.

„წითელ სასტუმროში“ ერთი გერმანელი, რომელიც ზარნიში გაუღოთ ჩამოსულა, ბანკირთან სადილობს და ევება ვიღაც ნოქრის ჩადენილ დანაშაულს, რომელიც 1799 წელს, ანდერნახში მოხდა. მან არ იცის, რომ მკვლელი ნოქარი, კან-ფრედერიკ ტაიფერი, რომელიც მდიდარი და პატივცემული ფინანსისტი გახდა, მის წინ უხის მაგიდას. მკვლელის ახლანდელი სიმდიდრე იმ დანაშაულში იღებს სათავეს, რომელიც ახალგაზრდობაში ჩაიდინა; მკვლელი დაუსჯელი დარჩა, დასაჯეს უდანაშაულო, რომელიც ასევე ემზადებოდა მკვლელობის ჩასადენად, დანაშაული არ აღსრულებულა, მაგრამ სახელი კი გაიტყუა (აქაც ვაჟოლობით „მაგრების ტყავის“ ჰრინციზს: სურვილი, განზრახვა უკვე მოქმედებაა). მთხრობელი საძიებელ სიმართლეს მიხედება, როგორც კი ტაიფერის უცნაურ საქციელს შეამჩნევს, რომელიც ისე შეამწუნა ჰერმანის ნაამბობმა, რომ ოთახიდან გავარდა და მლიერი ნერვული შეტევა დაეწყო. ამ მთხრობელს ვიქტორინა ტაიფელი, მკვლელის ქალიშვილი უყვარს. შესძლებს იგი სინდისის ქენჯნის გარეშე დაქორწინდეს და ამ გზით მემკვიდრეობად მიიღოს ის სიმდიდრე, რომელიც სისხლიანი დანაშაულის ფასად არის მოპოვებული? მეგობრები, რომელთაც რჩევას ეკითხება, ერთხმად დაპირაობენ ქორწინების სასარგებლოდ. „რა მოუვიდოდა მამის ჩვენს საზოგადოებას, თუ ძიებას დავიწყებთ, რა გზით წარმოიშვა ყოველი სიმდიდრე?“

„ფილანთროპიური ნოველებისა და მოთხრობების“ წინასიტყვაობა ბალზაკის მეგობარმა ფილარეტ შალემ დაწერა, იგი ავტორს აქებდა, არა მარტო როგორც მთხრობელს, არამედ როგორც მოაზროვნესაც:

„მან დაინახა, ამ დაუმღურებულ საზოგადოებას ეველას დასახანად როგორ გამოაქვს ბრწინვალე ქლარუნები, მერე როგორ ირთვება მომაკვდავი, რა თავგანწირული ებლაუჭება სიცოცხლეს ეს ნახევრად გვაში... სოციალური ორგანიზმის ღრმა შინაგანი სიცარიელე დაუპირისპირა ამ არაბუნებრივ აღვზნებასა და ბრწინვალე დასაფლავებას, და ავტორი მიიხივებს... რომ თვით ამ კონტრასტში არის მაგია, რომლის ჩვენებაც სოციალური სამბარების რწვეისას ფრიად საინტერესოა, რომელიც გარედან დიდებული გარსით არის დაფარული და მხოლოდ ანგარების მოყვარულთა მეშვეობით მოძრაობს... ნაწარმოებს საფუძვლად ედება საიდუმლო დანაშაული, ეპოქის მიხრწინილობა და მოწვენილობა. მოაზროვნე და ფილანთროპი კი ისწრაფვის თქვას, რომ ნგრევა აზროვნების ნაყოფია. ასეთია ბატონი დე ბალზაკი“.

ხუსტად ასეთ როლზე ოცნებობდა ბალზაკიც: მოახ-

როვნე-მიხანტროპის როლზე, რომლისთვისაც უცხო არ არის მხიარული გონებასმხვილობაც. 1831 წლის ნოემბერში მისი სახელი ისეთ სიმძლავს აღწევს, რომ ლიტერატურულ წრეებში მისდამი უკვე მტრულად განწყობიან. შარლ რაბუ, „რევიუ დე ზარის“ თანამშრომელი, ბალზაკს აფრთხილებს: ლიტერატორები შურიანები არიანო და აუწეებს, რომ კიულ ქანენს, ფრიად ვაფლენიან კრიტიკოსს განუზრახავს, შენი აღმავლა შეჩეროსო, რომლის სისწრაფეც თურმე შეურაცხყოფელი გამხდარა სხვათათვის: „მან შეძლო ამაში დაერწმუნებინა „ღებს“ რედაქცია და იქ უკვე სძულხართ მთელი გულითო. დიდი ამბოხება მოხდება... მაგრამ არა უშავს რა, შევამჭიდროვოთ ჩვენი რიგები, დალანვროს ემბაკმა...“ ახალგაზრდა ბალზაკმა აღმოაჩინა, რომ სხვათა დიდება „მეგობრებს“ სიამოვნებას არამც და არამც არ ანიჭებთ. კიდევ ერთი გამჭრალი ოცნება.

ღვარძლი ცდილობდა წარმატებისაკენ მიმავალი გზა ჩაეხერგა. ებადლებული ნაწილაკი „დე“ დაცივნის საბაბს იძლეოდა. ბალზაკს ეს ნაწილაკი უცხად არ მიუმატებია თავისი გვარისთვის: „შუანი“ და „ეკრძო ცხოვრების სცენები“ ხელმოწერილი იყო: ონორე ბალზაკი. 1831 წლის აპრილში, გაბედა და პოლიტიკურ ბროშურას დააწერა: „ონორე დე ბალზაკი“, მაგრამ მერე ირწმუნებოდა, ჩემმა არაკეთილისმსურველებმა მიუმატეს „დანტრაგი“, სასაცილო მდგომარეობაში რომ ჩამაგდონო. მას ბედად ეწერა, მთელი სიცოცხლის მანძილზე ეველაზე ცილისმწამებლური, ეველაზე უსამართლო და უაზრო დევნის სამიხნე ყოფილიყო; დევნისა, რომელიც მიმართული იყო როგორც მისი პიროვნების, ისე მისი ნაწარმოებებისაკენ. შური მხოლოდ მაშინ ჩაწინადდება, როცა თავის სიმდაბლით დატკბება.

მაგრამ, მიუსხედავად მრავალი წინააღმდეგობისა, „გამოჩენილი ადამიანი“ ბალზაკი უფრო და უფრო გამქლავებდა. ჯერ კიდევ მაშინ, როცა იძულებული იყო ყოველგვარი ლიტერატურული სამუშაოსათვის მოეკიდა ხელი, ბურუსში უკვე არჩევა მომავლის კონტურებს, ეპიკურ ქმნილებებს. 1820 წელს, თავის მანსარდაში, იგი აყალიბებს გრანდიოზულ, თუმცა კი ბუნდოვან გეგმებს. მაშინაც კი, როცა ზიგო-ლებრიუნის ყაიდაზე წერდა, დანტესე და შექსპირზე ფიქრობდა. მან სცენაზე თავისი ორეულეები გამოიყვანა: რაფაელი „მაგრების ტყავი“, ვიქტორ მორიონი „მამაცის“ შესავალში, და ისინი გენიალობის იმ ნიჭით დააჯილდოვა, თავად რომ სურდა ჰქონოდა და ბავშვობიდანვე იცოდა, რომ მართლაც ჰქონდა. ჰემმარიტი სიდიადე (რაც ყოველთვის იყო ბალზაკში) გამოვლინდება იმაში, რომ ადამიანი აღიარებს და პატივს სცემს თავის მოწინააღმდეგეთა სიდიადესაც. მაგრამ, განა მას შეეძლო მოწინააღმდეგენი ჰელოდა? მისი გენია სომ იმაშიცაა, რომ ეველაფერი კარგად გაეგება. ეს განლავთ რომანისტიც ძალა და ამაშია კაცის მოქმედების სისუსტეც.

ფრანგულიდან თარგმნა **დავით კახაბერმა**

კაცობრიობას ჰყავდა ადამიანები, რომლებიც იმდენად შორს გასცდნენ საკუთარი ერების მნიშვნელობას, რომ კაცობრიობის მშვენიერად გარდაიქცნენ. მათი საკაცობრიო ღირებულება სულიერ გზაზე მოპოვებული სიბრძნის ნაყოფია და მათს მიერ მოტანილი განსაკუთრებული მცნებები და ცოდნა ის მარგალიტებია, რომელთა გარეშე არამც თუ ფერმკრთალდება ევოლუცია, არამედ საერთოდ შე-

კ ა უ ა ...

უძლებელია ყოველგვარი განვითარება. ასეთი ადამიანების უპირველესი საზრუნავია გამოიცილონ ბნელეთის ხრიკები, რათა ამხილონ ადამიანთა გზაზე ბნელეთის მოციქულთა მიერ დაგებული საფანგები, რომელთა შორის უმთავრესი საფანგია მონობა. რაც უფრო ნატიფია და შეუმჩნეველი, ან რაც უფრო ცივილიზებულია მონობის ფორმა, მით უფრო ძნელია ასეთ მონობაში მყოფი ადამიანის თვითგანთავისუფლება და ჭეშმარიტებას ნაზიარევი, ღმერთს წვდომილი ადამიანის გარეშე არა არს ძალა ასეთ პიროვნებათა განთავისუფლებისათვის. ასეთი ადამიანები მესიანური მისიის მატარებლები არიან, რადგან ეზიარნენ ღმერთს. ღიას! ვაჟა ღმერთს ნაზიარევი ღმერთკაცია...

მთას ვიყავ (სიმღერა)

**მთას ვიყავ, მწვერვალზე ვიდექ
თვალწინ მეფინა ქვეყანა,
გულზედ მესვენა მზე-მთვარე,
ვლახარაკობდი ღმერთთან!
საკეთილდღეო ქვეყნისა
მედვა სულად და გულადა,
სიცოცხლე მისთვის სიკვდილი
მქონდა მეორე რჯულადა.
ეხლა თავ-თავქვე მოვდივარ,
ხევში მომელის ბნელია,
თან მომდევს ფიქრი მწუხარე
გულის, გონების მწველია.
მალიდან დაბლა ჩამოსვლა
ვაჰმე, რა მეტად ძნელია!
წამლობას ვეღარ გამიწევს
ეხლა ცრემლები ცხელია,
რად მოვალ, თავქვე რად მოვალ,**

ჩემს თავს რად ვინდი ტიალად? იმ მთას თავს რისთვის ვანებებ, თუნდ ვიქცე ტანჯვის ფიალად?!

ამიტომ, რომ ამ ადამიანის გასაოცარ ცნებებს უნდა ეზიაროს ერი და მთელი კაცობრიობა. აი ეს სწორუპოვარი ცნებები: ბებერი აზრი; ბებერი ჩვეულება; ბებერი გრძნობა.

ძალზე ძნელია მიაწოდო სინათლე ისეთ გონე-

ბას, რომელიც გატენილია მრუდე ძირძველი წარმოდგენებით, ამიტომ არსებობენ ადამიანისათვის უდავო და უეჭველი ძველი: აზრები და წარმოდგენები, ადათ-წესები და ზნე-ჩვეულებანი. მხოლოდ ის, ვინც სხვისი აზრის მიმართ ყურადღებას გამოიჩინეს საკუთარი გენიის გასხვივოსნებული და ფრთაშესხმული აზროვნების მეშვეობით შესწავლება ზეცაში აზიდულ ჭეშმარიტებას. მიიღებს ჭეშმარიტებას თავისსავე თავისუფალი და ამაღლებული აზროვნების შედეგად.

ჩვენ, ჩვენ გვიკვირებს ვაჟა, ხმამაღლა გვიყვირის იგი, რომ „... მონობა საშინელებაა, მომაკვდინებელია, როგორც სიბერე, და იგი იწვევს ერის სიბერეს, „სხვაფრივ ერის სიბერე და სიკვდილი შეუძლებელია მანამდე, სანამ მზე ანათებს დღით და ღამით მთვარე.“

თავისუფალი მთის თავისუფალი ხარი და იმავედროულად მთის არწივი, ვაჟა, გვანათლებს მონობის უამრავი ფორმების არსებობის მინიშნებით და არა ფიზიკურად ყიდვა-გაყიდვის მონობის ფორმებზე მინიშნებით, არამედ უფრო დახვეწილსა და შენიღბულზე, თუმცა დღევანდელი საქართველო ამგვარ მონობასაც დაუბრუნდა. ღია ტექსტით ისმის დღეს ფეხბურთელების მილიონებზე გაყიდვის შესახებ და იქვე ურცხვად დასძენენ, რომ ფეხბურთელს დაენიშნა 50 \$ ხელფასი. ეს არის პიროვნების შეურაცხყოფისა და დამცირების უნატიფესი ფორმა, რაც განსაკუთრებულადაა აღსანიშნავი. განაკვეთს ვერ ვხედავთ იმ საშინელ პირფერობას, როცა ყველაზე აუტანელი მჩაგვრელები კიცხავენ მონობას. ჭეშმარიტად, არანაკლები მონობაა გავრცელებული მსოფლიოს უდიდეს დედაქალაქებში და კიდევ უფრო მეტადაც, ვიდრე ველურ ბაზრობებზე. ადა-

მიანები ვერა და ვერ გათავისუფლდნენ მონობის მცენებისაგან და თანამედროვეობაზე მორგებით ქმნიან მონობის ახალ მაღალფარდოვან თუ უცხოურ ტერმინებს ამოფარებულს, ხაფანგების მსგავსად: კონტრაქტი, ბროკერი და მრავალი სხვა. ასეთი საბურველით გადაფარებულია დღეს ყველაზე მდაბალი ზრახვები. დღეს ზოგიერთ ოჯახში ძალს უფრო მეტი პატივისცემა აქვს, ვიდრე ადამიანს.

ადამიანები ტაძრებში ადამიანობას უძღვრიან და ლოცულობენ კიდევაც და გამოვლენ თუ არა, იქვე ტაძრის ზღურბლთანვე თვალს არიდებენ გამოწვდილ ხელს, არც კი იკითხავენ, - რა გიჭირსო?! იქნებ რამე დახმარება შემიძლიაო?..

ეჰ! ეს ოხერი ანდაზები: „სხვისი ჭირი, ღობეს ჩხირიო“... განა ეს ანდაზა ბებერი არაა?!

სხვისი ჭირის გააზრება ხომ აამაღლებს ადამიანს, ადამიანის აზროვნებას! ერთი პატარა თანაგრძნობა და ... შეიძლება გადარჩენის, თუნდაც ბეწვის ხიდის, მაგრამ მაინც გადარჩენის ხიდის აშენება. ბეწვის ხიდი ჭირთა შორის ხომ უმცირესია და ასეთი აზრიც კი ხშირად არ იბადება ადამიანის გულში. ცივად ჩაივლიან ადამიანები სხვათა განსაცდელის გვერდით და აუარესებენ თავის ბედ-ილბაღს, რადგან სიკეთის ქმნა ვერ მოასწრეს.

... ალბათ გასაგებია, რა არასრულად ესმით ადამიანებს მონობა და ვნახოთ რა საოცარი მაგალითები აქვს ვაჟას საამისოდ.

საუბედუროდ, დღევანდელიობამ გაამრავლა მონობის ფორმათა ნუსხა და ამით კიდევ უფრო გაართულა ერის თვითგადარჩენის საქმე. აი კიდევ რამოდენიმე მაგალითი: განათლების მდგომარეობა; ოჯახის დარღვეული სიმშვიდე და საერთოდ, ერის კეთილდღეობა. ეს ყველაფერი გააფთრებულ კამათს გამოიწვევს, რადგან არ უნდათ სიმართლეს ჩახედონ თვალებში...

სიმართლე კი ასეთია: „ერის კეთილდღეობა ადამიანის გულში იბადებაო“, გულში და არა არაფრისმთქმელი, გონებით მოტანილი რიტორიკით - სიკეთის შესახებ.

იგივე სიკეთეზე ერის მიმართ ვაჟა ასე ამბობს: „ენერგია ერისა არ უნდა იყოს შებორკილ-შეჯაჭვული, მას უნდა ჰქონდეს სარბიელი“.

ახლა კი ვნახოთ ვაჟას უკვდავების უკვდავი წარმოდგენები ერის სიბერისაგან გამოსაყვანად.

ზოგი რამ ფიქრებიდან

„სიბერე ერთ ბისტად არა ღირს, უშნო, ულაზათო, სრულებით არ უხდება სიცოცხლეს. აბა, დააკვირდით სიბერეს და, ვინც მოხუცი ბრძანდებით, - იგრძენით, სიბერე დარღვევაა, უარყოფა სიცოცხლისა, ხოლო პირისფარეში სიკვდილისა. სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, რა გამოვია? აი რა: ბებერი რაც არის, აღარ ვარგა ცხოვრება-სიცოცხლისათვის; სიკვდილს კი სრულიად შეეფერება, შეეთანხმება, და როგორც ქართველები ვიტყვით, - ასლი საიმისოა.

რაში ვარგა ბებერი ხარი? ბებერი ცხენი? ბებერი ცხოველი თუ მცენარე, რაც უნდა იყოს? არაფერში: ჰკარ ბებერს თოფი და გადააბრუნე, როცა აღარ ვარგია ურემში, გუთანში თუ ეტლში შესაბამელად, ცხენი ზედსაჯლომელად, - როცა ცხოველი აღარ ვარგია იმ მიზნისათვის, რისთვისაც ღმერთს გაუჩენია, უნდა მოისპოს. ბებერ ხეს? დაჰკა ცული და მოსჭერი, დაურთე ცეცხლს და დასწვი. ასეა წესი ბუნებისა და სხვანაირად მოქცევა რომ მოვიწადინოთ ძალიან გულთ, ვერ მოვიქცევით: სიცოცხლის, ცხოვრების ლოლიკა არ გავაძლევს ამის ნებას. ბუნება დაუძღურებულს ყველაფერსა ჰკლავს და ხელში გვაჩივებს: ჩვენც როგორც გამოვვადგება, ისე გამოვიყენებო, თუ არა და, ვფლავთ მიწაში, ან გაგვაქვს სანაგვეზე.

სიბერე განა მარტო ფიზიკური უძლურებაა? არა. იგი იმავე დროს ზნეობრივი დაბნელებაც არი. ხალხს მშვენივრად აქვს დახასიათებული სიბერე: **დაებერდი, დაჩანჩანაკლი, წვერი შემექნა ჭალარა, შინ ჯალაფთ მოვძულებივარ, გარედ უნდივარ აღარა. როსტომ თქვა: სიბერაკცითა სიტყვა სათქმელად გაჭირდა, ჯაჭვი გავცვით პერანგად, ახლა აღებაც გაჭირდა. ვაი ჩემს ამ დროთ მოყრასა, ჩემს ამის მოხილებასა: ენას ჩამედვა ბორკილი, თვალთ მიშლის ახილებას; ველარც ვის სიტყვას შაუქცევ ველარც ვის შავინებასა.**

სიბერე განა მარტო ფიზიკური უძლურებაა? არა. იგი იმავე დროს ზნეობრივი დაბნელებაც არი.

ხალხს მშვენივრად აქვს დახასიათებული სიბერე:

**დაებერდი, დაჩანჩანაკლი,
წვერი შემექნა ჭალარა,
შინ ჯალაფთ მოვძულებივარ,
გარედ უნდივარ აღარა.
როსტომ თქვა: სიბერაკცითა
სიტყვა სათქმელად გაჭირდა,
ჯაჭვი გავცვით პერანგად,
ახლა აღებაც გაჭირდა.
ვაი ჩემს ამ დროთ მოყრასა,
ჩემს ამის მოხილებასა:
ენას ჩამედვა ბორკილი,
თვალთ მიშლის ახილებას;
ველარც ვის სიტყვას შაუქცევ
ველარც ვის შავინებასა.**

უკბილობა, ჭალარა, მხედველობის სისუსტე, უძლურება მკლავებში, მუხლებში - ეს ისეთი ნიშნებია, რომ მოთმინებისაკენ ჰხრის ძალაუნებურად ადამიანის ხასიათს, იწვევს მუნწობას. ნდომათა და წადილთა რიცხვი ძალაუნებურად კლებულობს, რადგან ენერგია სულისა დაუძლურებულია,

ფიზიკური ღონე ნაკლებია და თავის თავის იმედით დაკარგულია, ყოველ მოქმედებაში შიში, სიფრთხილე გამოსჭვავის. სიარულიც კი აშინებს მოხუცს, არ წავიქცე და არ დავიმსხვრეო, ამიტომ ახალგაზრდათა და მოხუცებულთა ერთად ცხოვრება უხერხულია. ამათი ხასიათები ერთი მეორეს არ უდგება, აზრი აზრს არ ეთანხმება, გემოვნება - გემოვნებას. სიბერე მხოლოდ სიბრალულს იწვევს, ერთგვარ პატივისცემას თავის სისუსტისა და უძლეულების გამო. ერთადერთი ღირსება სიბერისა გამოცდილებაა. მაგრამ უბედურებაც ის არი, რომ სიკვდილი აღარ აცლის მოხუცს ისარგებლოს გამოცდილებით ცხოვრებაში. სიბერეს ერთი ნაკლი სჭირს: ერთხელ შემუშავებულს, თავში ჩაჭდულს აზრს ვეღარ შეაცვლევინებ ვერა გზით. ბებერი განა მართო ცხოველები შეიძლება იყოს ბუნებაში? არა, ჩვენს ცხოვრებაში ბებერი აზრი, ბებერი ჩვეულება, ბებერი გრძნობა ძალიან ბევრია, ხოლო გარჩევა ერთსა და მეორეს შორის ისაა, რომ ბებერი აზრები და ჩვეულებანი დიდხანს, ძალიან დიდხანს სცოცხლობენ, თუ ადამიანმა ძალად არ მოუსპო მათ არსებობა; ამ მოსპობით, რასაკვირველია, უკეთესდება ცხოვრება, ადამიანს ბედნიერება ემატება. მაგრამ მაგარი ის არი, რომ ადამიანს ძალიან ეძნელება ამ ბებერი აზრების განდევნა, თავიდან მოშორება, რადგან ისინი უკვე ჩვეულებად ქცეულა.

ბებერ ჩვეულებად მართო ღვინო-არაყის სმა და თამბაქოს წევა კი არ არის. ვინ იცის, რა დროიდან დღესნამდღე ღიღინებს ქართველი კაცი ამ მისთვის უსაყვარლეს შაირსა:

**კაცმა კაცი დაჰპატიჟოს,
დასვას და ანადიმოსა;
ყველა ტყუილად ჩაუვლის,
თუკი არ ასმევს ღვინოსა-ო.**

არა, სხვაც ბევრია ჩვენს ცხოვრებაში ფრიად მობერებული, წელში მოხრილი, დაჩაჩანაკებული ჩვეულება, რომ ისევ ვებლაუჭებით ორის ხელით და არ გვინდა ხელიდან გავუშვათ. ან რა დამავდება ვითომ იმით, რომ სტუმარს ღვინო ან არაყი არ დავალეინოთ?! არაფერი, სრულიად არაფერი, პირიქით, დიდი სიკეთეც არი, როგორც მასპინძლისა, ისე სტუმრისათვის; გარდა იმისა, ზედმეტ ხარჯსა და ტანჯვას ასცდება ორივე - გაიგებენ ერთიმეორის სიტყვას, შეიძლება დარბაისლური მსჯელობა, დალაგებული მასლაათი. მთვრალი კაცი კი ნახევრად გიჟია; მაინც ეს სიგიჟე გვიყვარს, თუმცა იმავე დროს კიდევ გვეწუნება; სიმთვრალეს დაჩვეულს უყვარს მთვრალობა, უნდა მთვრალი იყოს. დღევანდელი ცხოვრება შეებრძოლა ამ მავნებელს, დაბერებულს ჩვეულებას და ჰსურს იგი განდევნოს თავის მიდამოდან.

ვნახოთ, ვინ დარჩება გამარჯვებული - ადამიანი

თუ მის მიერ შექმნილი ჩვეულებანი.

რა კარგი იქნებოდა, მკითხველო, იგივე ცხოვრება მაჰბრძოლებოდა დანარჩენს, თმაზე უმრავლეს ბებერს აზრებს, ბებერს დახავებულ ჩვეულებებს. ვინ იცის, როდის მოვესწრებით ამას.

ადამიანის გონება ყველას და ყველაფრის დაბერებას შეურიგდება, ხოლო სიბერე ერისა საშინელებაა. ხომ იცით, არიან და იყვნენ მეცნიერები იმ აზრისანი, ვითომც შეიძლებოდას ერის სიბერე და სიკვდილიც კი, როგორც სიყრმე, სიჭაბუკე, ღვაჭაცება და სხვა. ამტკიცებენ ისინი ამას იმის გამო, რადგან იგონებენ ყოფილ, არსებულ და აწ მოსპობილ ერებს. თუმცა ძნელია იმათ დაეთანხმოს კაცი, მაგრამ არა უშავს, ჩვენც თანახმა გაუხდეთ. ხოლო ერთი რამ უნდა შევნიშნოთ იმათ მოძღვრებას: შეიძლება ერი დაბერდეს სხვადასხვა პირობების და მიზეზების გამო, და იგი მალე ისევ გაახალგაზრდევდება, თუ სხვა, მაცოცხლებელ პირობებში ჩააყენებ, რაც ცალკე პიროვნებას არ ძალუძს. ცალკე აღებული და დაბერებული ადამიანის ბოლო მხოლოდ და მხოლოდ სიკვდილია. რის გამო შეიძლება დაბერდეს ერი, თუმცა იგი მუდამ ახლდება - ახალგაზრდათა შემატებით. ერს დააბერებს მხოლოდ მონობა, ისეთი ცხოვრების პირობები, როცა მას საკუთარი ნების გამოჩენის საშუალება მოესპობა, სხვაფრივ ერის სიბერე და სიკვდილი შეუძლებელია მანამდე, სანამ მზე ანათებს დღით და ღამით მთვარე.

ხომ იცით მონობაში არწივი ას წელს ვერ ცოცხლობს, ხოლო თუ თავისუფალია, ორასსაც გადააჭარბებს. არ გინახავთ ქათამზე ნადირობის დროს დატუსაღებული ქორი? დიად, როცა უკვე თავისუფლებაში აღზრდილ ქორს, თავისუფლებას ჩვეულს, ატუსაღებს ვინმე, იგი ერთ კვირასაც ვერა სძლებს მონობაში და კვდება. რამ მოკლაო, რომ იკითხოთ, „გულმაო“, - გიპასუხებენ.“

***

ქეშმარიტად, მეუძლებელია დარჩე განუყენებელი ეთიკის საზღვრებში და ზუსტად ჩვენ გვეხება ეს.

მოვლენები და თავსაუცდენელი გარემოებანი განსაზღვრავენ კაცობრიობის წინსვლას ევოლუციის გზაზე, ამიტომ ასე დაბეჯითებით გვიჩვენებს ვაჟა თავი და ვაღწიოთ ბებერი ჩვეულების მნავრეულ ზეწოლას და რაც მთავარია, უნდა გავიგოთ, რომ ახლა განსაკუთრებული დროა.

მოხემ ჩაიხედა ეგვიპტეს მეცნიერებაში და ათი მცნებით გამოხატა იგი.

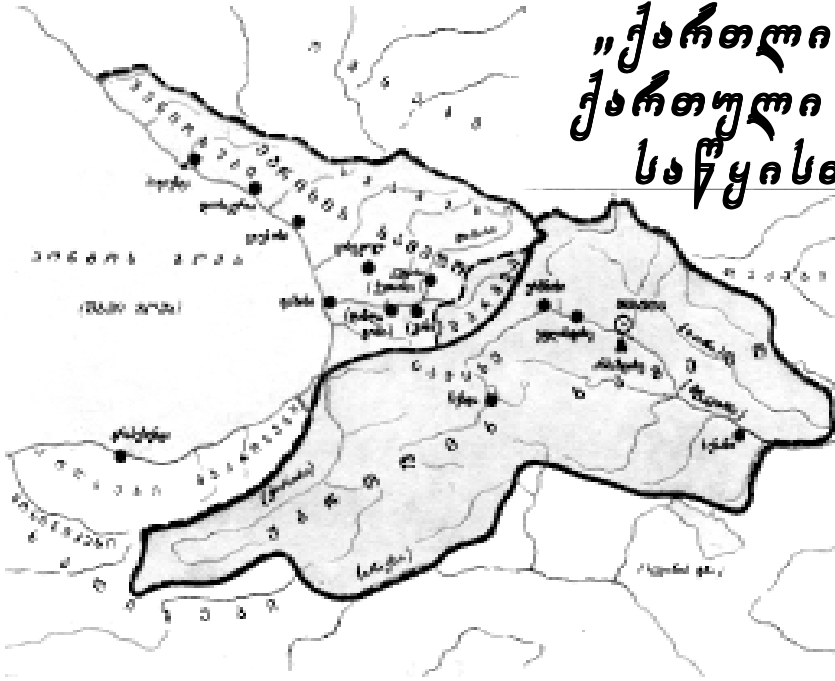
ვაჟამ ჩაიხედა სიკვდილ-სიცოცხლის პრობლემაში და ბებერი მოვლენებით ახსნა სიკვდილი და ერსა და კაცობრიობას უკვდავების გზა მიანიშნა.

სიტყვის ზანა

„ქართლის ცხოვრება“ ქართული ერთიანობის საწყისთა შესახებ

რისმაც გორდესიანი

(ფრაგმენტი წიგნიდან „ქართული თვითშეგნების ჩამოყალიბების პრობლემა“)

* * *

თანამედროვე ქართულ ისტორიოგრაფიაში არ არის ერთიანობა ქართული ერის, ქართული თვითშეგნების პრობლემატიკასთან დაკავშირებით. ახრთა სხვაობას ხელს უწყობს ის გარემოებაც, რომ ჯერჯერობით არ მოგვეპოვება ერის ევლასათვის მისაღები დეფინიცია; ჩვენის აზრით ერის ჩამოყალიბების საფუძველს ქმნის ეროვნული თვითშეგნება, რომელიც ხშირად გაცილებით უფრო ძლიერია, ვიდრე გეოგრაფიული, პოლიტიკური, სოციალურ-ეკონომიკური და, ზოგჯერ, თავად ენობრივი ერთიანობის ფაქტორებიც კი, რაც ისტორიაში საკმაოდ ნათლად ცხადდება ბერძნებმა, ებრაელებმა და ზოგიერთმა სხვა ხალხმა. ეროვნული თვითშეგნება ეფუძნება რამდენიმე უმნიშვნელოვანეს საერდენს, რომელთაგან, უპირველეს ყოვლისა, უნდა მოვიხსენიოთ ამა თუ იმ ხალხში არსებული გენეტიკური ერთიანობის მახასიათებელი თუ რწმენა. ვიდრე ხალხი, რაოდენ დანაწევრებული და ფართოდ განფენილიც უნდა იყოს იგი დედაქალაქზე, ინახავს ამ რწმენას, შეიძლება ითქვას, რომ მას თანდაყოლილი ორიენტაცია აქვს ეთნიკურ ერთიანობაზე.

შემდეგი ადგილი ალბათ უჭირავს ლიტერატურული (ანუ კულტურული თვითგამოხატვის) ერის ერთიანობას, ამ შემთხვევაში იგულისხმება არა ის დიალექტი, რომელზედაც შეიძლება მეტყველებდეს ესა თუ ის კუთხე ამა თუ იმ ხალხით დასახლებული ქვეყნისა, არამედ

ენა, რომელიც, შესაძლოა, ეფუძნებოდეს ან არ ეფუძნებოდეს რომელიმე ცონსხალ სასაუბრო დიალექტს და რომელიც მთელი ხალხის შეთანხმებით იცნევა კულტურის ანუ ლიტერატურულ ენად. ამგვარი ენა ზოგიერთ ხალხში შეიძლება რამდენიმეც კი იყოს, მაგრამ თითოეულ მათგანს ექნება ზოგადი თვითშეგნება და არა კუთხური მნიშვნელობა. ანტიკურ საბერძნეთში, ალექსანდრე მაკედონელის ლაშქრობამდე და ელინისტური სამეაროს წარმოქმნამდე, ესა თუ ის დიალექტი საფუძვლად ედებოდა ამა თუ იმ ლიტერატურულ ჟანრს, მაგრამ კონკრეტული დიალექტი კონკრეტული ჟანრისათვის ძირითადად სავალდებულო ხდებოდა ელინებით დასახლებულ მთელ ტერიტორიაზე. თანამედროვე საბერძნეთში, ერთის მხრივ, გვაქვს ჩვეულებრივი სასაუბრო არალიტერატურული დიალექტები, მეორეს მხრივ, კი ორი ლიტერატურული საერთოელისური ენა: დიოტიკი და კაფარეუსა, ერთი, ორიენტებული სასაუბრო, ეოვედლიურ მეტყველებაზე, მეორე კი, ძველი ბერძნულის ნორმებზე. მსოფლიოს ხალხთა საკმაოდ დიდ ნაწილში, მათ შორის ქართველებშიც, კულტურული თვითგამოხატვა ერთი ლიტერატურული ენის საშუალებით ხდება. ეროვნული თვითშეგნების უთუოდ მძლავრი ფაქტორია რელიგია, განსაკუთრებით მაშინ, თუკი მას, ეთნიკური და არა ზედეთნიკური ხასიათი აქვს. ბერძნული წარმართული რელიგია ანტიკური ეპოქის ელინთათვის უთუოდ ითვლებოდა მათი ეროვნულ-

ბის განმსაზღვრელ ერთ-ერთ უმთავრეს ნიშნად, რადგან იგი მოიცავდა მხოლოდ ბერძნებით დასახლებულ სამეაროს. იგივე შეიძლება ითქვას ებრაელთა შესახებაც. რაც შეეხება თანამედროვე მსოფლიოს ხალხთა უმეტესობას, ისინი, როგორც წესი, მისდევენ ერთ-ერთ დიდ რელიგიას: ქრისტიანობას, ისლამს, ბუდიზმს ან მათს რომელსაზე მიმდინარეობას. შესაბამისად, აქ რელიგიური ფაქტორი სცილდება საკუთრივ ეროვნული თვითშეგნების ფარგლებს და იგი უფრო უნივერსალურ ხასიათს იღებს. მრავალი ისეთი შემთხვევა, როდესაც ერთი ხალხი რელიგიური ორიენტაციის მიხედვით ორ ან უფრო მეტ ნაწილად იყოფა. საქართველოც, თუმცა შუა საუკუნეების მთელი ჩვენი კულტურა ქრისტიანული მართლმადიდებლობის საფუძველზე ეალიბდებოდა, ამჟამად ცნობს მართლმადიდებელი და არამართლმადიდებელი ქართველების არსებობას.

ბუნებრივია, ეროვნული თვითშეგნების ჩამოყალიბებისათვის უთუოდ დიდი, მაგრამ არა გადამწყვეტი, მნიშვნელობა აქვს ხალხის ისტორიული ერთობის ისეთ არსებით ასპექტებს, როგორცაა, ტერიტორიული, პოლიტიკური, სოციალური და ეკონომიკური, კულტურული ერთიანობა. რაც უფრო ძლიერია და მეტია ერის შემკვერელი არსებითი კომონენტების რაოდენობა, მით უფრო მკაფიოდ არის გამოვლენილი ეროვნული თვითშეგნება.

როდისა შეიძლება საქართველოში ეროვნული თვითშეგნების და შესაბამისად ქართველების ერთიან ენად ჩამოყალიბების დაწვებაზე მსჯელობა. ძველევანთა უმეტესობა ამ ჰეროდოდ ახსენებებს შუა საუკუნეებს, უფრო ზუსტად კი, დაახლოებით X საუკუნეს. ამის დამდასტურებლად ხშირად იხმობენ გიორგი მერსულეს ცნობილ ფორმულირებას: „ქართლად ფრიადი ქვეყანად აღირიცხების,

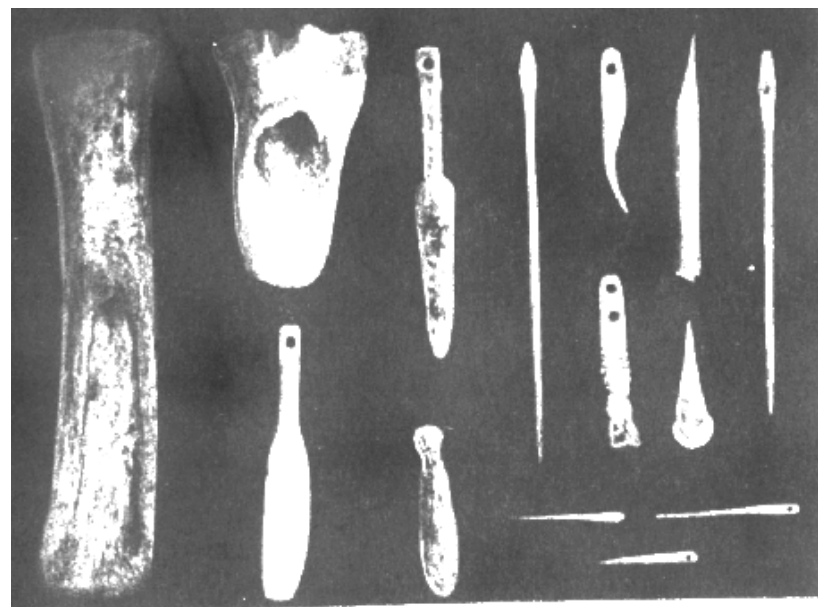

რომელსაცა შინა ქართულითა ერთა კა-
 მი შეიწირვისდა ლოცვაჲ ეოველი აღეს-
 რულებსი.“ ამ წინადადების მიხედვით,
 საქართველოდ მიიხსენიდა მთელი ის ქვე-
 ეანა, სადაც ღვთის მსახურება ქართულ
 ენაზე სრულდებოდა. ფაქტობრივად, თუ-
 მცა საქართველო ამ დროისათვის ჯერ კი-
 დევ არ არის პოლიტიკურად ერთიანი,
 მას უკვე აქვს საერთო ქართველური თვი-
 თმეგნება. ქართველობის ცნება აერთიან-
 ნებს სამსავე ქართველურ ტომს - ქა-
 რთებს, ზანებს, სვანებს - ერთ ერად, ხო-
 ლო საქართველოდ მიიხსენივა მთელი ის
 ტერიტორია, რომელიც ჩრდილო-დასა-
 ვლეთით აფხაზეთს, სამხრეთითა და სა-
 მხრეთ-დასავლეთით ტაო-კლარჯეთს,
 აღმოსავლეთით კი კახეთს და ჰერეთს მო-
 იცავს. რითი უნდა აიხსნას ერთიანობის
 მაგვარი სულის არსებობა ტომობრივად
 საკმაოდ დიფერენცირებულ ქართველურ
 სამყაროში. ზოგნი მიხეზს ქართული ეკ-
 ლეზიის ძლიერებაში ხედავენ, ზოგნი კი,
 ქართლისა და ქართული ენის პოზიციის
 სიმტკიცეში, აღმოსავლეთ საქართველოს
 პოლიტიკურსა და ეკონომიკურ დაწინა-
 ურებაში. როგორც ჩანს, ეს ფაქტორები
 ასრულებენ ვარკვეულ როლს, მაგრამ
 მხოლოდ ისინი ერთიანი ქართული თვი-
 თმეგნების ესოდენ ფორმირები-
 სათვის საკმარისნი ვერ იქნებოდნენ, მა-
 რთლაც, ჩვენი არაერთი შემთხვევა ვიცით,
 როდესაც თვითმსახურების ენა ერთმანე-
 თის შესობელ რეკონსტრუქციაში ერთი იყო (მა-
 გალითად, ლათინური), მაგრამ არც ეს
 მხარეები აღიქმოდნენ ერთ ქვეყნად და არც
 მათი მკვიდრნი ერთ ხალხად. როგორც
 ჩანს, გარდა ღვთისმსახურების ენის ერ-
 თიანობისა, აქ გადამწყვეტი მნიშვნელობა
 ჰქონდა ქართველურ ტომებში არსებულ
 ძლიერ ტრადიციას, რომელსაც ხალხში
 უნდა შემოენახა ისტორიული მახსოვრო-
 ბა ოდინდელი ვენეტკური ერთიანობის
 შესახებ. ძველი საფიქრებელია, რომ ეს
 ტრადიცია მხოლოდ ადრეულ შუა საუ-
 კუნეებში შეიქმნებოდა, რადგან ქართლის
 ცალკეული ინიციატივების მიუხედავად,
 ამის არც პოლიტიკური და არც იდეო-
 ლოგიური წინამძღვრები თუ საფუძვლე-
 ბი არ არსებობდა არსებულ ეპოქაში.
 უფრო რეალური იქნებოდა ამგვარი ტრა-
 დიციის დამკვიდრების საწესები ანტი-
 კურ ხანაში გვეყენა. ჩვენის აზრით, ამ-
 გვარი დამკვიდრებისათვის საკმაოდ მყარ სა-
 ფუძველს გვიქმნის როგორც ძველი ქარ-
 თული, ასევე თანამედროვე არქეოლოგი-
 ური, ისტორიოგრაფიული თუ ენათმეც-
 ნიურული გაპოკლეკების შედეგათა გათ-
 ვალისწინება.

* * *

ქართულ ტრადიციაში ჩვენი უძვე-
 ლესი ისტორიის ასახვის ეველანზე
 თანმიმდევრული ცდა ლეონტი მრო-
 ველის „ცხოვრება ქართველთა მეფე-
 თაში“ ანუ „ქართლის ცხოვრებაში“
 არის წარმოდგენილი. თხზულება და-
 წერილი უნდა იყოს VIII ან XI საუ-
 კუნეში. ამჟამად ჩვენ ამოცანას არ
 წარმოადგენს თხზულების დათარი-
 ლებასთან დაკავშირებით წარმოებულ
 დისკუსიაში ჩართვა. უფრო საინტე-

ნებოდა. უფრო მეტიც, მე ვიტყვოდი,
 რომ მოვსეს სორენანისაგან მისი ე.წ.
 პრეისტორიულ ნაწილს განასხვავებს
 კავკასიელ ხალხთა ერთიანობაზე
 ორიენტაცია და, ალბათ, გეოგრა-
 ფიული თვალსაწიერის მეტი მასშ-
 ტაბურობა კავკასიის ფარგლებში. ამ-
 კარაა, რომ „ქართლის ცხოვრების
 ავტორი ხშირად იმავე წყაროებით სა-
 რგებლობს, რომელთაც სომეხი ის-
 ტორიოგრაფი იყენებოდა, მაგრამ
 იგი ზოგიერთ ისეთ ორიენტაციადაც

ძვლისაგან დამზადებული იარაღები (ენოლითური ხანის საწესი).

რესოა იმ ინფორმაციის ანალიზი,
 რომელსაც გუთავაზობს „ქართლის
 ცხოვრება“ ჩვენთვის საინტერესო სა-
 კითხთან დაკავშირებით. როგორც
 ცნობილია, მისი ე.წ. პრეისტორიული
 ნაწილის მიმართ თანამედროვე ქა-
 რთულ ისტორიოგრაფიაში არსები-
 თად ნეკეტიური დამოკიდებულება გუ-
 ხედება და აქ გადმოცემული ინფორ-
 მაცია, ჩვეულებრივ, რომელიდაც სო-
 მხური წყაროს, შესაძლოა, მოვსეს
 სორენანის, გადამდებებად მიანხიათ
 ვინმე არმენოფილი ავტორის მიერ.
 შესაბამისად მისდამი ნდობას თითქმის
 არავინ არ იხეზს, თუმცა არ გამორი-
 ცხავენ, რომ ქართველურ ტომთა გა-
 ნსახლებების უძველესი სახელებების
 მონიშვნაში თხზულება რეალობასთან
 საკმაოდ მიახლოებული უნდა იყოს.
 ამასთანავე ერთხმად აღნიშნავენ იმა-
 საც, რომ ჯერჯერობით არ არის გა-
 მოვლენილი არც ერთი სომხური წყა-
 რო, რომელსაც „ქართლის ცხოვრე-
 ბის“ დამოკიდებულება ამკარა იქ-

გუთავაზობს, რომელსაც შეუძლია
 ერთი შესვლით ანაქრონისტული მო-
 ნაცემების მიღმა საინტერესო ისტო-
 რიულ რეალიებზე მიგვანიშნოს. რა-
 საკვირველია, ლეონტი მროველს არა
 აქვს გაცნობიერებული ეოველ ცალ-
 კეულ შემთხვევაში ის სუბსტრატუ-
 ლი ინფორმაცია, რომელსაც და-
 ურდნობითაც შეიძლოა ახალი ისტო-
 რიული თუ გეოგრაფიული რეალო-
 ბების გათვალისწინებით ჩამოყალი-
 ბდა გვიანანტიკური თუ, შუა საუკუ-
 ნეების ისტორიოგრაფია, და მაინც,
 ვფიქრობ. ის, რომ იგი სომხურ თუ
 სხვა წყაროებთან ერთად ძლიერ ქა-
 რთულ (დინასტიურ, ზეპირ თუ წე-
 რილობით) ტრადიციასაც ითვლი-
 სწინებს, რამდენადმე შესაძლებელს
 ხდის იმ ძველი, ალბათ ანტიკური
 ხანის, მონაცემების აღდგენას, რო-
 მელთა ხანგრძლივი ტრანსფორმაცი-
 ის შედეგია „ქართლის ცხოვრების“
 ცნობები ქართველთა უძველესი ის-
 ტორიის შესახებ.

ლეონტი მროველის თხზულების ჩვენთვის საინტერესო ნაწილის ანალიზისას, შევეცდებით, მოვხაზოთ ის ქრონოლოგიური ორიენტირები, რომელთა განსაზღვრა ბიბლიური ტრადიციისა თუ ძველი აღმოსავლეთის ისტორიოგრაფიის მონაცემთა გათვალისწინებით ასე თუ ისე ხერხდება, რათა უფრო რეალურად შევაფასოთ „ქართლის ცხოვრებაში“ წარმოდგენილი ინფორმაციის ისტორიული ღირებულება.

„ქართლის ცხოვრება“ ბიბლიური „ხალხთა ნუსხის“ ტრადიციის გათვალისწინებით ცდილობს ქართველთა წარმოშობაც ნოესა და მის შთამომავლობასთან დააკავშიროს. მისი ცნობით: „სომეხთა და ქართველთა, რანთა და მოვანელთა, ჰერთა და ღუკთა, მეგრელთა და კავკასიანთა – ამათ თჳსთა ერთი იყო მამა, სახელით თარგამოს. ესე თარგამოს იყო ძე თარშისი, ძმისწული იაფეთისი, ძისა ნოესი (ქც, 3). ბაბილონის გოდლის აშენებისა და ენათა გაყოფის შემდგომ თარგამოსი თავისიანებით („ნათესავითურთ მისით“) წამოსულა და დამკვიდრებულა ორ მთას – არარატსა და მასისს – შორის. მისი სამკვიდრებლის საზღვრები ასეა გადმოცემული: აღმოსავლეთი ზღუა გურგენისა (= კასპიის ზღვა), დასავლეთით ზღუა ზონტოსი (= შავი ზღვა), სამხრეთით ზღუა ორეთისა (არ არის იდენტიფიცირებული.) ზოგნი ფიქრობენ, რომ აქ მიდიის ჩრდილო-დასავლეთით მდებარე მთა იგულისხმება, რომელიც შეცდომით ზღუა სიტევით შეცვალეს. შესაძლოა, ამ შემთხვევაში ამავე რეგიონში მდებარე ტბაც – მატეანოსი – იგულისხმებოდეს და ჩრდილოეთით მთა კავკასია. მის მრავალრიცხოვან შვილთა შორის გამოირჩეოდა რვა გმირი ვაჟი: ჰაოს, ქართლოს, ბარდოს, მოვან, ღუკი, ჰეროს, კავკასი, ეგროს. მათგან ჰაოსი „უმეტეს გმირი იყო ყოველთასა“ (ქც, 4). მას შემდეგ, რაც ქვეყანა არარატისა და მასისისა ვედარ იტყვედა მომატებულ თარგამოსიანთ, მამამ განუყო შვილებს ქვეყანა. სამხრეთით მდებარე ნაწილი, მთელი ქვეყნის ნახევარი, ჰაოსს არგუნა, ხოლო დანარჩენი შვიდი ჩრდილოეთით განასახლა და თითოეულს თავისი ტერიტორია მიუჩინა. ქართლოსის სამფლობელოს საზღვრები

იყო: აღმოსავლეთით ჰერეთი და მდინარე ბერდუჯისი, დასავლეთით ზღუა ზონტოსი; სამხრეთით – ქედი, რომელიც მტკვრისა და ტაო-კლარჯეთის გაყოფებით ზონტოს ზღვამდე აღწევს, ჩრდილოეთით ღიხის ქედი. ბარდოსს – ტერიტორია ბერდუჯის მდინარიდან მტკვრისა და არაქსის შესართავამდე, მოვანს – მტკვრის ჩრდილოეთით მცირე ალაზნის შესა-

რთავიდან ტყეობამდე ანუ გუღუგულამდე; ეგროსს დაუქვიდრა ტერიტორია, რომელსაც აღმოსავლეთით ღიხი, დასავლეთით ზღუა, ჩრდილოეთით ხაზარეთის მდინარე, რომელიც იქ მიედინება „სად წარსწუთების წვერი კავკასისა“, საზღვრავდა; ღუკან კავკასიონის ქედის ჩრდილოეთით დასახლდა და მისცა აღმოსავლეთ მხარეზე მდებარე ტერიტორია დარუბანდის ზღვიდან მდინარე ლომეკამდე, ხოლო კავკასის დასავლეთით – მდინარე ლომეკიდან კავკასის ქედის დასასრულამდე (ქც, 4-5).

„ქართლის ცხოვრების“ ამ ნაწილში ჩამოთვლილია კავკასიის ტომთა მამამთავრები, მაგრამ შემდგომ ავტორი, თავისი მიხნის შესაბამისად, ძირითად ყურადღებას ქართლოსსა და მის შთამომავალთ მიაპყრობს. საუესებით აშკარაა, რომ ლეონტი აქ ბიბლიური ხალხთა ნუსხის ასალ ე.წ. კავკასიურ ვარიანტს ვითავაზობს. აქ არაფერია გასაკვირი, რადგან ბიზანტიურ ეპოქაში დიდი იყო გაცნობა ეველა იმ ხალხის ბიბლიურ ტრადიციასთან დაკავშირებით, რომლებიც რეალურად არსებობდნენ, მაგრამ გამოჩენილნი იყვნენ ე.წ. ბიბლიის „ხალხთა ნუსხაში“. არც ის არის მოულოდნელი, რომ კავკასიელ ტომთა მამამთავრები იაფეთის შტოდან გა-

დიციის მიხედვით, სწორედ იაფეთის შთამომავალთა შორის არიან შავიზღვისპირეთის აუხში მცხოვრები თუ შემოჭრილი ტომების მამამთავრები: იაფეთის ძენი: გომერი (= კიმერიელების მამამთავარი), თუბალი (ტიზარეების მამამთავარი), მეშეკი (= მოხეების ანუ მესხების მამამთავარი), გომერის ძენი: აშქენაზი (= სკვითების მამამთავარი), თოგარმა (= შავიზღვისპირეთის ტომთა მამამთავარი).

ქართული ტრადიციის მიხედვით იაფეთის არც ერთი ზემოთხსენებული მამამთავარი არ არის მიხეიული კავკასიელ ხალხთა მამამთავრების წინაპრად; სამაგიეროდ თირაშს, რომელიც ბიბლიურ თირასს, იაფეთის ძეს, უნდა შეესაბამებოდეს, ასახელებს ლეონტი მროველი თარგამოსის მამად. მხელია აქ ბიბლიიდან რაიმე გადასწევასე ვიღაზარაოთ, მით უმეტეს, რომ წმინდა წიგნში არ არიან მოხსენიებული თირასის შვილები. ეს კი ამ „ვაკანტური ადგილების“ შევსების შესაძლებლობას უტოვებდა ლეონტი მროველს. თავად ბიბლიურ თირასს ტირსენიელების ანუ ეტრუსკების მამამთავრად მიიჩნევდნენ და, საინტერესოა, რომ ქართული ტრადიცია მას ასე მჭიდროდ აკავშირებს კავკასიელ ეპონიმებთან.

ქართული წყარო ნაწილობრივ მიმართებას გვიჩვენებს მოვსეს ხორენაცის „სომხეთის ისტორიასთან“, სადაც თირასი გამერის ანუ გომერის შვილად არის გამოყვანილი, ხოლო თორგომი მის ძედ, რომელმაც, თავის მხრივ, შვა ჰაიკი, მამა არამანუაკისა. საინტერესოა, რომ თვით სომეხი ისტორიკოსი გრძობს წინააღმდეგობას საკუთარ მონაცემებსა და ბიბლიის ცნობებს შორის, მაგრამ იგი უპირატესობას ანიჭებს „ერთი ფრიად გონიერი და ცნობისმოყვარე ასურის“ (სი, 63) თხზულებას. ჩვენთვის ამჟამად მხელია მსჯელობა იმაზე. თუ კონკრეტულად რა თხზულებებს გულისხმობდა მოვსეს ხორენაცი ამ შემთხვევაში (ფიქრობენ, მას აბას კატინას, ჩვენთვის უცნობის ნაწარმოები ივარაუდება). ფაქტი ერთია, მის მიხანს წარმოდგენდა იმგვარი გენეალოგიური ნუსხის შექმნა, რომელიც, ერთის მხრივ, სომეხთა მამამთავრებს დაკავშირებდა ბიბლიურ ტრადიციასთან, ხოლო,

მეორეს მხრივ, არამს იაფეთის შტოს მეთერთმეტე თაობად, და შესაბამისად, აბრაამისა და ნინოსის ანუ სემისა და ქამის სახელგანთ შთამომავალთა თანამედროვედ წარმოადგენდა. ამდენად, სომხური თხზულება „ქართლის ცხოვრებას“ გენეალოგიური ინფორმაციის მხოლოდ რამდენიმე ზუნქტში სვდება: ა) იაფეთის შთამომავალია სომეხთა შთამომავალი ჰაიკი, ბ) ჰაიკი თორგომის შვილია, გ) თორგომი თირასის ვაჟია, დ) ჰაიკი ცნობილი გპირია. სხვა მხრივ ეს ორი თხზულება არსებითად განსხვავდება ერთმანეთისაგან.⁵ წარმოადგენთ ევკლასზე უფრო ზრინციანულ განმარტებულ მომენტებს: ა) „ქართლის ცხოვრებაში“ თარგამოსს რვა განთქმული ვაჟი ჰეავს, რასაც მოვსეს სორენაცი არ იცნობს, ბ) ქართულ წყაროში თარგამოსი იაფეთის შვილიშვილია, სომხურში შვილიშვილი, გ) ქართულ წყაროში თირასი იაფეთის შვილია, სომხურში შვილიშვილი, დ) ქართულ წყაროში თარგამოსი მთლიანად კავკასიაში მოსახლე ტომთა მამამთავარია, სომხურში იგი მხოლოდ როგორც ჰაიკის მამა არის ცნობილი, ე) ქართულ წყაროში თარგამოსი ფლობს ვრცელ ტერიტორიებს და შემდეგ უნაწილებს მათ შვილებს, რის შედეგადაც ჰაოსს ერგება მამის სამფლობელოთა ნახევარი, მათ შორის არარატის მხარეც, სომხურში თორგომის კავკასიაში დამკვიდრების შესახებ არაფერია ნათქვამი, ჰაიკი კი თავად იპერობს არარატის მხარეს, უფრო ადრე კი იგი ბაბილონიდან წამოვიდა აქეთ, ვ) ქართულ წყაროს აინტერესებს თარგამოსის შვილთა სამფლობელოების სახელებების აღწერა, სომხური არ სცილდება ჰაიკის სამფლობელოს.

ყოველივე აქედან გამომდინარე შეიძლება დავასკვნათ, რომ მიუხედავად სომხური წყაროების აშკარა გათვალისწინებისა, ლეონტი მროველის თხზულება ძირითადად სხვა ტრადიციას ეფუძნება. მისი ხალხთა ნუსხა ორიენტირებულია თარგამოსზე, როგორც კავკასიელ ხალხთა მამამთავარზე და არა ჰაოსზე, თუმცა ლეონტი მროველი ნათლად გამოკვეთს ამ უკანასკნელის განსაკუთრებულ მნიშვნელობას. „ქართლის ცხოვრებას“ აინტერესებს წარმოაჩინოს

კავკასიაში მცხოვრებ ხალხთა თავდაპირველი გენეტიკური ნათესაობის იდეა, მაშინ, როდესაც ეს მომენტი სომხურ ტრადიციაში სახეებით უფრო რადიკალად არის დატოვებული. ამასთან დაკავშირებით უთუოდ აღსანიშნავია ის ზრინციანი, რომლის საფუძველზეც აგებს „ქართლის ცხოვრება“ კავკასიელ ტომთა ნათესაობის კონცეფციას. მიუხედავად იმისა, რომ იაფეთის შვილთა შორის ბიბლიაში მოხსენიებულია მადი, მიდიელთა მამამთავარი, ივანი, ბერძენ-ინიელთა მამამთავარი, თავად „ქართლის ცხოვრება“ საკმაოდ აქტიურ ტომებად წარმოგვიდგენს კავკასიაში სახარებასა და ოსებს, ლეონტი მროველი არ ცდილობს მათთან კავკასიელთა ნათესაობა ამტკიცოს. არსებითად იგი ჩამოკვეთილის თარგამოსთან შორის იმ მამამთავრებსა და ტომებს, რომელნიც, თუკი თანამედროვე ენათმეცნიერების ტერმინოლოგიის გამოყენებით, ე.წ. იბერიულ-კავკასიურ ხალხთა ჯგუფში ექვეყიან. თითქმის ერთგვარ გამოხატვისს ჰაოსი წარმოადგენს, თუკი იგი ინდოევროპულ სომეხთა მამამთავარია; მაგრამ, როგორც ჩანს, აქ ლეონტისათვის გაუცნობიერებლად არგულია ინფორმაცია სომეხების წინარე მოსახლეობის შესახებ. და, მართლაც, თარგამოსი მოდის არარატის ქვეყანაში, რომელსაც თავის დროზე მადგა ნოეს კიდობანი. ბიბლიის კომენტატორები ერთხმად აღნიშნავენ, რომ ნოე ურარტუს მხარეში მოხვდა. როგორც ცნობილია, არარატი და ურარტუ ეტიმოლოგიურად იდენტური სახელებია. შესაბამისად ბიბლიური ტრადიციის ერთგული იმ წყაროსათვის, რომელიც კავკასიელთა მამამთავრის, იაფეთის შვილიშვილის, თარგამოსის არარატის მხარეში მოხვალასა და დამკვიდრებას ვაუწყებს, ამ მხარეში უნდა იგულისხმებოდეს მხოლოდ და მხოლოდ წინარე სომხური ურარტუს მოსახლეობა. თუ რამდენად ლოგიკურია ისტორიული თვალსაზრისით ამგვარი დაშვება, რაც ქართულ მეცნიერებს უკვე მიუნიშნებიათ, ამასვე ქვემოთ უფრო დეტალურად გვექნება მსჯელობა. ბუნებრივია, შუა საუკუნეების წყაროებისათვის, ცნება ურარტული შეიცვალა ჰაოსიანელით ან სომეხით, რადგან ურარტუს დაქ-

ვეითების შემდგომ (ძვ.წ.ა.VII ს.) ამ რეგიონში მართლაც სომეხები მკვიდრდებიან.

როდის ივარაუდებოდა თარგამოსის გადმოსახლება კავკასიაში? თუკი ბიბლიურ ქრონოლოგიას გავითვალისწინებთ, არაუადრეს ძვ.წ.ა. I ათასწლეულისა და არაუგვიანეს ძვ.წ.ა. III ათასწლეულისა, რადგან შესაქმში წარმოდგენილი კაცობრიობის კულტურის განვითარების მთელი ჰეროდოტი ანუ დიოდორე და კავნიდან აბრაამის ნომად წინაპრებამდე მესოპოტამიაში თარიღდება IV-III ათასწლეულებით.¹² აბრაამის ქანანში ჩასვლა დასლოებით ძვ.წ.ა. 1850 წლით განისაზღვრება. აბრაამი კი სემს ათი თაობით არის დაცილებული. შესაბამისად, თუკი ჰატიარტების ცხოვრების უხვეულო ხანგრძლივობას გავითვალისწინებთ, სემის მძას იაფეთს დასლოებით ძვ.წ.ა. 3000 წლის ფარგლებში უნდა ეცხოვრა. შესაბამისად თარგამოსის დამკვიდრება არარატისა და მასის მთებს შორის ძვ.წ.ა. III ათასწლეულის ჰირველ ნახევარში შეიძლება და მომხდარიყო. ამავე ჰეროდოტი გულისხმობს „ქართლის ცხოვრების“ ძირითად კავკასიურ ტომთა დიფერენციაციისა და ჩამოყალიბების პროცესის დაწვებას. ამდენად ლეონტი მროველის მიხედვით კავკასიის რეგიონთან კავშირში მეოფი ხალხების დიდ ნაწილს, ვარდა ხაზარებისა, ოსებისა, ბერძენებისა, თურქებისა, ებრაელებისა, ასურებისა, სპარსელებისა, საერთო წარმომავლობა და ნათესაობა აკავშირებთ, მათ ჰეავთ საერთო მამამთავარი თარგამოსი, რომლის დიდი სახათესაოს დიფერენციაციის შედეგია შავი ზღვიდან კასპიის ზღვამდე ბინადარ კავკასიელ ხალხთა წარმოქმნა.

მომდევნო ჰეროდოტი ლეონტი მროველის მიხედვით აღინიშნა ორი ძირითადი ტენდენციის გამოკვეთით. ერთი, კავკასიელ ტომთა შემდგომი დიფერენციაციის პროცესის გაღრმავებით, რაც ნახვევებია ქართლოსისა და მის შთამომავალთა მიერ მათთვის განკუთვნილ ტერიტორიასზე განფენითა და ციხე-სიმაგრეთა მშენებლობით, ხოლო მეორე, თარგამოსიანთა შორის არარატის მიდამოებში მკვიდრი ჰაოსისა და მის შთამომავალთა როლის ზრდით მონათესავე ხალხ-

ბის უსაფრთხოების დაცვის საქმეში.. ქართლოსის სუთი ვაჟის (მცხეთოს, გარდაბოს, კასოს, კუხოს, გახოს) გამოჩენა არსებითად ქართლ-კახეთის შემდგომი რეგიონალური დანაწევრების პროცესზე მიმნიშნებელია. ხოლო ჰაოსის განსაკუთრებული სიმაღლე თარგამოსიანთა ბრძოლაში ნებროთის წინააღმდეგ შეიძლება წინააღმდეგობა უპირატეს ფუნქციას მიკვირებდეს კავკასიის რეგიონის თავდაცვისუნარიანობის განმტკიცებაში. ქართლოსის სიკვდილის შემდეგ, როგორც ჩანს, მისი საფლავი შთამომავალთათვის ერთიანობის გარკვეულ სიმბოლოდ გადაიქცა.

„ქართლის ცხოვრება“ გვაუწყებს: „დაფლეს იგი თავსა ზედა ქართლისასა, რომელსა აწ ეწოდების არმაზი“, „...უფროსი საფიცარი მათი იყო საფლავი ქართლოსისა“ (ქც, 8).

რეგიონალური დანაწევრების პროცესი, თუკი ლეონტი მროველს ვერაუხრებთ, ქართლოსიანთა ქვეყანაში მცხეთოსის სიკვდილის შემდეგ ხანგრძლივი ურთიერთშუღლიანობითა და მტრობით აღინიშნა. ამას დაერთო კავკასიის რეგიონში სხვადასხვა ხალხთა შემოსვლისა თუ შემოჭრის გაინტენსიურება. განსაკუთრებით აღნიშნავს ლეონტი მროველი ხაზართა გამოსვლის ფაქტს, რასაც მოვსეს სორენაც მთლიანად ტოვებს მხედველობიდან. როგორც ჩანს, ამ მოვლენას არსებითი მნიშვნელობა ჰქონდა კავკასიასა და, კერძოდ, საქართველოში ეთნიკური პროცესების შემდგომი დანაწევრებისათვის. ხაზარები დაიძრნენ ჩრდილოეთიდან და ჰერიოდულად შემოდიოდნენ კავკასიაში. „ისწავეს ხაზართა ორნივე ესე ვხანი, რომელ არს ზღუჯს-კარი დარუბანი და არაგუს-კარი, რომელ არს დარიალა, და განამრავლეს ხაზართა გამოსვლა და ტუეენვა მათი და ვერღარა წინააღმდეგეს. და მიერთაგან იქმნეს ესე ეოველნი თარგამოსიანნი მონარეკ ხაზართა“ (ქც, 12). ვინ იგულისხმებთან ხაზარებში და როდის უნდა დაწვებულიყო მათი გადმოსახლება. თავად ტერმინი ხაზარი ქართულ ტრადიციაში უნდა შემოსულიყო არა უადრეს ახალი წელთაღრიცხვის ჰირველი ათასწლეულის შუა პერიოდისა, როდესაც ხაზარები იწყებენ კავკასიის ჩრდილოეთით მდებარე ტერიტორიაზე მნიშვნელოვანი

როლის თამაშს. „ქართლის ცხოვრებაში“ ეს სახელწოდება, როგორც ჩანს, გამოიყენა შორეულ წარსულში აქ ბინადარი ირანულენოვანი ტომების აღსანიშნავად. მეცნიერებაში მიღებული მოსაზრების თანახმად, „ქართლის ცხოვრების“ ხაზარებში სკვითები უნდა იგულისხმებოდნენ. კიმერიელებისა და სკვითების მცირე აზიამი შემოჭრის პროცესი ჩრდილოეთ კავკასიიდან ძვ.წ.ა. VIII საუკუნის მეორე ნახევარში იწყება. ბუნებრივია, ამ შემოსევათა ტალღების დარტყმის სიმძიმეს მთელი ძალით იგრძნობდა საქართველო.

ამგვარი დასკვნის მიღებას, ჩვენ აზრით, შეიძლება ზოგიერთმა გარემოებამ შეუქმნას დაბრკოლება: ა) ხაზართა შემოსვლის სინქრონულ მოვლენებად მიიჩნევენ ლეონტი მროველი სპარსეთში აფრიდიანისა და ქეკაპოსის მეფობას. თანამედროვე ქართულ ისტორიოგრაფიაში არაერთგზის აღნიშნავენ, რომ ლეონტი მროველი სპარსეთის ისტორიის ლეგენდარული ამბების გადმოცემისას თავის თხზულებების ამ ნაწილში ევრდნობა სპარსულ ეპიკურ ტრადიციას, რომელმაც ბრწყინვალე ასახვა ჰპოვა ფირდოუსის „შაჰნამეში“. ფიქრობენ, რომ აფრიდიანი „შაჰნამეს“ აფრიდიანის, ხოლო ქეკაპოსი - კაიკაუსის შესაბამისი უნდა იყოს. როგორც მკვლევარნი აღნიშნავენ, ეს გრანდიოზული ჰოემა მასში აღწერილი ამბების ქრონოლოგიისა თუ ხასიათის მიხედვით სამ ძირითად ნაწილად უნდა დაიყოფოს, რომლებიც დაახლოებით 50 მეფობის მოვლენებს გადმოცემენ. პირველ ნაწილს მითოლოგიურს უწოდებენ, მეორეს - ლეგენდარულს თუ გმირულს, ხოლო მესამეს - ისტორიულს. პირველი, მკვლევართა აზრით, ძვ.წ.ა. 3223-783 წლების, მეორე ძვ.წ.ა. 782-51 წლების, ხოლო მესამე ძვ.წ.ა. 50 - ახ.წ.ა. 651 წლების ამბებს მოიცავს, თუმცა, რასაკვირველია, ეს ქრონოლოგია ვერ ჩაითვლება აბსოლუტურად ზუსტად. თუკი მანინ მივიღებთ ამ ქრონოლოგიას და მოვიხილოთ მასთან ქართლის ცხოვრების მონაცემთა შეჯერებას, ამგვარი ვითარების წინააღმდეგობრივობა აღმოჩნდება. ლეონტი მროველის მიხედვით, ხაზარების გამოსვლას, მათ კავკასიაში შემოსვლას, მათგან საქართველოს დაბრუნებას და, ბოლო-

სდაბოლოდ, ამ რეგიონში სტაბილურად დასახლებას „ქამნი მრავალნი“ ამოტყდის სპარსეთში ნებროთის ხამომავლის აფრიდიანის გამოჩენის დროისაგან (ქც, 12). თუკი აფრიდიანი სპარსი აფრიდიანის შესაბამისია, იგი „შაჰნამეს“ ქრონოლოგიის მიხედვით, ქცნევა ე.წ. მითოლოგიურ ნაწილში და ევლავსავე გვიან ძვ.წ.ა. XI საუკუნეში შეიძლება მოთავსდეს“. თუკი ხაზართა გამოსვლასა და მისი მეფობის ხანას შორის მართლაც „მრავალნი ქამნი“ სავარაუდოდ, მძინ ჩვენთვის სანტერესო მოვლენა (ხაზარების შემოსვლა საქართველოში) ვერაფრით ვერ გადმოსცდება ძვ.წ.ა. II ათასწლეულს. ბ) ლეონტი მროველი ქეკაპოსზე საუბრის შემდგომ გვაუწყებს: „შემდგომად ამისა რაოდენათამე წელიწადთა მოვიდა ამბავი, ვითარმედ მოსე განულო ზღუა ისრაელთა, და ისრდებიან ივინი უდაბნოთა მანანათა. განკვრდეს ეოველნი. და მათ ეოველთა წარმართთა აქეს ღმერთი ისრაელთა“ (ქც, 14). ბიბლიოლოგიის მიხედვით მოსეს გამოსვლა ძვ.წ.ა. 1250-1230 წლებს შორის უნდა მომხდარიყო, შესაბამისა, ხაზართა გამოსვლას ლეონტი მროველი უფრო ადრე ვარაუდობს. აქედან გამომდინარე არ ვთვლით გამართლებულად „ქართლის ცხოვრების“ ხაზარებში ძვ.წ.ა. VIII-VII საუკუნეების კიმერიულ-სკვითური შემოსევების ასახვის ცდა დავინახოთ. ჩვენ უფრო იქითავე ვიხილებთ, რომ ლეონტი მროველის ცნობაში ირანული ტომების იმ ინტენსიური მოძრაობის ანარეკლია, რომელიც არაუკვირანეს მეორე ათასწლეულის შუა პერიოდისა დაწვეო შუა აზიიდან და რომლის შედეგად არიული ტომები ვეებერთელა სივრცეს განეფინებინ ინდოეთიდან ანატოლიამდე. ერთ-ერთი ვიანდელი ნაკადი ამ გადმოსახლებებისა, სავარაუდოდ, კავკასიასაც მოადგა ჩრდილოეთიდან ძვ.წ.ა. II ათასწლეულის მიწურულში. „ქართლის ცხოვრება“ ხაზართა ნათესავებად მიიჩნევენ ოსებსაც. რასაკვირველია, ხაზარები ქართულ მატიაში აზოვადებენ მრავალი მომთაბარე ტომის თვისებებს, რომლებიც ჩრდილოეთიდან იჭრებოდნენ პერიოდულად საქართველოში, მათ შორის, უკველია, სკვითურ-ალანურ-სარმატული ტომებისასაც.

მოსეს ებიზოდის შემდგომ, რომელიც ჩვენ გარკვეულ ქრონოლოგიურ ორიენტირად მივიხიქეთ, ლეონტი მროველი ახალი ეტაპის დაწყებას გულისხმობს საქართველოს ისტორიაში. მას ზირობითად სომეხთა და ქართველთა, ეგვიპტის თარგამოსიანის, სპარსეთის შთანხმებული ბრძოლის ეტაპი შეიძლება ვუწოდოთ. თარგამოსიანთა სპარსეთის რადიკალური დაპირისპირებისათვის სიმამაცე თურქთა გამხენამ გაუძლიერა, რომლებთანაც ხანგრძლივ ომში ჩაებნენ სპარსელები. ამ პერიოდში ქართლოსიანთა გამოუმუშავა უნარი უცხოელთა გამოყენებისა ძირითადი მტრის წინააღმდეგ: „მას ქამთა შინა, სადათაც ვინ მოვიდის ძურის-მოქმედთაგან საბერძნეთით, გინა ასურით ოტებული, გინა ხანარეთით, ეოველივე დაიმეგობრინ ქართველთა შემწეობისათჳს სპარსთა ზედა“ (ქც, 15). უნდა ვიფიქროთ, რომ ამ პერიოდში თარგამოსიანთა, ეოველ შამთხვევაში ქართლოსიანებში მაინც, ოფიციალური ენა იყო არარატის მხარის მკვიდრ თარგამოსიანთა ანუ, როგორც მას ლეონტი მროველი უწოდებს, სომხური ენა, რაც ალბათ, ჰაოსის ქვეყნის განსაკუთრებულ მდგომარეობაზე მეტყველებს რეგიონში. ამგვარი ვითარება გრძელდებოდა ნაბუქოდონოსორის ეპოქამდე, როდესაც იერუსალიმიდან „ოტებულნი ურიანი მოვიდეს ქართლს“ (ქც, 15). ლეონტი მროველი ეოველგვარი მოტივაციის გარეშე გვაუწყებს: „აქამოდის (იგულისხმება ნაბუქოდონოსორის ეპოქა (რ.გ.) ქართლოსიანთა ენა სომხური იყო, რომელსა ზრახვიდეს. ხოლო ოდეს შემოკრებეს ესე ურიცხენი ნათესავნი ქართლსა შინა, მაშინ ქართველთაცა დაუტყვევს ენა სომხური. და ამათ ეოველთა ნათესავთაგან შეიქმნა ენა ქართული“ (ქც, 16).

შესაბამისად, ქართული მატრიანეს მიხედვით, ნაბუქოდონოსორის მოღვაწეობის პერიოდში, თანამედროვე დათარიღებით ძვ.წ.ა. 604-562 წლების ფარგლებში, თარგამოსიანთა განსახლების რეგიონში მოხდა რაღაც ისეთი, რის შედეგადაც სომხურმა ენამ დაიკავა თავისი ადგილი. VII-VI საუკუნეთა მიჯნა ამ გარდატეხის ქრონოლოგიურ ზღვრად არის მიხსენიებული. საინტერესოა, რომ ეს არის პერიოდი, როდესაც თანამედროვე ისტორიკოსთა თანახმად ხდება ურბ-

რტუს საბოლოო დაქვეითება და სომეხთა გადმოადგილება ე.წ. ფრიგიული კავშირის არეალის ფარგლებიდან ამიერკავკასიისაკენ. რაზეც დეტალურად ქვემოთ ვუქვება მსჯელობა.

შემდგომი პერიოდი „ქართლის ცხოვრების“ მიხედვით, ქართლოსიანთა ქვეყანაში სპარსეთის ზოციციების გაძლიერებით აღინიშნა. ქართლში ამ დროს მოსახლეობა მრავალეროვანი ეოფილა და ქართულის გარდა „იზრახებოდა“ კიდევ სუთი ენა: სომხური, ხანარული, ასურული, ებრაული, ბერძნული. ეს პერიოდი, ლეონტი მროველის მიხედვით, გრძელდებოდა ალექსანდრე მაკედონელის დაქრობებამდე (= ძვ.წ.ა. 333-323 წ.წ.), როდესაც მსოფლიო ისტორიაში ახალი ეტაპი დაიწყო. საურდადებოა აღინიშნოს, რომ ძვ.წ.ა. VII-VI საუკუნეები ძველი აღმოსავლეთის ისტორიაში მართლაც აქემენიდური სპარსეთის ჰეგემონობის ეპოქად არის მიხსენიებული.

განსაკუთრებული მნიშვნელობა აქ ქონდა, ლეონტი მროველის მიხედვით, საქართველოსათვის ალექსანდრე მაკედონელის ძლიერების დასაქრობებს, რომელთა შედეგადაც ქართლოსიანთა ქვეყანაში მუფის ინსტიტუტი ეალიბდება. ქართლის ერთსაზად ალექსანდრესგან აზონი (ქც, 18) ინიშნება, მაგრამ მაკედონელის სიკვდილის შემდეგ ქართლს მოევიწყება „მაძულად ქართლელი“ ფარნავაზი (ქც, 20...). ამჟამად ჩვენ არ ვკანტერესებს ის ლეგენდა, რომელიც ფარნავაზთან დაკავშირებით არის გადმოცემული ლეონტი მროველთან, უურადლებას მივაპყრობთ მხოლოდ რამდენიმე მომენტს. ფარნავაზის პოლიტიკას ორი მიმართულება აქვს: ა) საქართველოს დასხნა უცხოელთა მმართველობისაგან. ამისათვის იგი დაუკავშირდება ქუჯის, ეგრისის მმართველს, ოსებსა და ლეკებს. დაპირისპირება ხდება ბერძნულთა და მათ მოკავშირეებს და ფარნავაზსა და მის მოკავშირეებს შორის. ფარნავაზი იმარჯვებს; ბ) საქართველოს გაერთიანება, რაც ქართლისა და ეგრისის ფაქტობრივი გაერთიანებით იწეება. ნიშნობილივია ქუჯის სიტყვებით ფარნავაზისადმი: „შენ ხარ შვილი თავთა მათ ქართლისათა, და შენ გამართებს უფლობა ჩემი. აწ ნუ შურობ ხუასეტავსა შენსა, რათა განხამრავლენით სპანი; და უკეთუ მოგუენცეს ძლევა, შენ ხარ უფალი ჩუენი და მე ვარ მო-

ნა შენი“ (ქც, 22). ამ სიტყვებში საოცრად არის გადმოცემული გენეტიკური ერთიანობის ზათოსი. და, მართლაც, გამარჯვების შემდეგ ფარნავაზი ხდება მეფე ქვეყნისა, რომელიც, ფაქტობრივად, მოიცავს ისტორიული საქართველოს მთელ ტერიტორიას; მის ფარგლებში შედის რვა საერისთავო და ერთი სასპასპეტო (ქც, 24...):

1) ეგრისი - ტერიტორია ეგრის წყალსა და რიონს შორის, მთიდან ზღვამდე; მასში შედის ეგრისი და სუანეთი. როგორც აღინიშნავენ, ამ შემთხვევაში ეგრის წყალში უნდა იგულისხმებოდეს აფხაზეთის მდინარე, სოხუმთან ახლოს. ქუჯი თავის საერთოვოში აგებს ციხე-გოჯს (= ნოქალაქევი).

2) მარგუ (= არგვეთი) - ლიხიდან ზღვამდე ტერიტორია რიონის სამხრეთით. აქ აივო ორი ციხე: მორაზანი და დიშნა.

3) კახეთი - არაგვიდან ჰერეთამდე.

4) სუნანი (= ვარდანის საერისთავო) მდინარე ბერდუჯიდან თბილისამდე და განიანამდე.

5) სამშვილდე - მდინარე სკურეთიდან ტაშირისა და აბოცის მთამდე.

6) წუნდა - ჯავახეთი, კოლა, არტანი - „ფანავართიდან ვიდრე თავამდე მტკურისა“.

7) ოძრე - სამცხე და აჭარა - „ტანისკართიდან ვიდრე არსიანთამდის, ნოსტის თავითგან ზღუამდის“.

8) კლარჯეთი - არსიანიდან ზღვამდე. ამ საერისთავოებს ემატება სასპასპეტო:

9) შიდა ქართლი - „ტფილისითგან და არაგუთგან ვიდრე ტანისკარამდე და ფანავარამდე“.

როგორც ვხედავთ, ფარნავაზის სამფლობელო არსებითად მთელი ისტორიული საქართველოა. ფარნავაზმა, ლეონტი მროველის მიხედვით, თავის სატახტო ქალაქად მცხეთა აირჩია. მან აღმართა ქართლის „თავსა ზედა“ კერპი არმაზისა და ამით თავის სალხს მისცა რელიგიური ორიენტირი (ქც, 25), რაც მთავარია, ფარნავაზმა „განავრცო ენა ქართული, და არღარა იზრახებოდა სხუა ენა ქართლსა შინა თუნიერ ქართულისა. და მან შექმნა მწიგნობრობა ქართული“ (ქც, 26). მან დააფუძნა ქართველ მეფეთა ჰირველი დინასტია.

ამდენად, „ქართლის ცხოვრების“ მიხედვით, ძვ.წ.ა. IV–III საუკუნეთა მიჯნა (დათარიღება ალექსანდრე მაკედონელის ლაშქრობების მიხედვით) აღინიშნა ერთიანი, გარკვეული მოცულობით ავტონომიური თვითმმართველობის უფლებების მქონე რეგიონთა შემცველი, ნაციონალური სახელმწიფო ორგანიზმის ჩამოყალიბებით, რომელსაც საფუძვლად ედო მის შემადგენელ მხარეთა თუ ოლქთა მაცხოვრებლების გამოკვეთილი შეგრძნება ოდინდელი კენტიკური ერთობისა. ამ სახელმწიფოს მეფე იწოდება ქართლის მეფედ, ხოლო ოფიციალურ და სამწიგნობრო ენად ქართული. მეფე წლის სხვადასხვა დროს თავისი სამეფოს სხვადასხვა რეგიონებში ატარებს: „თუენი გაზაფხულისა და სთულისა არისანი დაყვის მცხეთას, სამეფოთა ქალაქსა; და თუენი ზამთრისანი დაყვის გაზინთა; ხოლო თუენი ზაფხულისანი – წუნდას. და ჯამითი–ჟამად მივიდის ეგრისს და კლარჯეთს, და მოიკითხნის მეგრელნი და კლარჯნი, და განავის ყოველი საქმე დაშლილი“ (ქც, 25).

და თუმცა ქართული საისტორიო წყაროების მიხედვით ფარნავაზის შემდეგ მის დროს გაერთიანებულ სახელმწიფოს მრავალი განსაცდელი ელოდა, მისი სხვადასხვა ნაწილები ხან ერთი, ხან მეორე მესობელი სახელმწიფოს გავლენისა თუ აგრესიის შედეგად დროებით ჩამოშორებდნენ მას, გრძნობა ერთიანობისა იმდენად დიდი იყო, რომ ყველა ხელსაწყო შემთხვევაში ისინი კვლავ შეკავშირებისაკენ ილტვოდნენ. ნიშანდობლივია, რომ „ქართლის ცხოვრების“ მიხედვით ფარნავაზიდან ცხრა საუკუნის შემდეგ ვახტანგ ვორგასლის მეუფება, ფაქტობრივად, იმავე ოლქებსა და ტერიტორიებს ვრცელდება, რაც ქართლის ჰირველია მეფე შემოსასვლად:

1. შიდა ქართლი; 2. კახეთი და კუხეთი; 3. ჰერეთი; 4. ხუნანი; 5. სამშვილდე; 6. შიდა ეგრისი და სუანეთი; 7. მარგუ და თაკურთ; 8. კლარჯეთი; 9. წუნდა; 10. ოძრჯე (ქც, 185).

აქედან გამომდინარე ქართული საისტორიო წყაროებისათვის სავსებით ბუნებრივი ჩანს დიდი ჰოლიტიკური ქარტეხილებისა და საქართველოს დანაწევრების შემდგომ მისი კვლავ ერთ სახელმწიფო ორგანიზმად გაერთიანება ახ.წ.ა. X საუკუნიდან. ამდენად, ვიორჯი მერჩულეთის გამოთქმული, ზემოთმოტანილი აზრი საქართველოს ცნების განსაზღვრისათვის ქართული ენის გავრცელებულობის ძირითად კრიტერიუმად მიხნევის შესახებ თვისობრივად ახალ მოვლენას ეი არ მიუთითებს, არამედ უკვე იმ მრავალსაუკუნოვანი ტრადიციის ფიქსაციას, რომლის ძირები წარსულში იკარგება.

სწორედ ქართული ენის უნივერსალობის, სიმკვლეისა და საოცარი სტაბილურობის (ვეგულისხმობთ მის არმოწვევტას ჩვეულებრივი სასაუბრო ენის ტრადიციებიდან) შეგრძნება ასაზრდოვეს იმ ზათოსს, რომელიც ახ.წ.ა. X საუკუნეში ან უფრო ადრე შექმნილ ნაწარმოებს, „ქებად და დიდებად ქართულისა ენისაის“, უდევს საფუძვლად. იმისაგან დამოუკიდებლად, თუ როგორ უნდა გავიგოთ ეს ნაწარმოები, ერთი აშკარაა – იგი არეკლავდა იმ დამოკიდებულებას, რომელიც ქართულის, როგორც კულტურული თვითგამოხატვის ენის, მიმართ ჰქონდათ მთელ საქართველოში.

შესაბამისად, თუკი ჩვენ მიერ მინიშნებულ ქრონო-

ლოგიურ საურდენებს მოვიშველიებთ, „ქართლის ცხოვრების“ ძირითადი თეზისები ჩვენთვის საინტერესო საკითხთან დაკავშირებით ამგვარად შეიძლება ჩამოყალიბოთ.

ძვ.წ.ა. 4000–2000 წლები: ხდება სამხრეთ წინა აზიიდან ხალხთა გარკვეული, გენეტიკურად ერთიანი ნაკადის გადმოადგილება კავკასიისაკენ. ისინი განსხვავდებიან საკმარის ვრცელ ტერიტორიაზე, რომლის სამხრეთი საზღვარი ჩრდილოეთ ირანამდე, აღმოსავლეთი კასპიის ზღვამდე, დასავლეთი შავ ზღვამდე, ხოლო ჩრდილოეთი კავკასიის ქედის ჩრდილოეთ კალთებამდე ვრცელდებოდა. მიმდინარეობს ამ ხალხის ტომობრივი დიფერენციაცია, რის შედეგადაც განსაკუთრებით გამოიკვეთება ორი რეგიონი: ა) არარატისა და მისი მიმდებარე, ბ) საქართველო (აღმოსავლეთი და დასავლეთი).

ძვ.წ.ა. 2000–1200 წლები: ჩრდილოეთიდან ხალხთა ინტენსიური გადმოადგილება იწყება, რაც საქართველოს ტერიტორიაზე ეთნიკური ჰროცესების დანქარებას იწვევს. ხდება შემდგომი ტომობრივი დიფერენციაცია.

დაახლოებით ძვ.წ.ა. 1200–560 წლები: კავკასიელი ტომები აწარმოებენ აქტიურ ომებს მათ სამხრეთით მდებარე ძლიერ სახელმწიფოსთან. ამ პროცესში განსაკუთრებით იკვეთება ქართლისა და არარატის მკვიდრთა ერთიანობა, ამ უკანასკნელთა როლის ზრდა ე.წ. კავკასიური კონსოლიდაციის საკითხში. ენა არარატის მკვიდრთა ასრულებს კავკასიის დიდ ნაწილში, ყოველ შემთხვევისათვის ქართლში მანც, ოფიციალური და კულტურის ენის ფუნქციას. თუმცა ძვ.წ.ა. VII–VI საუკუნის მიჯნაზე, ეტეობა, ხდება რაღაც ისეთი, რაც არარატის ქვეყანას აკარგვინებს თავის როლს კავკასიაში. ქართული ენა იტერს საქართველოში წამუვან ადგილს.

დაახლოებით 560–333 წლები: საქართველო ექცევა სპარსული გავლენის ქვეშ. აქ ქართულთან ერთად სხვა ენებიც ფუნქციონირებენ. ძვ.წ.ა. 333... მსოფლიოში ალექსანდრე მაკედონელის ლაშქრობების შედეგად გამოწვეული ცვლილებების შემდეგ საქართველოში იწყება კონსოლიდაციის პროცესი. ეგრისისა და ქართლის გაერთიანება ხდება გენეტიკური ერთიანობის რწმენის საფუძველზე, რაც არსებითად ქართული ნაციონალური სახელმწიფოს ჩამოყალიბებას იწვევს. მას აქვს ერთი ოფიციალური და მწიგნობრული ენა, აქვს ერთი დედაქალაქი, ჰყავს მეფე. ამის შემდგომ საქართველოს ისტორიის მომდევნო პერიოდებში მომხდარი ჰოლიტიკური ცვლილებები არსებითად ვერც ქართული ენის სტატუსს ვერც ცვლიან და ვერც ქართველობის ერთიანობისაკენ ელტოლვას ვერ ახელავენ. ქრისტიანობის გავრცელება ქართული მწიგნობრული ენის შემდგომ განმტკიცებას და ერთნულ–სახელმწიფოებრივი თვითშეგნების გადრმავებას უწყობს ხელს, რისი დაგვირგვინებაც არის ძვ.წ.ა. X საუკუნიდან ერთიანი სახელმწიფოს ახსარესზე გამოსვლა. ქართველობამ მთელი ამ ხნის განმავლობაში შეინარჩუნა მასწავრობა საკუთარი გენეტიკური ერთიანობისა. დაახლოებით ამგვარად წარმოგვიდგება ქართული თვითშეგნების ფორმირების ხანგრძლივი პროცესი „ქართლის ცხოვრების“ მონაცემების გათვალისწინებით.